



บทที่ ๒

## วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องในด้านต่อไปนี้ คือ วัฒนธรรมและความสำคัญของ วัฒนธรรม วัฒนธรรมไทย การศึกษากับการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย กิจกรรมนักเรียน หรือกิจกรรม เสริมหลักสูตร และการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนประถมศึกษา ปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

### วัฒนธรรมและความสำคัญของวัฒนธรรม

#### ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า "วัฒนธรรม" นี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Culture" ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ "Cultura" มีความหมายว่า การเพาะปลูก หรือการปลูกฝัง อานนท์ อภาภิรม (๒๕๒๕:๔๐) ได้อธิบายเพิ่มเติมตามความหมายนี้ว่า มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงาม

ในภาษาไทยคำว่า "วัฒนธรรม" เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งแปลว่า "ธรรมเป็นต้นเหตุให้เจริญ" หรือ "ธรรมคือความเจริญ" นี้ใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓

"วัฒนธรรม" เป็นคำสมาสระหว่างภาษาบาลีกับสันสกฤต คำว่า "วัฒน" มาจากภาษาบาลีว่า "วฒฺ" ซึ่งแปลว่า เจริญ งอกงาม ส่วนคำว่า "ธรรม" มาจากภาษาสันสกฤตว่า "ธรม" ซึ่งหมายถึง ความดี เมื่อเขียนตามรูปของภาษาบาลีล้วน ๆ ก็คือ "วฒฺธรมม" ซึ่ง สุชีพ ปุณฺณานุกาภ (๒๕๐๐:๑) ได้อธิบายว่า หมายถึง สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม หรือ ลักษณะที่แสดงความเจริญงอกงาม

Webster's New Collegiate Dictionary (๑๙๗๕:๒๗๗) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "วัฒนธรรม คือ การพัฒนาสติปัญญาและความรู้สึกผิดชอบชั่วดีด้วยการศึกษาและฝึกหัดมาเป็นอย่างดี เป็นแบบแผนของพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งรวมทั้งการพูด การคิด การกระทำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาของแต่ละคนว่าได้รับรู้ไว้เพียงใด"

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่สนใจในเรื่องวัฒนธรรมได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้หลาย ๆ  
ทัศนะ ดังนี้คือ

พระยาอนุমানราชธน (๒๕๑๕:๑๐๓-๑๐๔) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมคือ สิ่งที่มี  
มนุษย์เปลี่ยนแปลงและปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของส่วน  
รวมถ่ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคน  
แต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติและกิริยา  
อาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงให้  
ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกแห่งสังคมซึ่งรับ  
และรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๒:๑๕๐) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ ระบบชีวิตของ  
ชุมชนหรือสังคม สังคมจะดำรงอยู่หรือดำเนินไปโดยไม่มีระบบชีวิตไม่ได้ ดังนั้น วัฒนธรรม  
กับสังคมก็อาจจะเรียกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บางครั้งเราใช้คำ ๒ คำนี้ประจวบว่าเป็น  
ของสองสิ่งต่างหากจากกัน เราแยกเพื่อความสะดวกของการกล่าวเท่านั้น แท้จริงแล้วสังคม  
กับวัฒนธรรมแยกออกจากกันไม่ได้

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๑๔:๑) ได้ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม หมายถึง  
การปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ แล้วได้มีการถ่ายทอดสิ่งที่ได้ปลูกฝังไว้นั้น ระหว่างสังคมชุดหนึ่งกับสังคม  
ชุดต่อ ๆ ไป"

สุภัทรา สุภาพ (๒๕๑๔:๑๑๔) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่ง  
ทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคม  
หนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างกฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ  
ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

อมรา พงศาพิชญ์ (ใน สุจิต บุญบงการ ไพฑูรย์ สิ้นลาร์ตันและ ศรีเพ็ญ สุภพิทยากุล  
บรรณาธิการ ๒๕๒๑:๗๖) ได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกันว่า "วัฒนธรรมนั้นเป็นระบบในสังคมมนุษย์  
ซึ่งทั้งนี้มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น มิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติโดยสัญชาตญาณ"

มะอบ โปะกะกฤษณะ (๒๕๒๔: ๘๗) ได้กล่าวว่า "วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตที่ได้ปฏิบัติ  
แล้วว่าดี ว่าเหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้น ๆ และมีการสืบทอดกันมา วัฒนธรรมมีประจำสังคม  
จึงแยกออกไปตามลักษณะของสังคม เป็นวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่และวัฒนธรรมกลุ่มย่อย เป็นต้น"

มัจฉิติก อธิคมันนทะ (๒๔๒๑:๔) ได้ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม ได้แก่ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งหมด เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ วิถีชีวิต รวมทั้งผลผลิตของพฤติกรรมดังกล่าวด้วย สมาชิกในสังคมมีส่วนเป็นเจ้าของ และมีการถ่ายทอดไปยังชนรุ่นหลัง นอกจากนี้วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ"

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๒ (ม.ป.ป.:๑๙) ได้ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลผลิตของมนุษย์ในสังคม เป็นต้นว่า ความคิด ความรู้สึก ความประพฤติ กิริยาอาการ ประเพณี กฎหมาย ประดิษฐ์กรรมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน"

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๕ (ม.ป.ป.:๑๙) ได้ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน"

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (๒๕๒๑:๔) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมตามแนวของพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๕ ไว้ดังนี้

๑. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม คือ

๑.๑ ความเจริญทางวัตถุ หมายถึง มีการกินดี มีที่อยู่อาศัยดี มีเครื่องใช้สอยดี มียารักษาโรคดี

๑.๒ ความงอกงามทางจิตใจ หมายถึง ความซื่อสัตย์ มีความเมตตา กรุณา ความไม่เห็นแก่ตัวและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๒. ลักษณะที่แสดงถึงความ เป็นระเบียบเรียบร้อย คือ

๒.๑ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยา มารยาทในที่สาธารณะ-สถานหรือปรากฏแก่สาธารณชน

๒.๒ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติตน และการปฏิบัติต่อบ้านเรือน

๒.๓ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประพฤติตนอัน เป็นทางนำมาซึ่ง

เกียรติของชาติไทยและพระพุทธศาสนา

๓. ลักษณะที่แสดงถึงความกลม เกลียวก้าวหน้าของชาติ คือ

๓.๑ ความสามัคคีของหมู่คณะ

๓.๒ ความเจริญก้าวหน้าทางวรรณกรรม ศิลปกรรม

๓.๓ ความนิยมไทย อันเป็นชาติบ้านเกิดเมืองนอนของตน

๔. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชน คือ

๔.๑ ทำตนให้เป็นคนดีมีศาสนา

๔.๒ การปฏิบัติตนในหลักธรรมของศาสนา

๔.๓ การรักษาระเบียบประเพณีของศาสนา

จากความหมายของวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมพฤติกรรมของ นในสังคมหรือการแสดงออกถึงวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมเฉพาะ เป็นของตนเอง

สิ่งที่ทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรมซึ่งสัตว์ไม่อาจสามารถมีได้นั้น อานนท์ อากาศิรม (๒๕๑๔:๑๐๓-๑๐๔) ได้อธิบายว่า เนื่องจากมนุษย์มีมันสมองอันทรงคุณภาพพิเศษกว่าสัตว์อื่น ทำให้มีความสามารถพิเศษในการเรียนรู้ สามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ตลอดจนแนวความคิด ต่อเนื่องจากอดีต ปัจจุบันสู่อนาคตได้ รวมทั้งการที่มนุษย์ปราศจากสัญชาตญาณที่จะเอาตัวรอดในสังคมเช่นเดียวกับสัตว์โดยทั่วไป มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคมและตอบสนองความต้องการของตนโดยอาศัยความรู้และวิธีการทางวัฒนธรรมเท่านั้น นอกจากนี้ บรรพต วีระสัย (๒๕๑๔:๔๕-๔๗) ได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า เพราะมนุษย์ใช้ภาษาในการสื่อสาร ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน จึงมีส่วนช่วยในการบันทึก เก็บรักษาข้อมูล ทำให้เรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมได้ดีขึ้น

#### องค์ประกอบและลักษณะของวัฒนธรรม

สุพิศรา สุภาพ (๒๕๒๓:๑๔๑-๑๔๒) ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมจะต้องมีองค์ประกอบหลัก ๔ ประการคือ

๑. องค์คติหรือมโนทัศน์ (Concepts) คือ ความเชื่อ แนวคิด และอุดมการณ์ต่าง ๆ ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีมาตรฐานในการคิดและตัดสินใจแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมของตน

๒. องค์พิธีการ (Usage) คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งแสดงออกในรูปของพิธีกรรมต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในแต่ละวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม

๓. องค์การ (Association or Organization) คือ กลุ่มหรือสมาคม สโมสร สถาบันต่าง ๆ ที่ก่อตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน มีวัตถุประสงค์ กฎเกณฑ์และวิธีดำเนินงานที่แน่นอน

๔. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุทั้งหลายที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ ทั้งส่วนที่มีรูปร่าง เช่น แก้ว ไม้ขีด เครื่องมือเครื่องใช้ และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษาตัวเลข มาตราซึ่ง ดวง วัตถุ อันเป็นสัญลักษณ์ในการติดต่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

จากความหมายและองค์ประกอบของวัฒนธรรมจึงพอจะอธิบายถึงลักษณะโดยส่วนรวมของวัฒนธรรมได้ ดังที่ สุพัตรา สุภาพ (๒๕๑๔:๒๐-๒๒) อานนท์ อากาศิรม (๒๕๒๕:๔๑-๔๒) และ ประดิษฐ์ มัชฌิมา (๒๕๒๒:๑๑-๑๓) ได้สรุปลักษณะของวัฒนธรรมไว้ดังนี้คือ

๑. เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่ได้มีอยู่เองตามธรรมชาติ
๒. เป็นมรดกทางสังคมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากมนุษย์รุ่นก่อน ๆ
๓. เป็นวิถีชีวิตหรือแบบแผนของการดำเนินชีวิต
๔. เป็นสิ่งที่ไม่คงที่มีการเปลี่ยนแปลงได้
๕. เป็นผลรวมของหลายสิ่งหลายอย่าง
๖. เป็นสิ่งที่สังคมยึดถือหรือปฏิบัติร่วมกัน
๗. สร้างความพึงพอใจให้แก่มนุษย์
๘. มีความหมายแตกต่างกันออกไปตามสภาพของแต่ละสังคม แม้จะเป็นของสิ่ง

เดียวกันหรือเหมือนกัน เช่น การแลบลิ้นแสดงความเคารพของชาวอิเบต หากใช้ในสังคมไทยถือว่าไม่สุภาพ เป็นต้น

จึงอาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้จากสังคมที่อาศัยอยู่นั้น วัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคม นอกจากนี้วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

#### ที่มาของวัฒนธรรม

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (๒๕๒๓:๔๑-๔๔) ได้กล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมไว้ดังนี้คือ

๑. ศาสนา เป็นรากฐานของวัฒนธรรม เพราะศาสนาต่าง ๆ ย่อมมีคำสอนมุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติได้ผลอย่างเดียวกัน คือความดี นำผู้ปฏิบัติตามคำสอนให้เป็นคนดี แม้คำสอนของแต่ละศาสนาจะผิดกันบ้าง แต่จุดมุ่งหมายก็จุดเดียวกัน คือละความชั่วประพฤติดความดี เป็นหลักของวัฒนธรรมทางจิตใจ และศาสนา ย่อมแสดงออกให้เห็นวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ เช่น ศิลปกรรม วรรณกรรม ได้แก่ โบสถ์ วิหาร สถูปเจดีย์ สิ่งเหล่านี้เป็น เรื่องที่สืบเนื่องมาจากศาสนาทั้งสิ้น

๒. ประเพณีชาติต่าง ๆ ย่อมมีประเพณีประจำชาติ และถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้น เป็นของดีอยู่แล้วก็รักษาไว้ เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลง

ไปตามกาลเทศะ โดยเฉพาะประเพณีของไทยที่ยังรักษาไว้ เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เช่น การเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การทำบุญอายุ การตาย ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษสารท สงกรานต์ ลอยกระทง ล้วนเป็นที่มาของวัฒนธรรมทั้งนั้น

๓. ธรรมชาติ หลักของธรรมชาติย่อมมีเกิด มีเจริญ คนเกิดมาก็เจริญเติบโตแม้ต้นไม้ก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้ยู่คงที่ ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เพราะฉะนั้นธรรมชาติทั้งที่มีวิวัฒนาการและไม่มีวิวัฒนาการ จึงเป็นเหตุที่ทำให้คนเราอาศัยนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดวิวัฒนาการ

### ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์หรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ จึงทำให้ผู้ที่สนใจแบ่งวัฒนธรรมออกเป็นหลายประเภท ดังนี้

พระยาอนุমানราชธนะ (๒๔๑๖:๔๔) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง ความสะดวกสบายในการครองชีพ เป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น
๒. วัฒนธรรมทางจิตใจ หมายถึง สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้ อันบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนา จรรยา ศิลปะ วรรณคดี กฎหมาย และระเบียบประเพณี เป็นต้น

นอกจากนี้ พระยาอนุমানราชธนะ (๒๔๑๕:๓๔-๔๔) ยังได้แบ่งวัฒนธรรมออกตามแนววิชามนุษยวิทยา-วัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภทได้แก่

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ สิ่งซึ่งสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจำเป็นต่อการดำรงชีวิต รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ
๒. สถาบันสังคม แบ่งออกเป็น

๒.๑ การจัดระเบียบครอบครัว (Family Organization) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับจารีตประเพณี (Mores) อันเกี่ยวกับครอบครัว การแต่งงาน ตลอดจนการสืบสายโลหิต

๒.๒ การศึกษา (Education) เป็นการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม

๒.๓ โครงสร้างทางการเมือง (Political Structure) คือรูปแบบการปกครอง เพื่อรักษาความเป็นปกติสุขของสังคม การร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาสังคมและการสาธารณูปโภคต่าง ๆ อันเป็นบริการแก่ส่วนรวม

๓. จิตใจ หมายถึง สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชา ความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนา จรรยา ศิลปะ วรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี

๔. สุนทรียภาพ คือ ความเพลิดเพลินเจริญใจยามว่างจากภารกิจการทำงาน ซึ่งมีทั้ง นาฏศิลป์และศิลปการละเล่นต่าง ๆ

๕. ภาษา เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร และการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคน ในสังคม

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๖ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๒๒:๒๓) ได้แบ่งงานวัฒนธรรมออกเป็น ๕ สำนักคือ

๑. วัฒนธรรมทางจิตใจ
๒. วัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี
๓. วัฒนธรรมทางศิลปกรรม
๔. วัฒนธรรมทางวรรณกรรม
๕. วัฒนธรรมฝ่ายหญิง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๒ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๒๒:๒) ได้ประกาศแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๕ สาขาดังนี้

๑. สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทในสังคม การปกครอง กฎหมาย เป็นต้น

๒. สาขาศิลปะ ได้แก่ ภาษา วรรณกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม คีตกรรม ประติมากรรม เป็นต้น

๓. สาขาการช่างฝีมือ ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องเงินทอง การจัดดอกไม้ การทำตุ๊กตา การทอเสื่อ การประดิษฐ์ การทำเครื่องดินเผา เป็นต้น

๔. สาขาคหกรรมศิลป์ ได้แก่ ความรู้เรื่องอาหาร การประกอบอาหาร ความรู้เรื่องผ้า การแต่งกาย ความรู้เรื่องบ้าน การดูแลบ้าน ความรู้เรื่องต่าง ๆ ความรู้อบรมเด็ก ความรู้ที่จะอยู่กินเป็นครอบครัว มารยาทในการกินอยู่ การต้อนรับแขก การริเริ่มต่าง ๆ ในครอบครัว การรู้จักแก้ปัญหาในครอบครัว การรู้จักประกอบอาชีพช่วยเหลือเศรษฐกิจในครอบครัว เป็นต้น

๕. สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ การละเล่น มวยไทย หัตถ์คาบสองมือ กระบี่ กระบอง เป็นต้น

แปลก สนธิวัณ (ม.ป.ป.:๔๔-๔๖) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. คติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมักจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา เช่น ความขยันหมั่นเพียร การเสียสละ ความซื่อสัตย์สุจริต การใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้อง

๒. เนติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญ เช่นเดียวกับกฎหมาย เช่น การรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามกฎหมาย การเคารพต่อกฎหมายของบ้านเมือง

๓. วัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุอันเกี่ยวกับการกินคืออยู่ดี เครื่องใช้และอาคารบ้านเรือน โบราณวัตถุ โบราณสถาน รวมทั้งการรู้จักประกอบอาชีพเลี้ยงตน

๔. สหธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม อันหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก รวมทั้งระเบียบมารยาทในการติดต่อการเข้าสังคม

#### หน้าที่ของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมจึงมีหน้าที่ในการกำหนดรูปแบบของสถาบัน กำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม และควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ (๒๕๒๑:๕) ได้กล่าวถึง หน้าที่ของวัฒนธรรมซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. กำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น รูปแบบของครอบครัวว่าลักษณะของครอบครัวในแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันไป บางสังคมชายอาจจะมีการหย่าได้หลายคน บางสังคมหญิงอาจจะมิสามีได้หลายคน สถาบันทางเศรษฐกิจจะทำหน้าที่กำหนดวิธีการทำมาหากิน ได้แก่ การกำหนดงานไว้ว่า งานชนิดใดชายทำ ชนิดใดหญิงทำ เป็นต้น

๒. กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น จะแต่งงานเมื่ออายุเท่าใด ความแตกต่างระหว่างบุคลิกภาพชายกับหญิง

๓. ควบคุมสังคม ได้แก่ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ก็จะได้รับการตำหนิจากสังคม

จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ทำให้สังคมมีความสงบสุข ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็จะถูกตำหนิจากสังคมนั้น



### อนุวัฒนธรรม

ในสังคมหนึ่ง ๆ นอกจากจะมีวัฒนธรรมหลักอยู่แล้วยังมีชนกลุ่มย่อย ๆ รวมอยู่ด้วย ซึ่งในชนกลุ่มย่อย ๆ เหล่านั้นจะมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ยึดถือและปฏิบัติตามวัฒนธรรมหลักของสังคมด้วย

ศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู (๒๕๒๐ : ๑๗-๑๘) ได้แบ่งอนุวัฒนธรรมออกเป็น ๔ อย่างคือ

๑. วัฒนธรรมทางเชื้อชาติ หมายความว่า ในสังคมใหญ่อาจจะประกอบไปด้วยบุคคลหลายเชื้อชาติ เช่น ในสังคมไทยซึ่งจะมีทั้งชาวจีน ชาวอินเดีย เป็นต้น ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้ปฏิบัติวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น การแต่งกาย ภาษา อาหาร เป็นต้น
๒. วัฒนธรรมตามเกณฑ์อายุ ได้แก่ การที่บุคคลในวัยต่าง ๆ มักนิยมปฏิบัติวัฒนธรรมตามกลุ่มบุคคลที่มีอายุรุ่นเดียวกัน เช่น วัยรุ่นชอบไว้ผมยาว ใส่เสื้อผ้าสีต่าง ๆ กัน ส่วนคนแก่ก็จะมีวิถีชีวิตไปอีกแบบหนึ่ง เช่น จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสุภาพ ปลุกต้นไม้ เข้าวัดฟังธรรม เป็นต้น
๓. วัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ ในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีการปฏิบัติวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ภาษา การละเล่น ประเพณี เป็นต้น
๔. วัฒนธรรมทางอาชีพ หมายความว่า อาชีพแต่ละอาชีพจะมีการดำรงชีวิตต่าง ๆ กัน เช่น มีภาษาและความเป็นอยู่ของตนเอง เช่น อาชีพแพทย์ อาชีพทนายความ อาชีพเกษตรกร ก็จะมีวิถีชีวิตของตนเองไปตามลักษณะอาชีพ เป็นต้น

### การถ่ายทอดวัฒนธรรม

นิคม ทาแดง (๒๕๒๓ : ๑๖) กล่าวว่า บุคคลคนเดียวไม่สามารถจะทำให้เกิดมีวัฒนธรรมขึ้นมาได้ พฤติกรรมของบุคคลคนเดียวถึงแม้จะเป็นพฤติกรรมที่ดี แต่ถ้าขาดการถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่นแล้ว เมื่อบุคคลนั้นตายไปพฤติกรรมนั้นก็สลายไปด้วย ไม่มีโอกาสจะเป็นแบบแผนพฤติกรรม สืบทอดให้คงอยู่และพัฒนาต่อไปได้ ดังนั้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการสื่อความหมายเพื่อให้บุคคลในชุมชนเข้าใจในเหตุผลและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมนั้น ๆ และยึดเป็นแบบแผนสืบต่อกันไป การถ่ายทอดอาจเกิดขึ้นโดยทางตรง คือ เจตนาถ่ายทอด เช่น จากพ่อแม่ไปยังลูก จากการสอนในโรงเรียน หรืออาจเกิดขึ้นโดยทางอ้อม เช่น การทำตามอย่างคนอื่น การลอกเลียนแบบของผู้ใหญ่ การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากพ่อแม่ไปยังลูก จากชนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่งภายในชุมชนหรือสังคมของคนอย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "วัฒนธรรมประภฤต (Enculturation)" ส่วนการกระจายของวัฒนธรรมจากชุมชนหนึ่งไปยังอีกชุมชนหนึ่ง ทำให้

เกิดการกระทบกันระหว่างวัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญขึ้นเรียกว่า "การสังสรณ์วัฒนธรรม (Acculturation)"

### การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมอยู่เสมอ ซึ่งอาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม หรือภายนอกสังคมก็ได้

ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ (๒๕๒๑:๑๗) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในสังคมไว้ดังนี้คือ

๑. การขอยืม เป็นการรับเอาเทคนิค แนวคิดหรือวัตถุต่าง ๆ ของสังคมอื่นมาใช้ การขอยืมมักจะเป็น เทคนิควิธีการมากกว่าอุดมการณ์ ทั้งนี้เพราะการรับเอาวิธีการจะสะดวกและง่ายที่จะนำมาใช้

๒. การค้นพบ เป็นการค้นพบข้อเท็จจริง ซึ่งไม่รู้มาก่อน แม้ว่าจะมีมานานแล้ว ทำให้เกิดความรู้ใหม่ การค้นพบเป็นเงื่อนไขเนื่องมาจากความรู้ ซึ่งได้พิสูจน์แล้วได้กลายมาเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

๓. การประดิษฐ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวบรวมเอาเทคนิคหรือความคิดที่มีอยู่ก่อนและความรู้ใหม่ในวัฒนธรรมมาดัดแปลงสิ่งต่าง ๆ

๔. การประดิษฐ์สิ่งใหม่ หมายถึง การประดิษฐ์สิ่งใหม่ที่มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม

๕. การกระจาย หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปยังอีกสังคมหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการติดต่อสื่อสารกัน

ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจึงมีหลายสาเหตุด้วยกัน แต่ถ้าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นก็จะเป็นการพัฒนาของวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (๒๕๒๑:๔) ได้กล่าวถึงการพัฒนาของวัฒนธรรมว่าย่อมประกอบด้วยหลักสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น เพื่อเป็นมรดกของสังคม ซึ่งผู้มาทีหลังจะต้องรับและสืบทอดต่อไป

๒. เป็นสิ่งที่รับไว้เป็นมรดกของสังคม ผู้รับไว้ต้องรู้จักปรับปรุง แก้ไข และเพิ่มเติมให้ดียิ่งขึ้น

๓. เป็นสิ่งที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขว่าดีงามแล้ว และมีการเผยแพร่ด้วยการอบรมสั่งสอนคนในสังคมนั้น

### วัฒนธรรมกับการศึกษา

การศึกษา เป็นกระบวนการทางสังคมกระบวนการหนึ่งที่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ทักษะคติ กฎ เกณฑ์ของสังคม ค่านิยม-ความคิด ความเชื่อ รวมทั้งพฤติกรรมทุกรูปแบบของมนุษย์ สิ่ง que การศึกษาถ่ายทอดนี้ก็คือ วัฒนธรรม นั่นเอง ดังนั้นการศึกษาจึง เป็น เครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่ผู้เยาว์

ย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่าวัฒนธรรมของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งในรูปของการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือเปลี่ยนแปลงในรูปของการดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมกับสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ย่อมมีการกระจายหรือเผยแพร่จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เครื่องมือที่ใช้ในการเผยแพร่วัฒนธรรมใหม่ ๆ หรือวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ที่ดีที่สุดก็คือ การศึกษา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือของการเผยแพร่วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้อีกด้วย

นิคม ทาแดง (๒๕๒๓:๑๓) กล่าวว่า การศึกษานอกจากจะทำหน้าที่เผยแพร่วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปให้แก่สังคม บางครั้งการศึกษายังเป็นตัวการหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมให้แก่สังคมอีกด้วย กล่าวคือ การศึกษาเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ทางวัฒนธรรมให้แก่สังคม เป็นแหล่งผลิตวัฒนธรรมใหม่ ๆ และเผยแพร่สิ่งที่ได้สร้างสรรค์นี้ให้แก่สังคมภายนอก

เมื่อพิจารณาความหมายและจุดมุ่งหมายของการศึกษาแล้ว จะพบว่าการศึกษา คือ ชีวิต หรือการศึกษา คือ กระบวนการทุกอย่างของมนุษย์ ยกเว้นกระบวนการทางชีวภาพ การศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่ออบรมให้มนุษย์ในสังคมรู้จักวิธีการดำเนินชีวิตในสังคม นั่นคือให้เขาเข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคมนั้นเอง ดังที่ ยอร์จ (George 1965:12) กล่าวว่า "การศึกษา ก็คือ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Enculturation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้ผู้เยาว์ เข้าสู่วิถีชีวิตในสังคมที่เขา เป็นสมาชิกอยู่นั่นเอง"

#### สถาบันที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม

นิคม ทาแดง (๒๕๒๓:๑๔) ได้กล่าวถึงสถาบันของสังคมที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกของสังคมจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบันไว้ดังนี้

๑. ครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของสังคม ถือเป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดและ เป็นสถาบันแห่งแรกของสมาชิกในชุมชนในการถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยได้ทำหน้าที่นี้

อย่างสืบเนื่องกันมา วัฒนธรรมจากอดีตจึงได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ครอบครัว จะสงบและอบรมให้สมาชิกรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี กิริยา มารยาท และรู้จักปรับปรุงตนเอง ให้เข้ากับชุมชนและสิ่งแวดล้อม

๒. ศาสนา ศาสนาจะสอนให้สมาชิกของสังคม เป็นบุคคลที่มีศีลธรรม จริยธรรมและ ค่านิยมในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

๓. โรงเรียน โรงเรียนได้รับมอบหมายจากสังคมให้ทำหน้าที่โดยตรงในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างมีระบบและมีมาตรฐานมากที่สุด เมื่อเทียบกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ

๔. สถาบันอื่น ๆ ของสังคม อันได้แก่ สื่อมวลชนต่าง ๆ นั้นเอง โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในปัจจุบันนับได้ว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อสมาชิกของสังคมในการ เรียนรู้วัฒนธรรม เป็น อันมาก เพราะสื่อมวลชนสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมได้รวดเร็วกว่าสื่ออื่น ๆ

#### ความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อชาติและการอนุรักษ์วัฒนธรรม

พระยาอนุমানราชชน (๒๔๑๔:๑๖) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อชาติ ไว้ดังนี้คือ

๑. เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นอยู่ ความเจริญ และ เชิดชูเกียรติของบุคคลและชาติ
๒. เป็น เครื่องแสดงถึงบุคลิก ลักษณะของประเทศและ เชื่อมโยงอายุของชาติ
๓. เป็น เครื่องมือสำคัญในการถ่วง เกลาให้สมาชิก ประพฤติปฏิบัติไปตามทำนองคลองธรรม รักหมู่คณะ ส่งเสริมการทำความดีและการดำรงอยู่ของชีวิต

จึงนับได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความเป็น เอกลักษณะของชาติ แต่เมื่อคำนึงถึงกระบวนการทางวัฒนธรรมจะพบว่าวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่เผยแพร่หรือกระจายจากสังคม หนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งได้ เมื่อเป็น เช่นนี้วัฒนธรรมหนึ่งย่อม เข้าไปผสมผสานหรือมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม อีกสังคมหนึ่ง ซึ่งบางครั้งก็เข้าไปครอบงำวัฒนธรรมเดิม จนทำให้วัฒนธรรมเดิมถูก ลืม เลือนและ คลายความสำคัญลงไป โดยเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากอดีตและ เป็นวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมอัน เป็น เอกลักษณะของชาติ ซึ่งถ้าหากวัฒนธรรมเดิมสูญสิ้นหรือถูกกลืนโดย วัฒนธรรมของสังคมอื่น สังคมนั้นย่อมหมดความเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้น การอนุรักษ์วัฒนธรรม ของสังคมจึงมีความสำคัญต่อความมั่นคงและความคงอยู่ของชาติอย่างยิ่ง

การอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นพฤติกรรมของการรักษา การถ่ายทอดและการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม เดิมให้เหมาะสมกับสภาพอันแท้จริงของสังคมและธรรมชาติที่แวดล้อม

เพื่อให้วัฒนธรรมของสังคมดำรงอยู่และเจริญงอกงามตลอดไป ดังที่พระยาอนุมานราชธน (๒๕๑๔: ๑๖) ได้กล่าวไว้ว่า "วัฒนธรรมของชาติใดจะเจริญงอกงามให้สัมพันธ์กับความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ก็อยู่ที่รู้จัก เอาสิ่งดี เข้ามาและผลัก เอาสิ่งที่ไม่ดีออกไป"

นิคม ทาแดง (๒๕๒๓:๖๕-๖๖) กล่าวถึงหลักการอนุรักษ์วัฒนธรรมว่าจำเป็นต้องดำเนินให้สอดคล้องกับวิธีการเกิดวัฒนธรรมอันประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ คือ การส่งเสริม การเผยแพร่ การรับเข้าและการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การเข้าใจวัฒนธรรมของสังคมจะกระทำได้โดยการ เรียนรู้ และเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดหรือการให้การศึกษาโดยมนุษย์ด้วยกัน เท่านั้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึง เป็นกระบวนการที่สำคัญทางสังคมและจำเป็นยิ่งสำหรับมนุษย์ ถ้าปราศจาก กระบวนการดังกล่าว วัฒนธรรมในอดีตคงหยุดชะงักอยู่แค่นั้นไม่มีการสืบต่อใด ๆ ทั้งสิ้น

### วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทย เป็นมรดกที่สำคัญของชาติ เป็นเครื่องหมายแห่งความภูมิใจของคนไทย ทั้งชาติ ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ขึ้นมาและสืบทอดมาสู่คนรุ่นลูกรุ่นหลาน ด้วยเหตุที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นผู้กำหนดขอบเขตพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ เมื่อมนุษย์รู้จักคิดสร้างสรรค์ จึงพยายาม เอาชนะธรรมชาติ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ นั่นคือ มนุษย์เริ่ม สร้างวัฒนธรรมขึ้นโดยมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นตัวผลักดัน วัฒนธรรมไทยก็ได้ถือกำเนิด ขึ้นในลักษณะเดียวกันนี้

อานนท์ อภากิริม (๒๕๒๕:๔๖-๔๗) ได้กล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมไทยว่าเกิดขึ้น เนื่องจาก

๑. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้เกิดขึ้น เนื่องจากลักษณะภูมิศาสตร์ของไทย เป็นที่ราบลุ่มและเต็มไปด้วยแม่น้ำ-ลำคลอง ประเพณีที่เกี่ยวกับแม่น้ำลำคลองจึงเกิดขึ้น

๒. ระบบการเกษตรกรรม คนไทยร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ดังนั้นวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จึงผูกพันกับระบบการ เกษตรกรรม จึงเป็นที่มาของวัฒนธรรม ไทยหลายประการ เช่น ประเพณีขอฝน ประเพณีลงแขก การละเล่น เต็นรำกำเคียว เป็นต้น

๓. ค่านิยม มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิดและค่านิยมบางอย่างได้ กลายมาเป็นแก่นของวัฒนธรรม เช่น ความรักอิสระและเสรีภาพของคนไทย

๔. การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมในสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกัน เหตุที่ทำให้เกิดการรับวัฒนธรรมของสังคมอื่น เข้ามาใช้ นั่น อาจเนื่องมาจากการติดต่อสื่อสาร การย้ายถิ่นฐาน ตลอดจนระบบวิทยาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัย วัฒนธรรมของสังคมอื่นซึ่งได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย ได้แก่

๔.๑ ศาสนาพราหมณ์ ที่ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านทางเขมร อินโดนีเซีย และมลายู ซึ่งได้แก่ ประเพณีต่าง ๆ ที่ได้รับการปฏิบัติกันอยู่ในสังคมไทย คือ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีอาบน้ำในพิธีการต่าง ๆ เช่น การอาบน้ำในพิธีปลงศพ การอาบน้ำในพิธีโกนจุก การอาบน้ำในพิธีแต่งงาน และการอาบน้ำศพ เป็นต้น

๔.๒ พุทธศาสนา ที่ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยโดยผ่านทางประเทศจีน พม่าและลังกา พุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติไทย ซึ่งก่อให้เกิดประเพณีมากมาย เช่น การก่อพระเจดีย์ทราย การทอดกฐิน และการบวชนาค เป็นต้น

๔.๓ วัฒนธรรมตะวันตก เนื่องจากความสะดวกรวดเร็วของการสื่อสารคมนาคม จึงทำให้วัฒนธรรมตะวันตกหลั่งไหลเข้ามาในสังคมไทยอย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมตะวันตกที่เผยแพร่เข้ามา ได้แก่ มารยาทในสังคม การกีฬา การแต่งกาย อาหาร ดนตรี เป็นต้น ซึ่งมีแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลอย่างสูงต่อสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต

#### เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทย

สภาพของวัฒนธรรมไทยมีส่วนทำให้เกิดเอกลักษณ์ที่สำคัญแก่คนไทย ซึ่งเป็นจุดเด่นและมีลักษณะที่ต่างจากวัฒนธรรมของชนชาติอื่น ๆ

อานนท์ อาภาภิรม (๒๕๒๕:๔๗-๔๘) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์บางประการของวัฒนธรรมไทยไว้ดังนี้

๑. การทำบุญและการประกอบการกุศล คนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่อง "กฎแห่งกรรม" และ "สิ่งสารวัฏ" ดังนั้น คนไทยจึงนิยมทำบุญและประกอบการกุศล เช่น การทำบุญตักบาตร การช่วยเหลืออนุเคราะห์ผู้ยากจน สาเหตุที่ทำให้มีการทำบุญและประกอบการกุศลนั้นสรุปได้ ๒ ประการคือ

๑.๑ เพื่อความสุขทางใจว่าได้ประกอบการบุญการกุศลไว้แล้ว

๑.๒ การสะสมกุศลกรรมในปัจจุบัน เพื่อหวังจะได้รับประโยชน์สุขในอนาคต

๒. พิธีกรรม การปฏิบัติวัฒนธรรมในสังคมไทยนั้น มักจะแสดงออกใน ๒ ลักษณะคือ

๒.๑ งานพิธี (ceremonies) เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงความมีหน้ามีตา เช่น พิธีฉลองวันแต่งงาน พิธีงานศพ เป็นต้น

๒.๒ พิธีการ (rites or rituals) เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีรับพระราชทานปริญญาบัตร เป็นต้น

๓. ความสนุกสนาน คนไทยมีค่านิยมในเรื่องความสนุกสนาน ดังนั้น ในการปฏิบัติวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทย จึงมักมีพื้นฐานอยู่บนความสนุกสนาน เช่น การจัดงานวันคล้ายวันเกิด ก็มีการแสดงดนตรี งานเผาศพในชนบทจะมีการจัดงานมหรสพ ได้แก่ ลิเก หมอลำ หรือภาพยนตร์ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การพบปะสังสรรค์ การจัดงานราตรีสโมสร การประกวดนางงาม เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า คนไทยมีวัฒนธรรมที่แสดงออกซึ่งความสนุกสนานตั้งแต่เกิดจนตายเลยทีเดียว

#### ประเภทของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมนับได้ว่าเป็นแนวทางหรือวิถีชีวิตของมนุษย์ วัฒนธรรมไทยก็เช่นเดียวกัน ซึ่งย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก แบลก สนิธิรักษ์ (ม.ป.ป.: ๔๒-๖๗) ได้รวบรวมวัฒนธรรมหลักอันเป็นจุดรวมแห่งจิตใจของคนไทยไว้จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ ประเภทคือ

๑. พระพุทธศาสนา
๒. พระมหากษัตริย์
๓. อักษรไทย
๔. ภาษาไทย
๕. ประเพณีไทย
๖. จรรยา มารยาทแบบไทย
๗. จิตใจแบบไทย
๘. ศิลปกรรมไทย
๙. สถาปัตยกรรมไทย
๑๐. วรรณคดีไทย

นอกจากนี้ ประภาพรรณ สุวรรณสุข (๒๕๒๔:๒๐๔) ได้แบ่งวัฒนธรรมไทยออกเป็น ๕ ประเภทคือ

๑. ภาษาและวรรณกรรม
๒. มารยาทไทย

๓. พิธีกรรมทางศาสนา
๔. การแสดงหรือการละเล่นพื้นเมือง
๕. การแต่งกายของคนไทย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวัฒนธรรมไทยตามการแบ่งประเภทวัฒนธรรมไทยของ ประภาพรพรณ สุวรรณคูช ดังรายละเอียดต่อไปนี้

#### วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรม

ภาษา เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร ความคิดเห็นต่าง ๆ กับผู้อื่น ความเข้าใจทางภาษาเปรียบเสมือนกุญแจที่จะไขไปสู่คลังแห่งความรู้ อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ เป็นเครื่องมือติดต่อกันในสังคม เป็นบ่อเกิดของการเรียนรู้ และเป็น เครื่องมือของสติปัญญา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำ เร็จอันยิ่งใหญ่ประการหนึ่งของมนุษยชาติ

ภาษากับวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังที่ ประสิทธิ์ กาศย์กลอน (๒๕๑๘:๑๐-๑๔) ได้ให้เหตุผลไว้ดังต่อไปนี้

๑. ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง หรือภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม หรือที่เรียกกันว่า เป็นวัฒนธรรมสัญลักษณ์ ซึ่งสังคมใช้เป็น เครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ในระยะใกล้และไกล

๒. ภาษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าหรือความล้าหลังของวัฒนธรรมชาติใดที่มีภาษาพูดอย่างเดียว แต่ยังไม่มามีภาษาเขียน แสดงว่าชาตินั้นวัฒนธรรมยังล้าหลัง เพราะไม่มีปัญญาคิดประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้

๓. ภาษาแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมาตามลำดับ เช่น ในสมัยที่มนุษย์ยังไม่เจริญพอก็ใช้แต่เพียงอักษรภาพ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญขึ้น มีวัฒนธรรมปราณีตขึ้นก็คิดแปลงอักษรภาพ เป็นหนังสือ เครื่องหมายและเป็นอักษรล้วน ๆ ขึ้นใช้

๔. ภาษาเป็นตัวถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้มิให้สูญหาย

๕. ภาษาเป็น เครื่องสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในชาติ

เมื่อวัฒนธรรมเป็นมรดกของมนุษย์ที่มีการสะสมตกลงยอมรับกันในสังคมหนึ่ง ๆ และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นช่วง ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

ดังนั้น ภาษาในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมย่อมมีการสะสม และตกลงยอมรับใช้กันในสังคมหนึ่ง ๆ และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้มีภาษาใช้สืบเนื่องกันในสังคมต่อไป การถ่ายทอดนี้ช่วยเชื่อมโยงอดีต-ปัจจุบันและอนาคต ให้สืบต่อกันได้เปรียบเสมือนหนึ่ง



กระแสสำนึกที่ไหลเรื่อยมีเก่าและใหม่สืบเนื่องกันเรื่อยไปไม่ขาดตอน และการถ่ายทอดภาษาให้กันได้นั้นมีอยู่ทางเดียว คือ ต้องอาศัยการเรียนรู้

ภาษาที่ใช้ในประเทศไทยนั้นสามารถจำแนกได้ดังนี้คือ

### ๑. ภาษาไทย

ภาษาไทยนับ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสมไว้ และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงคนไทยรุ่นปัจจุบันที่ใช้สื่อความหมายกันได้ทั่วประเทศนั้น มีถ้อยคำในภาษาจำนวนมากและสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยสะดวกทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน

ภาษาไทยมีความเจริญงอกงาม เพราะนอกจากจะดำรงรักษาส่วนที่เป็นของเดิมไว้แล้วยังสามารถสร้างส่วนที่เป็นของใหม่ให้ประสมประสานกลมกลืนกับของเดิมได้เป็นอย่างดี

รัฐประณีย์ นาคกรทรรพ (๒๕๒๐ : ๗-๑๓) ได้ศึกษาวิวัฒนาการของภาษาไทยพบว่าภาษาไทยได้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงมาเป็นระยะนั้น เป็นการแสดงถึงความผสมผสานของภาษาเมื่อคนไทยได้คบหาสมาคมกับชนชาติใดก็มักจะได้รับ เอาคำในภาษาของชนชาตินั้นมาเพิ่มเติมไว้ในภาษาไทยเสมอ เช่น ภาษาเขมร มอญ บาลี สันสกฤต ชวา มาลาญ จีน ทมิฬ อังกฤษ ฝรั่งเศส และโปรตุเกส นอกจากนี้ยังรับเอาวิธีสร้างคำมาจากภาษาบางภาษาด้วย เช่น วิธีแผลงคำ วิธีสมาส และสนธิ จึงทำให้สามารถสร้างคำใหม่ขึ้นใช้ในภาษาได้ทันกับความก้าวหน้าทางวิทยาการ อาจเรียกได้ว่าภาษาไทยมีทั้งความ "อยู่ตัว" และความ "คล่องตัว" ทำให้สามารถใช้ภาษาไทยสื่อความหมายได้อย่างแจ่มแจ้งละเมียดละไม ลึกซึ้งและกว้างขวาง

### ๒. ภาษาถิ่น

วัฒนธรรมของสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมมีส่วนแตกต่างกันไปอีกไม่มากนักน้อย วัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมโดยส่วนรวมของสังคม เรียกว่า วัฒนธรรมย่อย หรือ อนุวัฒนธรรม (Sub Culture) ดังนั้นวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งจึงประกอบด้วยวัฒนธรรมย่อยหลายวัฒนธรรมย่อยที่มีระดับต่างกัน ประสิทธิ์ กาศย์กลอน (๒๕๒๓ : ๑๕) ได้กล่าวถึงภาษาในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมย่อยมีภาษาย่อย (Sub language) อีกหลายภาษาที่มีระดับแตกต่างกันออกไปด้วย ทั้งนี้เพราะในสังคมของผู้ใช้ภาษาเดียวกันย่อมมีองค์ประกอบต่างกัน เช่น เพศ วัย อาชีพ ฐานะ การอบรมเลี้ยงดู และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของผู้ใช้ภาษา องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้เกิดภาษาต่างระดับกัน

ชาติไทยนอกจากจะมีภาษาไทยเป็นภาษากลางที่ถือว่าเป็นภาษามาตรฐานและเป็นภาษาราชการแล้ว ยังมีภาษาประจำพื้นเมืองที่ใช้ในระหว่างคนพื้นเมืองเรียกว่า ภาษาถิ่น คนพื้น

เมืองนั้นยังมีคนในหมู่บ้าน คำบล่อยที่พูดภาษาของคนท้องถิ่นนั้นอีก เป็นภาษาถิ่นย่อย ภาษาถิ่นนี้ นับเป็นภาษาตั้งเดิมของไทย มีอยู่ไม่น้อยที่ไว้ในสมัยก่อนนำมาใช้ เป็นบทกวีกล่าวได้ว่ากวีนิพนธ์เก่ามีภาษาถิ่นปนอยู่ทุก เรื่องมากบ้างน้อยบ้าง ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่มีภาษาอื่นปนอยู่น้อยและมีการเปลี่ยนแปลงน้อย ทั้งนี้เนื่องจากทุกท้องถิ่นยังคงพูดและใช้ภาษาเดิมอยู่มาก และภาษาปัจจุบันนี้ก็มาจากภาษาในอดีต ภาษาถิ่นจึงเป็นภาษาเดิมที่ชาวบ้านรักษาไว้เป็นอย่างดี

ภิญโญ จิตต์ธรรม (๒๕๑๓:๑๐-๑๗) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาถิ่นไว้ดังนี้

๑. ภาษาถิ่น เป็นสัญลักษณ์ประจำท้องถิ่นของคนในถิ่นที่ใช้พูดกัน
๒. ภาษาถิ่น เป็นวัฒนธรรมแห่งหนึ่งที่ต้องศึกษา เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

ภาษาถิ่นจะรักษาคำเดิมไว้ได้ดีกว่าภาษากลางและ เป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณคดีไทยอีกด้วย การศึกษาภาษาถิ่นของกันและกัน จะทำให้ชาวถิ่นและชาวภาษากลางมีความ เข้าใจอันดีต่อกัน

๓. ภาษาถิ่น เป็นประโยชน์ในการค้นคว้าที่มาของภาษาปัจจุบันและวรรณคดีการศึกษาที่มาของคำจำเป็นต้องศึกษาจากภาษาถิ่น เท่านั้นจึงจะทราบ เพราะภาษาปัจจุบันและวรรณคดีไทยก็ใช้ภาษาเก่ามาก ถ้าไม่เข้าใจคำก็ยากที่จะศึกษาวรรณคดีได้

ตัวอย่างภาษาถิ่นในวรรณคดี

ลิลิตยวนพ่าน

"เร่งรุ่ม เร่งหนน เขา รุมรอบ"

คำว่า "หนน" คือ "หัน" ซึ่งภาษาถิ่นเหนือจะหมายถึง "เห็น"

"แถลงถวาย เมื่อแหนหับ ทวารอยู่"

คำว่า "หับ" ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง "ปิด"

พระอภัยมณี

"นำเหียนรากปากมีแต่ซี่ฟัน กรนสนั่นนอนร้ายเหมือนปายบิน"

รากคือ ลำราก อาเจียน

"ม้าตัวนี้ดีจ้าน เจียวหลานเอ๋ย"

จ้าน แปลว่า มาก เป็นต้น

ข้อถกเถียง พิเศษสกลกิจ (ม.ป.ป.:๔) ได้แบ่งภาษาถิ่นที่ใช้พูดกันในประเทศไทย ออกเป็น ๓ ภาษาถิ่นใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ภาษาเหนือ จะพูดกันในภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดแพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน

๒. ภาษาอีสาน พูดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ ชัยภูมิ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อุดรธานี ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครพนม สกลนครและเลย

๓. ภาษาใต้ พูดกันในภาคใต้ ได้แก่ บางส่วนของประจวบคีรีขันธ์ ในจังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา กระบี่ นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง สงขลา ยะลา สตูล ภูเก็ต ปัตตานี และนราธิวาส

การศึกษาภาษาถิ่น จัดได้ว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะทำให้สามารถ เห็นวัฒนธรรมและความคิดอ่านของคนในถิ่นต่าง ๆ ได้

#### วรรณกรรมและวรรณคดี

การที่มนุษย์มีภาษาใช้จึงทำให้มนุษย์รู้จักคิดและสร้างสรรค์การใช้ภาษาของตนด้วยการ เรียบเรียงถ้อยคำในภาษาตามสถานการณ์ต่าง ๆ มีจังหวะ มีความไพเราะ และมีความหมาย ลึกซึ้งจับใจ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นวรรณกรรมขึ้น

คำว่า "วรรณกรรม" มีปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลปะ และวรรณกรรม พุทธศักราช ๒๔๗๕ แปลมาจากคำว่า "literature" ซึ่ง กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๔๑๔:๔) ได้อธิบายว่า วรรณกรรม หมายถึง สิ่งที่เขียนขึ้นทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นรูปใด หรือเพื่อความมุ่งหมายใด เช่น คำอธิบายวิธีการใช้กล้องถ่ายรูป เลือ้เช็ด ใบปลิว หนังสือพิมพ์และนวนิยาย ล้วนเรียกว่า "literature" ทั้งสิ้น วรรณกรรมจึงมีความหมายอย่างกว้างที่สุด วรรณกรรมที่ แต่งได้ดีและได้รับการยกย่องจากคนทั่วไปจึงจะ เรียกว่า เป็น "วรรณคดี"

#### วรรณคดีและวัฒนธรรม

เป็นที่ทราบกันดีว่า วัฒนธรรม คือ แนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของคน วิถีชีวิต เหล่านี้ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ การกระทำและความเป็นอยู่ทั้งหลายของคนปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน

วรรณคดีบางเรื่องจะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมต่าง ๆ ด้วย การที่จะศึกษาวรรณคดีให้  
เข้าใจจำเป็นต้องอาศัยความรู้ทางวัฒนธรรมมาประกอบจึงจะทำให้เข้าใจวรรณคดีได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ตัวอย่างเช่น ในเสภาขุนช้างขุนแผน กล่าวถึง ตอนที่สมเด็จพระพันวษา เสด็จออกทรง  
ทอดล้นช้าง ดังนี้

"ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช	ชำ เลืองพระเนตรผายผัน
เห็นราชทูตมาถวายบังคมคัล	กับทั้ง เครื่องสุวรรณบรรณา
จิงตรัสประภาษปราศรัย	มาในป่าไม้ไภนา
ก็วันจะถึงพระพารา	มรรคายากง่ายประการใด
อนึ่งกรุงนาคบุรี	ข้าวกล้าชาติหรือโฉน
หรือฝนแล้งข้าวแพงมีภัย	ศึก เสือเหมือไต้สงบดี
ทั้งองค์พระเจ้าเวียงจันทน์	ทรงธรรม เป็นสุข เกษมศรี
ไม่มีโรคาพยาธิ	อยู่ดีหรืออย่างไรในเวียงจันทน์"



ข้อความตอนนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในสมัยโบราณเวลาราชทูตต่าง เมือง เข้าเฝ้าพระเจ้า  
แผ่นดิน เพื่อถวายพระราชสาสน์และ เครื่องราชบรรณาการนั้น พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชปฏิ  
สันถารตามธรรมเนียมเป็น ๓ นัด ความว่า ๑. พระเจ้าแผ่นดินและพระราชวงศ์ทรงสบายดีอยู่  
หรือ ๒. ขูดานขูดเดินทางมาสะดวกดีหรือเดินทางมาช้านานเท่าใดจึงจะมาถึง ๓. ประเทศ  
โน้นฝนตกตามฤดูกาล บ้านเมืองมีความสุขสมบูรณ์ดีหรือ

ในเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

"พวกผู้ชายกรุ่มกริมย้มย่อง	หม่อมตองสองไหล่เข้าไหล่หลัง
หัดดอกไม้กรายกริดคิณิวตั้ง	บ้างก็ตั้งทำนกร้อง เพลง เรือ"

ข้อความตอนนี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวกรุงศรีอยุธยาว่าสมัยนี้ศิลปะการร้องรำ  
ทำเพลงเจริญมาก เช่น เพลงเรือ และยังแสดงให้เห็นการแต่งกายของชาวบ้าน คือ ผู้ชาย  
นุ่งผ้าโจงกระเบน เลื้อยคอกลมแขนคร่อมศอก

บุปผา ทวีสุข (๒๕๒๔:๑) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่าหากพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้ว  
วรรณกรรมที่เป็นวรรณคดีนั้น เป็นตัวแทนความคิดของคนกลุ่มเดียวเท่านั้น มิใช่ความคิดของคน  
ทั้งประเทศ ดังนั้นถ้าต้องการทราบวิถีชีวิตของคนในสังคมใด ก็ควรได้มีการศึกษาวรรณกรรม  
ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะวรรณกรรมท้องถิ่นย่อม เป็นเสมือนกระจกเงาบานหนึ่งที่จะสะท้อน



### วรรณกรรมภาคใต้

ภาคใต้ในสมัยก่อนสุโขทัย มีศูนย์รวมอยู่ที่นครศรีธรรมราช ซึ่งได้มีความสัมพันธ์กับสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์มาอย่างแน่นแฟ้น จึงทำให้วรรณกรรมของภาคใต้และภาคกลางคล้ายคลึงกัน

วรรณกรรมภาคใต้ที่น่าจะนำไปจากภาคกลาง ได้แก่ ชาลวัน ซึ่งเป็นนิทานท้องถิ่นของภาคกลาง แต่ภาคใต้แต่งเป็นกาพย์ และมีรายละเอียดแตกต่างไปจากนิทานท้องถิ่นภาคกลางบ้างเล็กน้อย วรรณกรรมภาคใต้ที่เป็นเรื่องราวจากชาตกและมีส่วนร่วมกับถิ่นอื่น ๆ ได้แก่ อนุรุทรสังฆะวงศ์ พระรถแลน สังข์ทอง มโนราห์ โคบุตร เป็นต้น เรื่องที่เป็นวรรณกรรมของภาคใต้และยังไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีในถิ่นอื่น ๆ ได้แก่ เรื่องวันการคำกาพย์ นายถัน และเรื่องหาเหตุ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของคนในสังคมใด ชาตใด ก็จะสามารถดูได้จากวรรณคดีของชนในชาตินั้น ๆ เพราะวิถีชีวิตของคนกับวรรณคดีย่อมสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนยากที่จะแยกจากกันได้

### หนังสือที่เป็นมรดกของชาติ

หนังสือวรรณคดีที่ถือว่าเป็นมรดกของชาติ กุลทรัพย์ เกษแมนกิจ (๒๕๒๗ : ๖๗-๗๐)

ได้รวบรวมไว้ดังนี้

๑. วรรณคดีสมัยต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในประวัติวรรณคดี
๒. วรรณคดีที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสร ได้แก่ ลิลิตพระลอ สมุทรโฆษคำฉันท์ กาพย์มหาชาติคำเทศน์ เสภาขุนช้างขุนแผน อิเหนา หัวใจนักรบ สามก๊ก พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน และมีทรนพธา
๓. นวนิยายเรื่องสั้น และงานร้อยกรองสมัยปัจจุบัน
  - ๓.๑ นวนิยายและเรื่องสั้น ได้แก่ ละครแห่งชีวิต ผิวขาวผิวเหลือง จุดหมาย-ปลายทาง หญิงคนชั่ว ปากามเทพ ตะวันตกดิน เรือนมนุษย์ นายอ้อยทมิฬ ไม้แดง สีแผ่นดิน หลาย-ชีวิต บ่วงกรรม กรรมเก่า นี้แหละโลก ผู้ดี พู่กลิ่น สามชาย หนึ่งในร้อย คู่กรรม ล่องไพร แผ่นดินของเรา ผู้ชนะสิบทิศ รวมเรื่องสั้นของเรียมเอง คำของคน รักมีจันทร์ ฟ้านักนครแห่งความหลัง ระย้า เลือดสีน้ำเงิน บันไดแห่งความรัก ข้าวอกนา นายอำเภอรักวงเวียนชีวิต และเขาชื่อกานต์
  - ๓.๒ นวนิยายการเมือง ได้แก่ เมืองนิมิตร หุติยะวิเศษ และปีศาจ

๓.๓ นวนิยายธรรมะ ได้แก่ กฎแห่งกรรม หลวงตา กงทัฬหกรรม ได้รับ-  
 กาวสาวพิสดร และจุ่มน้ำนมมหา

๔. สารคดีและสารคดีท่องเที่ยว ได้แก่ ถกเขมร พม่าเสียเมือง พระราชนิพนธ์  
 เรื่องไกลบ้าน เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ ๔ ชุมชุมพระราชนิพนธ์บางเรื่อง นิทานโบราณคดี  
 พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเพณีต่าง ๆ ของไทย ๒๑ วันในประเทศจีน  
 ประเพณีการทำบุญสวนมนต์เลี้ยงพระ ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลเข้าพรรษา สารท ออกพรรษา  
 ประเพณีไทยเกี่ยวกับเทศกาลลอยกระทง ประเพณีไทยเกี่ยวกับเทศกาลสงกรานต์ ดินแดนแห่ง  
 ความสงบยามเช้า และแผ่นดินคะรินยา

๕. ร้อยกรองปัจจุบัน ได้แก่ เจลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม-  
 ราชินีนาถ จันทร์เจ้า ดอกหญ้าสีชมพู วลีเลือด กษัตริยานุสรณ์ ขอบฟ้าขลิบทอง คำหยาด  
 ประคำกรอง รวมบทกวีนิพนธ์ ชักม้ามเมือง กวีนิพนธ์ และล่าน้ำภูกระดึง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงอาจกล่าวได้ว่าภาษาและวรรณกรรม เป็นมรดกที่สำคัญของ  
 ชาติที่ควรศึกษาและอนุรักษ์ไว้ตลอดไป

#### วัฒนธรรมทางมารยาท

ท่านผู้หญิง อุษภิวมาลา มาลากุล (๒๔๒๔:๑) กล่าวว่า ชาติไทยได้ชื่อว่า เป็นชาติที่มี  
 มารยาทงดงามที่สุดในโลก ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษของไทยได้วางแบบอย่างมารยาทไว้อย่างเหมาะสม  
 แบบอย่างมารยาทของชาติไทย เป็นหลักการที่ไม่ล้าสมัย จึงใช้ได้ในทุกโอกาส ทุกสมัยและทุกสถานที่  
 มารยาทที่ดีของสังคมไทยสามารถนำไปใช้ในสังคมของชาติอื่นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม นอก  
 จากนี้ท่านผู้หญิง อุษภิวมาลา มาลากุล ยังได้ให้ความหมายของมารยาทไว้ว่า "มารยาท คือ  
 กิริยา วาจาที่ถือว่าสุภาพเรียบร้อย อันประกอบด้วย การเสียสละ ความพอใจส่วนตัว เพื่อทำ  
 ความพอใจให้ผู้อื่น"

ท่านผู้หญิงพัชร์ อนุรักษราษฎร์ (๒๔๒๖:๑) ยังได้กล่าวว่า "ความมีมารยาท  
 หมายถึง การมีกิริยา วาจา ใจสุภาพเรียบร้อย"

หม่อมหลวงปีย์ มาลากุล (ม.ป.ป.:๑-๒) กล่าวว่า การแสดงมารยาทแบบไทยนั้น  
 ไม่แต่เพียงแสดงอิริยาบถได้ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังต้องประกอบด้วย

๑. กิริยาที่สุภาพเรียบร้อย รวมทั้งการตกแต่งร่างกาย อาทิเช่น เสื้อผ้า หน้าตา  
 ตลอดจนทรงผม ต้องดูระเบียบสมส่วน

๒. อิริยาบถต้องอยู่ในท่าธรรมคา ไม่ผืน องอาจ แต่ไม่แข็งกระด้าง สุภาพ ไม่หัวเราะเปิดเผย หลุกหลิก และไม่กระดากอาย

๓. การแสดงมารยาททางคงามไม่จำเป็นต้องซ้ำ เกินควร แต่ต้องไม่ลุลจน

ชาติไทยได้กำหนดแบบอย่างของมารยาทไทยไว้หลายอย่าง ซึ่งล้วนแต่เหมาะสม และตัดแปลงแก้ไขให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและกาลสมัยได้ กิริยามารยาทไทยแต่ละท่าล้วน ดึงคงามและถูกต้องตามหลักของกายวิภาค มารยาทที่ถือปฏิบัติกันในสังคมไทย สุทธิ ภิบาลแทน (๒๕๒๗:๑๔-๔๔) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

#### ๑. มารยาทในการยืน

๑.๑ การยืนตามลำพัง ท่าที่ยืนต้องอยู่ในลักษณะสุภาพ ขาทั้งสองข้างชิดกัน หรืออยู่ในท่าพัก แขนปล่อยแนบลำตัว หรือประสานไว้ข้างหน้า เล็กน้อย จะยืนเอียงข้างนิดหน่อย ก็ได้ แต่ต้องอยู่ในท่วงท่าที่สง่างาม

๑.๒ การยืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่ มีวิธียืนอยู่ ๒ วิธีคือ

๑.๒.๑ ยืนตรง ขาชิด ปลายเท้าห่างกัน เล็กน้อย มือทั้งสองข้างแนบลำตัว

๑.๒.๒ ยืนค้อมส่วนบนตั้งแต่เอวขึ้นไป เล็กน้อยมือประสานไว้ข้างหน้า

๑.๓ การยืนถวายความ เคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สำหรับชาย

ถ้าสวมหมวก เครื่องแบบให้ยืนตรงแล้วกระทำวันทยาหัตถ์ แต่ถ้าสวมหมวกอื่น ต้องถอดหมวกแล้วถวายคำนับ ถ้าไม่ได้สวมหมวกให้ยืนตรง หันหน้าไปทาง พระองค์ท่านแล้วถวายคำนับอย่างช้า ๆ อย่างงกสิริระ เร็วเกินไป

สำหรับหญิง ยืนตรง เท้าชิดกัน หันหน้าไปทางพระองค์ท่านแล้วชักขาข้างใด ข้างหนึ่งไปข้างหลัง โดยวาดปลายเท้าไปทางอีกด้านหนึ่งของขาที่ยืน พร้อมกับย่อเข้าอีกข้างหนึ่ง ลงช้า ๆ ยกมือทั้งสองข้างประสานกันบนหน้าขาที่ย่อต่ำลง โดยให้หน้ามือประสานกัน ก้มศีรษะ เล็ก น้อย พองาม

๑.๔ การยืน เมื่อได้ยินเสียง เพลงสรร เสริญพระบารมี เพลงเคารพธงชาติ หรือเสียงประโคมในกิจพระราชพิธี ให้ยืนตรงอย่างสุภาพแล้วหันหน้าไปทางพระองค์ท่าน หรือทิศทางที่เสียง เพลงนั้นดังขึ้น และยืนจนจบ เพลง แล้วถวายความ เคารพอีกครั้งหนึ่งจึงนั่งลง หรือเคลื่อนที่ได้



## ๒. มารยาทในการเดิน

๒.๑ การเดินเข้า นิ่งคุกเข่าตัวตรง มือทั้งสองปล่อยตามสบายอยู่ข้าง ๆ ลำตัว ยกเข่าขวา-ซ้าย สลับกันไปมา ปลายเท้าตั้ง ขณะเดินผ่านหรือเข้าไปหาผู้ใหญ่ให้ก้มหน้าลงเล็กน้อย

๒.๒ การเดินตามลำพัง ให้เดินอย่างสุภาพ หลังตั้งตรง ช่วงก้าวไม่ยาวหรือสั้นเกินไป แกว่งแขนแต่พองาม

๒.๓ การเดินกับผู้ใหญ่ ให้เดินก่อนไปข้างหลัง เล็กน้อย ทำเดินรอบน้อม ช่วงก้าวพองาม อย่าส่ายตัวหรือโคลงศีรษะ

๒.๔ การเดินนำหน้าผู้ใหญ่ ให้เดินเยื้องไปทางขวามือ ค้อมตัวลงเล็กน้อย

๒.๕ การเดินผ่านผู้ใหญ่อาวุโสมากและคุ้นเคยกันขณะนั่งพื้นหรือนั่งเก้าอี้ ให้เดินเข้าเข้ามาใกล้ แล้วนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า กราบตั้งมือ ๑ ครั้ง เมื่อจะผ่านไปให้คลานลงมือ ปลายเท้าตั้งกับพื้น

๒.๖ การเดินผ่านผู้ใหญ่อาวุโสมาก แต่ไม่คุ้นเคยกัน ขณะนั่งกับพื้นหรือเก้าอี้ ให้ค้อมตัวลงแล้วเดินเข้าผ่านไป ไม่ต้องคลานลงมือและไม่ต้องกราบ

๒.๗ การเดินผ่านผู้ใหญ่อาวุโสมากที่คุ้นเคยกันขณะยืนอยู่ ให้เดินเข้าไปใกล้พอควร ขายให้ค้อมตัวลงไหว้แบบไหว้บิดามารดา ครูอาจารย์หรือผู้อาวุโสมาก หลีกเลี่ยงตัวลงแบบเดียวกับชาย แล้วจึงเดินค้อมตัวเล็กน้อยผ่านไป

๒.๘ การเดินผ่านผู้อาวุโสมากแต่ไม่คุ้นเคยกันขณะยืนอยู่ ให้เดินเข้าไปใกล้พอสมควร ขายให้ค้อมตัวลงไหว้แบบไหว้ผู้ที่เคารพนับถือโดยทั่วไป หลีกเลี่ยงตัวลงไหว้แบบเดียวกับชาย แล้วจึงเดินค้อมตัวผ่านไป ไม่แกว่งแขน

๒.๙ การเดินผ่านผู้อาวุโสไม่มากนักและไม่คุ้นเคยกัน ให้ค้อมตัวเดินผ่านไป ไม่ต้องไหว้

๒.๑๐ การเดินผ่านคานหลังผู้อื่น ถ้าเป็นผู้อาวุโสมากให้ค้อมตัวและไหว้ พร้อมกับกล่าว "ขอโทษ" ก่อนจะเดินผ่าน แต่ถ้าเป็นผู้ที่อาวุโสไม่มากนัก หรืออาวุโสเท่าเทียมกัน ให้ค้อมตัวและกล่าวคำ "ขอโทษ" ก่อนเดินผ่านไปไม่ต้องไหว้

## ๓. มารยาทในการนั่ง

๓.๑ การนั่งเก้าอี้ตามลำพัง ให้นั่งในท่าปล่อยตัวตามสบายแต่พึงระมัดระวังอิริยาบถ เช่น ไม่ควรนั่งยกขาขึ้นพาดโต๊ะหรือเก้าอี้ เป็นต้น

๓.๒ การนั่งเก้าอี้ต่อหน้าผู้มีอาวุโสไม่มากนัก ขายให้นั่งเต็มกันเก้าอี้ หลังไม่พิงพนักตัวตรง มือประสานกันโดยคว่ำมือหนึ่งหงายมือหนึ่ง เข้าห่างกันเล็กน้อย สันเท้าชิดกัน และขยายปลายเท้า เล็กน้อย หูยิง เมื่อเริ่มนั่งให้นั่งเพียงครึ่งกัน แล้วค่อย ๆ เขยิบกันจนอยู่ในลักษณะเต็มกัน หลังไม่พิงพนักตัวตรง มือประสานกัน หัวเข้า สันเท้า และปลายเท้าอยู่ชิดกัน

๓.๓ การนั่งเก้าอี้ต่อหน้าผู้มีอาวุโสมาก ให้ใช้วิธีนั่งลงศอก คือ นั่งหลังไม่พิงพนัก วางแขนลงบนหน้าขา มือวางประสานกัน น้อมตัวลงเงยหน้า เล็กน้อย

๓.๔ การนั่งกับพื้นตามลำพัง ให้นั่งพับเพียบในลักษณะสุภาพยึดตัวตรง ไม่ต้องเก็บปลายเท้า มือวางไว้บนตัก หูยิงถ้านั่งเท้าแขนอย่าให้ท้องแขนหันไปข้างหน้า แต่ให้ปลายมืออยู่ข้างหน้า ขายไม่ควรนั่งเท้าแขน ให้นั่งปล่อยแขนวางพาดบนเข่าทั้งสองอยู่ในท่าสบายได้

๓.๕ การนั่งกับพื้นต่อหน้าผู้ใหญ่ ให้นั่งพับเพียบ เก็บปลายเท้าเข้าหาตัวมือประสานกัน น้อมตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย

#### ๔. มารยาทในการคลาน

๔.๑ การคลานยกของมือเดียว ให้ถือของมือขวา แขนขวาดึงฉากกับลำตัว นั่งย่อเข่าลง เงยหน้าเล็กน้อย มือซ้ายปลายนิ้วจรดพื้น ก้าวเขาไปข้างหน้า พร้อมกับลากขาอีกข้างหนึ่งตามไป เมื่อส่งของให้ผู้รับแล้วให้ถอยหลังโดยการ เดินเข้าถอยหลังกลับออกมา ขณะถอยตัวกลับให้ชำเลืองมาข้างหลัง เพื่อเฝ้ากันมิให้ถอยมาชนสิ่งของหรือผู้อื่นได้

๔.๒ การคลานยกของสองมือแบบชาย นั่งคุกเข่าลง ถือของสองมือในระดับหน้าท้อง แขนดึงฉาก ไม่กางศอก ยกเขาไปข้างหน้าตัวเฉียงพร้อมกับวางเท้าอีกข้างหนึ่งไปหาเท้าของเข่าที่ยกไป

๔.๓ การคลานยกของสองมือแบบหญิง ถือของสองมือ นั่งย่อตัวลง ลำตัวตั้งตรง หน้าเงยเล็กน้อย ยกเขาข้างหนึ่งขึ้นตั้ง ลากขาอีกข้างหนึ่งตาม เมื่อเข้าเสมอกันให้ลดลงพร้อมกัน โดยให้เข่าข้างที่ตั้งอยู่ก่อนถึงพื้น เข่าของขาที่ลากมาอยู่สูงกว่าพื้นเล็กน้อย

อนึ่ง ในการคลานไม่ว่าแบบใด อย่าคลานโดยลากปลายเท้าหรือลากรองเท้าไปกับพื้น เป็นอันขาด

#### ๕. มารยาทการแสดงความเคารพ

ตามมารยาทไทย การแสดงความเคารพได้แก่ การคำนับ การไหว้ การกราบ และการถวายบังคม

๕.๑ การค้ำบ ให้อ้อมศีรษะในลักษณะโค้งจากส่วนไหล่ ลำคอและศีรษะลงในอาการไม่เข้าไม่เรว้นัก แล้วเงยหน้ากลับสู่ที่เดิม

๕.๒ การไหว้ ให้ประนมมืออยู่ระหว่างอก นิ้วชิดกันโดยปลายนิ้วตั้งตรงขึ้น เบื้องบน ยกมือขึ้นให้อยู่ตรงสันจมูก

แบบของการไหว้ จำแนกได้เป็น ๓ แบบคือ

(๑) การไหว้พระ ประนมมือแล้วยกขึ้นให้นิ้วหัวแม่มือจรดระหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดดินผม แนบให้ชิดกับหน้าผาก เรียกว่า ไหว้ระดับ ๑ ชายให้ค้อมตัวลง หญิงให้ก้าวขาออกไปข้างหน้าเล็กน้อย แล้วย่อตัวลง

(๒) การไหว้บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย และครูอาจารย์ ให้ประนมมือยกขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือจรดปลายจมูก ปลายนิ้วชี้จรดระหว่างคิ้ว เรียกว่า ไหว้ระดับ ๒ ชายให้ค้อมตัวลงเล็กน้อย หญิงให้ก้าวขาขวาออกไปข้างหน้าเล็กน้อย แล้วย่อตัวลงแต่พองาม

(๓) การไหว้ผู้เคารพนับถือโดยทั่วไป รวมทั้งผู้มีฐานะเสมอกัน ให้ประนมมือจรดปลายคาง ปลายนิ้วชี้จรดปลายจมูก ก้มหน้าลงเล็กน้อย ไม่ต้องค้อมตัวหรือย่อตัว เรียกว่า ไหว้ระดับ ๓

(ดูภาพประกอบในภาคผนวก ค.)

๕.๓ การเคารพผู้มีอาวุโสมากกว่าและผู้อาวุโสไม่มากนัก ขณะนั่งอยู่กับพื้น ให้คลานลงมือหรือเดินเข้าไปใกล้ นั่งพับเพียบทับซ้าย เก็บปลายเท้า ยกมือขึ้นประนมไหว้แบบไหว้บิดามารดา ครูอาจารย์และผู้เคารพทั่วไป เมื่อจะกราบให้ทอดแขนทั้งสองออกไปขนานกับพื้น พร้อมกับก้มลงกราบแบบลงศอกตั้งมือ ๑ ครั้ง ขณะกราบให้หน้าผากจรดกับมือที่ตั้งอยู่ แต่อย่ายกหัวแม่มือขึ้นมารับ

๕.๔ การเคารพผู้มีอาวุโสมากขณะนั่งบนเก้าอี้ ให้คลานลงเข้าไปใกล้พอสมควร แล้วนั่งพับเพียบทับซ้าย กราบลงศอกตั้งมือครั้งเดียว

๕.๕ การเคารพผู้มีอาวุโสไม่มากนักขณะนั่งบนเก้าอี้ ให้เดินเข้าไปใกล้พอสมควร ค้อมตัวไหว้

๕.๖ การเคารพผู้มีฐานะเสมอกัน ทั้งชายและหญิงยกมือไหว้แบบผู้เคารพนับถือ โดยทั่วไป ไม่ต้องย่อตัว

๕.๗ การเคารพภิกษุสงฆ์ขณะยืนหรือเดินผ่าน ให้หยุดไหว้แบบไหว้ผู้มีอาวุโสกว่ามาก โดยให้นิ้วหัวแม่มือจรดหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดดินผม ชายให้ค้อมตัวลง หญิงให้ก้าวขาออกไปข้างหน้าแล้วย่อตัวลง

๔.๘ การเคารพศพ เดินเข้าเข้าไปในระยะพอสมควร เมื่อถึงพระพุทธรูป ให้นั่งคุกเข่ากราบพระพุทธรูปแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วจึงเดินเข้าไปกราบศพ ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

- (๑) ถ้าผู้ตายมีอายุโสมมาก ให้นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า ใช้กราบแบบมือตั้ง ๑ ครั้ง
- (๒) ถ้าพระภิกษุสงฆ์มรณะภาพ ขณะยังอุปลมบทยู่ให้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๑ ครั้ง
- (๓) ถ้าเป็นศพของผู้อายุไล่ต่ำกว่า วัยต่ำกว่าให้นั่งพับเพียบในลักษณะสำรวม มือประสานกัน

๔.๙ การถวายความเคารพพระมหากษัตริย์และพระราชินี ชายให้ถวายค่านับ โดยยืนตรง ปลายเท้าแยกพองาม ค้อมส่วนบนตั้งแต่เอวขึ้นไปลงให้ลำตัวขนานกับพื้น ตามองพื้นมืออยู่ในระดับเดิม คือ แนบอยู่กับลำตัว เมื่อเงยให้เงยช้า ๆ จนลำตัวตั้งตรง หูยิงให้ถอนสายบัวเริ่มโดยการยืนตรง ซักขาข้างใดข้างหนึ่งไปข้างหลัง เล็กน้อย โดยลากปลายเท้าไปอีกด้านหนึ่งของขาที่ยืน พร้อมกับย่อเข้าข้างหนึ่งลงช้า ๆ แต่ไม่ถึงพื้น ยกมือทั้งสองข้างขึ้นประสานให้หน้ามือ เข้าหากัน วางบนต้นขาก็ศีรษะลงพองามแล้วเงยขึ้น พร้อมกับซักขาขึ้นตั้งตัวตรง

๔.๑๐ การถวายบังคม นั่งคุกเข่า ยกอก วางมือคว่ำลงบนหน้าขา แล้วยกมือขึ้นประนมตรงระดับหน้าท้อง ยกปลายมือกลับขึ้นพร้อมกับโน้มตัวไปข้างหน้าและยกขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือทั้งสองจรดหน้าผาก ลำตัวเฉพาเหนือเอวเอนไปข้างหลัง ชายเอนมากกว่าหญิง หน้าเงยขึ้นให้ตาอยู่ในระดับหัวแม่มือ แล้วลดมือลงพร้อมกับโน้มตัวกลับไปทางข้างหน้าให้มือลงมาถึงระดับหน้าท้อง ปลายมือคว่ำ แล้วยกขึ้นประนม ปลายมือตั้งพร้อมกับเลื่อนมือขึ้นสูงระดับอก และยกตัวขึ้นตรง ทำครบ ๓ ครั้งแล้วจึงหมอบลงตอก มือกำประสาน

๔.๑๑ การกราบพระพุทธรูป ต้องกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ คือ หน้าผาก ๑ มือ ๒ เข้า ๒ รวมเป็น ๔ จรดพื้นพร้อมกัน และกราบ ๓ ครั้ง ทำเตรียมกราบ ชายนั่งทำพรหมเข้ายืนพื้น ขาพับไปข้างหลัง ปลายเท้าตั้ง สันเท้าและปลายเท้าชิดกัน กันนั่งทับบนสันเท้า ตัวตรงมือวางบนหน้าขาทั้งสอง หูยิง นั่งท่าเทพธิดา เข้ายืนพื้นชิดกัน ขาพับไปข้างหลัง ตั้งแต่เข้าถึงปลายเท้าราบไปกับพื้น กันนั่งทับบนสันเท้า ตัวตรงมือวางบนหน้าขา

ท่ากราบมืออยู่ ๓ จังหวะคือ

จังหวะที่ ๑ ชายและหญิงประนมมือขึ้นระดับอก ปลายมือเบนจากอกออกไปข้างหน้า ๔๕ องศา ไม่กางแขนหรือปีบแขนแนบลำตัวเกินไป เรียกว่า ท่าอัญชัส

จังหวะที่ ๒ ก้มศีรษะลงรับมือเล็กน้อย นิ้วหัวแม่มือจรดหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดตีนผม เรียกว่า ท่าวันทา

จังหวะที่ ๓ ชายให้กราบโดยก้มตัวลงให้มือและแขนทาบพื้น มือห่างกันประมาณ ๑ คืบ หน้าผากจรดพื้นพอดี ข้อศอกทั้งสองข้างต่อกับหัว เข่า หลึงปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่เวลาก้มตัวลงกราบหน้าผากจรดพื้นแล้วให้ศอกคร่อมหัวเข่า ไม่ต่อกับหัวเข่าอย่างชาย เรียกว่า ท่ากราบ

ท่าจบ เมื่อกราบครบ ๓ ครั้งแล้ว ทั้งชายและหญิงให้ยกมือขึ้นประนมไหว้ในท่าวันทา คือ นิ้วหัวแม่มือจรดหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดตีนผม พร้อมกับก้มศีรษะลงรับมือเล็กน้อย กระทำเช่นนี้เพียง ๑ ครั้ง จึงเปลี่ยนอิริยาบถได้ (รูปภาพประกอบในภาคผนวก ค.)

#### ๖. มารยาทในการส่งของและรับของ

๖.๑ การส่งของใหญ่ให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากขณะนั่งเก้าอี้ นำของใส่พาน จับคอปานทั้งสองมือ เดินเข้าไปให้ไต่ระยะแล้วจึงคุกเข่าลงแล้วเดินเข้าเข้าไป ของที่ถือให้อยู่ในระดับเอว เมื่อไต่ระยะพอควร ให้นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า วางพานไว้ทางด้านขวา แล้วกราบลงศอกตั้งมือ ๑ ครั้ง ยกพานสองมือส่งของให้ เมื่อผู้ใหญรับของไปแล้วให้วางพานแล้วกราบมือตั้ง ๑ ครั้ง ถือพานสองมือ เดินเข้าถอยหลังกลับออกมา

๖.๒ การส่งของเล็กให้ผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากขณะนั่งเก้าอี้ นำของใส่พาน จับคอปานด้วยมือขวาในระดับเอว มือซ้ายปล่อยแนบลำตัว เดินเข้าไปใกล้เมื่อไต่ระยะจึงคุกเข่าเดินเข้าเข้าไป นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า วางพานทางขวามือแล้วกราบลงศอกตั้งมือ ๑ ครั้ง ถือของด้วยมือขวาส่งให้ มือซ้ายวางบนหน้าขา เมื่อผู้ใหญรับของให้กราบแบบเดิมอีก ๑ ครั้ง แล้วถือพานด้วยมือขวา เดินเข้าถอยหลังกลับออกมา

๖.๓ การส่งของให้ผู้ใหญ่มีอาวุโสมากขณะยืนอยู่ ถือของสองมือหรือมือเดียวอยู่ระดับเอว เดินเข้าไปใกล้ แล้วย่อตัวลงส่งของ เมื่อผู้ใหญรับของแล้ว ถ้าไม่มีภาชนะที่ต้องถือกลับออกมา หลึงให้ย่อด้วยมือไหว้แบบไหว้บิดามารดา ครูอาจารย์ ชายให้ค้อมตัวลงไหว้แบบเดียวกัน แล้วถอยหลังออกมา ถ้าต้องถือภาชนะออกมาด้วย หลึงให้ย่อตัวลง ชายให้ค้อมนิ้ว แล้วถอยกลับออกมา

๖.๔ การส่งของให้ผู้ใหญ่อาวุโสไม่มากนักขณะนั่งเก้าอี้ ให้ถือของด้วยมือขวาหรือสองมือ เดินเข้าไปพอควร แล้วจึงคุกเข่าลงแล้วเดินเข้าไปใกล้ ย่อตัวลงนั่งพับเพียบหรือ

คุกเข่าส่งของให้ด้วยสองมือหรือมือขวา มือซ้ายปล่อยแนบลำตัว เมื่อส่งของให้แล้วให้ไหว้แบบ ไหว้ผู้เคารพนับถือโดยทั่วไป ๑ ครั้ง จึงยืคตัวเดินเข้าถอยกลับออกมา

๖.๕ การส่งของให้ผู้มีอาวุโสไม่มากนักขณะยืนอยู่ ถือของสองมือหรือมือเดียว เมื่อเข้าไประยะใกล้ให้ค้อมตัวเดินไปหาพร้อมกับยื่นของส่งให้ แล้วยกมือไหว้แบบไหว้ผู้เคารพนับถือโดยทั่วไป ๑ ครั้ง แล้วเดินถอยหลังกลับออกมา

๖.๖ การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสมากขณะนั่งเก้าอี้ ให้คลานลงมือเข้าไปนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า กราบลงศอกตั้งมือ ๑ ครั้ง ถ้าเป็นของใหญ่ให้รับสองมือ ถ้าเป็นของเล็กให้รับด้วยมือขวา มือซ้ายวางบนหน้าขา วางของที่รับไว้ทางขวามือ กราบตั้งมือ ๑ ครั้ง แล้วหยิบของ เดินเข้าถอยหลังกลับ

๖.๗ การรับของจากผู้อาวุโสมากขณะที่นั่งอยู่กับพื้น ให้คลานลงมือเข้าไป แล้วนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า กราบลงศอกตั้งมือ ๑ ครั้ง รับของสองมือแล้ววางของไว้ทางขวา กราบแบบเดิม ๑ ครั้ง แล้วถือของสองมือเดินเข้าถอยออกมา

๖.๘ การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสมากขณะที่ทั้งสองฝ่ายนั่งเก้าอี้ เมื่อผู้ใหญ่ยื่นของให้ ให้ก้มศีรษะแล้วไหว้แบบบิณฑามารดา ครูอาจารย์ รับของแล้ววางไว้ทางด้านขวามือ ยกมือไหว้แบบเดิมอีก ๑ ครั้ง หนึ่งหากไปด้วยกัน ๒ คน อีกคนที่ไม่รับให้นั่งมือกำประสานวางบนหน้าขา

๖.๙ การรับของจากผู้ใหญ่อาวุโสมากขณะยืนอยู่ เดินเข้าไปใกล้ ยกมือไหว้แบบไหว้บิณฑามารดา ครูอาจารย์ ขายให้ก้าวขาขวาออกไปข้างหน้าเล็กน้อย ย่อตัวรับของ ค้อมตัวเล็กน้อย หยุง ถอยเท้าซ้ายมาข้างหลังเล็กน้อยแล้วย่อตัวลงขณะรับของ แล้วจึงยืคตัวขึ้น จึงเดินถอยหลังออกมา

๖.๑๐ การประเคนจตุปัจจัยแก่พระภิกษุสงฆ์ ขายนั่งคุกเข่า ประเคนของสองมือ หยุงนั่งพับเพียบประเคนของสองมือ โดยวางบนผ้าที่พระภิกษุทอดวางออกมา และท่านจับถือนิมิตอีกข้างหนึ่งไว้ แล้วจึงกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์หรือแบบไหว้บิณฑามารดาครูอาจารย์ ยืคตัวขึ้น เดินเข้าถอยหลังออกมา

กล่าวสรุปได้ว่ามารยาทก็คือวัฒนธรรมประจำชาติ ซึ่งเป็นสมบัติของชาติที่คนไทยทุกคนต้องฝึกฝนให้ถูกต้องตามระเบียบประเพณีอันจะเป็นการธำรงสมบัติของชาติให้คงอยู่ตลอดไป

## วัฒนธรรมอัน เป็นพิธีกรรมทางศาสนา

ทุกศาสนาย่อมมีการปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาของตน อันเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคีระหว่างสมาชิกของสังคม

พุทธศาสนาย่อมมีการปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนา เป็นของตนเองที่ควรศึกษาให้เข้าใจอย่างละเอียดเพื่อที่จะสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

พิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่ชาวพุทธควรถือ เป็นหลัก ปฏิบัติใน เบื้องต้น (คู่มือชาวพุทธ ม.ป.ป.:๑-๓๔) ได้แก่

### ๑. การสวดมนต์

การสวดมนต์ คือ การกล่าวคำศักดิ์สิทธิ์อันมีฤทธิ์ มีอำนาจเหนือชีวิตจิตใจ ได้แก่ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และมนต์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า พระพุทธมนต์

การสวดมนต์สวดกันเป็นภาษามคธ เพราะภาษามคธเป็นภาษาหลักเดิมของพระพุทธศาสนา และถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ การสวดมนต์ที่ปฏิบัติกันอยู่ คือ สวดเป็นกิจวัตรสำหรับตน ซึ่งหมายรวมทั้งการสวดเดี่ยวและสวดหมู่ บทที่ใช้ในการสวดมีหลายแบบหลายวิธี ที่นิยมสวดและเว้นไม่ได้คือ บทนมัสการพระ ได้แก่ "นโม" ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อท่านผู้เป็นพระบรมครูของโลก บทนี้มีอยู่ ๕ คำคือ "นโม" คำหนึ่ง "ตสส" คำหนึ่ง "ภควโต" คำหนึ่ง "อรหโต" คำหนึ่ง "สัมมสัมพุทธสส" คำหนึ่ง

การสวดมนต์ถือเป็นการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ซึ่งปฏิบัติโดยสวดด้วยตนเอง และฟังพระสวด การสวดด้วยตนเองกล่าวได้ว่าเป็นกิจวัตรสำหรับตนซึ่งจะต้องทำเสมอ ๆ เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ตน และเป็นเครื่องปลอบใจให้สงบไม่ให้หุงสร้าน ส่วนการฟังพระสวดนั้น จัดเป็นประเพณีทางศาสนาของพระพุทธศาสนิกชนมาแต่ครั้งพุทธกาล นิยมนิมนต์พระมาสวดมนต์ในการประกอบกุศลพิธี เช่น ทำบุญบ้าน โกงนจุก ฉลองสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น

๒. การนิมนต์พระ ควรเขียนฎีกานิมนต์พระล่วงหน้า ๓ หรือ ๗ วัน การนิมนต์พระควรเรียนให้ท่านทราบ เป็นกิจลักษณะ ไม่ควรไปเล่าให้ท่านฟัง การนิมนต์พระห้ามระบุชื่อภัตตาหารที่จะจัดถวายพระ เป็นอันขาด เพราะผิดพระวินัย จึงควรมีสถมณโฆหารสำหรับนิมนต์พระมาฉันในกรณีที่เป็นงาน ๒ วันว่า "นิมนต์เจริญพระพุทธมนต์เย็น เข้ารับอาหารบิณฑบาตร" สำหรับงานวันเดียว "นิมนต์เจริญพระพุทธมนต์เช้า รับอาหารบิณฑบาตรเพล" หรือจะนิมนต์ท่านด้วยวาจาว่า "นิมนต์พระคุณเจ้าฉัน เข้าหรือฉันเพล"



การนิมนต์พระเพื่อการมงคลนั้นนิยมนิมนต์ ๔ รูป ๗ รูป ๔ รูป การนิมนต์พระในการถวายสังฆทาน ไม่ควรเจาะจงพระองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ เพราะถ้าเจาะจงก็จะไม่เป็นสังฆทาน ควรใช้คำนิมนต์ว่า "ขอนิมนต์พระสงฆ์.....รูป ไปรับสังฆทานที่....."

๓. การเตรียมสถานที่และอาสนะสงฆ์ การจัดอาสนะสำหรับพระ ควรจัดเป็นที่ ๆ ตามจำนวนพระที่นิมนต์ จะใช้เสื่อ พรม หรือผ้าขาวอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ตามแต่สะดวก มีหมอนอิงค้ำหลังด้วยยิ่งดี การจัดอาสนะของพระต้องสูงกว่าที่นั่งของฆราวาส ต้องไม่ต่อเนื่อง เป็นอันเดียวกับที่นั่งของมาตุคาม (สุภาพสตรี)

ถ้าเครื่องปูลาดมีจำนวนมากควรปูลาดให้เต็มสถานที่ประกอบพิธี การปูลาดตรงที่ต่อควรให้ค้ำสูงทับค้ำต่ำ ค้ำสูงให้กำหนดทางด้านพระพุทธรูปและพระสงฆ์ประดิษฐานอยู่ เมื่อได้ปูลาดพื้น เสร็จเรียบร้อยแล้ว พื้นปูลาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์นั่งให้เรียงลำดับเป็นแถว กะให้พอเหมาะกับพระที่จะนั่ง การปูลาดอาสนะของพระสงฆ์พื้นลาดทับให้สูงกว่าเครื่องปูลาดของคฤหัสถ์ และควรจัดแยกส่วนกับคฤหัสถ์ การจัดอาสนะที่พระสงฆ์ตามหลักที่ถูกต้องแล้วควรจัดไว้เบื้องขวาของพระพุทธรูปเสมอไป อาสนะแต่ละที่ควรตั้งกระโดน ชันน้ำ พาน หมากพลู และบุหรีไว้ด้านขวามือของพระสงฆ์

๔. การจัดโต๊ะหมู่พุทธรูป โต๊ะที่ใช้จัดจะใช้หมู่ ๕ หมู่ ๗ หรือหมู่ ๙ ก็ได้ หากไม่มีโต๊ะหมู่จะใช้โต๊ะที่พอเหมาะและสะอาดก็ได้ ลักษณะไม่สูงไม่ต่ำมากนัก ใช้ผ้าขาวปูเบื่องบนให้แลดูสะอาดตา ซึ่งมีวิธีการจัดดังนี้ พระพุทธรูป ๑ องค์ตั้งไว้ที่สูง ผินพระพักตร์ (หน้า) ไปทางทิศบูรพา (ตะวันออก) ถ้าสถานที่ไม่อำนวยจะผินไปทางทิศเหนือก็ได้ ส่วนทิศอื่น ๆ ไม่นิยมกัน พระพุทธรูปที่นิมนต์มาประดิษฐานจะนิยมใช้พระพุทธรูปปางสมาธิหรือปางมารวิชัย ไม่นิยมใช้ปางอื่น ๆ นอกจากงานทำบุญวันเกิด ก็จะใช้พระพุทธรูปปางประจำวันเกิด เชิงเทียน ๑ คู่พร้อมด้วยเทียน แจกันใส่ดอกไม้บูชา (นิยมใช้ดอกบัว) ไม่ควรใช้ขวดแทนแจกัน กระจ่างรูป ๑ อัน มีรูปป้า ๓ ดอก ไม่ควรใช้กระป๋องนม หรือกระโถนแทนกระจ่างรูป

การตั้งโต๊ะพระพุทธรูปนี้ ควรให้อยู่ขวามือของพระสงฆ์เสมอ อย่าให้อยู่ด้านซ้าย เว้นเสียแต่ว่าสถานที่ไม่อำนวยก็พิจารณาตามความเหมาะสม

๕. การโยงด้ายสายสิญจน์ ควรใช้ด้ายดิบจับเป็นสายสิญจน์ให้ได้ ๔ เส้น โดยให้พระเถระผู้ใหญ่ปลุกเสกเสียก่อน วิธีโยงด้ายสายสิญจน์ให้โยง เป็นทักษิณาวรรต (เวียนขวา) โดยเริ่มต้นจากที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเสียก่อน แล้วเวียนมาทางขวา (อย่างเข็มนาฬิกา) อนึ่ง



ไม่ควรยืมสายสัญญาณของผู้อื่นมาใช้ เพราะไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของตัวเองโดยสมบูรณ์ ด้ายสายสัญญาณที่โยงมาจากพระพุทธรูปถือว่าเป็นของสูงอันควรให้การเคารพ ไม่ควรเดินข้ามหรือยกสิ่งใดสิ่งหนึ่งข้าม เพราะจะเป็นการอุกหรือเหยียบย่ำพระพุทธรูปซึ่งเป็นการขาดการระ

ในขณะที่โยงด้ายสายสัญญาณนั้น ให้อายามสำรวจจิตรำลึกถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ขอให้คุ้มครองป้องกันสรรพพิบัติอุบิทธภัยอันตรายให้มีความสุขสวัสดิ์ทุกเมื่อ การโยงด้ายสายสัญญาณนี้เหมือนเป็นการกันเขตให้รู้ว่า ภายในวงด้ายสายสัญญาณนั้น เป็นแดนพุทธรักษา ธรรมรักษา สังฆรักษา ที่เทวดาหรือแม่มฤตผีปีศาจจะล่วงเกินมิได้

๖. บาตรน้ำมนต์ บาตรน้ำมนต์ที่นำมาให้พระสงฆ์ท่านท่านน้ำมนต์นั้น สมัยก่อนใช้บาตรดิน ในปัจจุบันนิยมใช้บาตรเหล็ก (หาได้ง่าย) ข้อควรยกเว้นคือ ไม่ใช้ภาชนะที่เป็นทองหรือเงิน ใส่น้ำสำหรับให้พระท่าน้ำมนต์ เพราะเป็นวัตถุอนามาสที่พระจะจับต้องไม่ได้ ผิดพระวินัย แต่ถ้านำมาใส่น้ำเพื่อผสมน้ำมนต์ไม่ห้าม เพราะพระไม่ได้จับต้อง

เทียนที่ใช้ท่าน้ำมนต์ ควรใช้เทียนขี้ผึ้งแท้อย่างดีหนัก ๑ บาท ซึ่งมีไส้เทียนใหญ่พอสมควร เวลาจุดแล้วจะไม่ดับง่าย เพราะถ้าจุดแล้วเทียนดับถือว่าไม่เป็นมงคล และควรเอาเทียนนั้นติดไว้ที่ปากบาตรหรือที่ฝาขี้ผึ้ง ถ้าขันมีฝาครอบ

สำหรับบาตรน้ำมนต์ เครื่องสละสิริษะที่จะใส่บาตรท่าน้ำมนต์ ได้แก่ ผิวมะกรูด ผักส้มป่อย ใบมะตูม ใบสันพร้าวหอม ใบเงิน ใบทอง ใบนาก หญ้าแพรก คาและแฝก หากหาได้ครบก็จะเป็นการดียิ่ง แต่ถ้าไม่ครบก็เอาแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ได้ รวมทั้งขมิ้นและดินสอพองสำหรับเจิมหรือทา และใบพุทธรักษาสำหรับปิดปากหม้อหรือบาตรน้ำมนต์

สำหรับงานมงคลโกนผมไฟ ตัดจุก ควรเตรียมสังข์ โถปริกใส่กระแจะ กรรไกร มีดโกน บางแห่งอาจใช้หญ้าแพรก ใบบัวหลวงหรือใบบอน สำหรับรองเส้นผมที่ตัดหรือโกนแล้ว

ถ้าเป็นงานมงคลสมรสควรเตรียมสังข์และมงคลดูไว้ให้พร้อมด้วย

ส่วนงานขึ้นบ้านใหม่ควรเตรียมโถปริกใส่กระแจะสำหรับเจิมประตูบ้าน ทราวยใส่ภาชนะหรือบาตรไว้เพื่อใช้โรยรอบ ๆ บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นมงคลและป้องกันภัยอันตรายนานาประการ

เครื่องประพรมน้ำมนต์ ควรใช้หญ้าคามัด เป็นกำแล้วตัดปลาย ตัดรากแต่พองาม หญ้าคามนี้ถือว่าเป็นหญ้ามงคล เพราะตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นก็ทรงประทับนั่งบนมัตหญ้าคา ซึ่งเรียกว่า "รัตนบัลลังก์" ส่วนในศาสนาพราหมณ์ ก็ถือว่าเป็นหญ้ามงคล เพราะเป็นหญ้าสำหรับ

รองหมอน้ำมฤต เหตุนี้จึงไม่ควรใช้อย่างอื่น โดยเฉพาะใบมะยม เพราะถือว่าใช้ประพรมไล่  
ภูตผีปิศาจจึงไม่ใช่กับงานมงคล

๗. การจุดเทียนน้ำมันต์ ในปัจจุบันนิยมจุดในตอนที่พระสงฆ์สวดถึงมงคลคาถา ตอน  
ขึ้น "อเสวนา จ พาลานา" เจ้าภาพจะนำเอาเทียนขนาดที่จุดเตรียมไว้แล้วไปจุดเทียนน้ำมันต์  
แล้วยกชันน้ำมันต์นั้นถวายพระ เพื่อที่ท่านจะได้หยดเทียนทำน้ำมันต์ต่อไป การจุดเทียนน้ำมันต์  
เป็นหน้าที่ของเจ้าของงานโดยตรง ไม่ควรให้ผู้อื่นจุดแทน ขณะที่พระสงฆ์กำลังเจริญพระพุทธมนต์  
ให้ตั้งใจฟังด้วยความเคารพ เทียนที่จุดทำน้ำมันต์แล้วนี้ ห้ามมิให้ใช้จุดอีก เป็นเด็ดขาด เพราะ  
ถือว่าดับเคราะห์ที่ไปหมดสิ้นแล้ว อนึ่ง การจุดเทียนน้ำมันต์นี้ สมัยก่อนนิยมจุดตอนที่พระสงฆ์เริ่ม  
สวดรัตนปริตต์ ขึ้นบทว่า "ยังกัญจิ รัตตังฯ" แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้ดังกล่าวมาข้างต้น

๘. การประพรมน้ำมันต์ เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาจบแล้วก็ให้นำบาตรน้ำมันต์พร้อมด้วย  
เครื่องประพรมที่เตรียมไว้แล้ว ถวายแก่พระเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ ให้ท่านประพรมน้ำมันต์  
เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัว เจ้าภาพ ถ้าเป็นงานพิธีมงคลสมรสควรให้คู่บ่าวสาวเข้ารับการ  
ประพรมน้ำมันต์ก่อน แล้วผู้อื่นจึงรับต่อ ๆ กันไป เสร็จแล้วขอให้ท่านประพรมน้ำมันต์บริเวณ  
บ้านให้

ถ้าเป็นงานขึ้นบ้านใหม่ ควรเตรียม เครื่องเจิมซึ่งมีแป้งหรือน้ำอบไว้ เพื่อขอ  
ให้พระท่านเจิมตามประตูบ้าน หรือในที่อันสมควร และทราญสำหรับให้ท่านโรยรอบ ๆ บ้าน  
ตามประเพณีนิยม

๙. การทอดกฐิน ถือเป็นกาลทาน ตามพระวินัยกำหนดไว้คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน  
๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ การจบกฐินควรต้องจองแต่เนิ่น ๆ เพื่อให้ได้ทอดวัดที่ตนต้องการ  
หากมีเวลานั้นจะมีผู้อื่นจองไปก่อน เครื่องผ้ากฐินได้แก่ไตรจีวร พร้อมเครื่องบริวารอื่น ๆ ตามแต่  
มีศรัทธามากน้อย ถ้าจัดกันอย่างเต็มที่มักมี ๓ ไตร คือ องค์กรอง ๑ ไตร คู่สวดองค์ละ ๑ ไตร  
การถวายผ้ากฐินต้องถวายเมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว เจ้าภาพลूमผ้ากฐินนั่งหันหน้าตรงต่อ  
พระประธาน ตั้งนโม ๓ จบแล้วหันมาทางพระสงฆ์ กล่าวคำถวายผ้ากฐิน ๓ จบ ถ้าเป็นกฐิน  
สามัคคีก็มัก เอาค้ายสายสิญจน์โยงผ้ากฐินเพื่อจับได้ทั่วถึงกัน หัวหน้าน้ำว่าคำถวาย จบแล้วพระสงฆ์  
รับว่า สาธุ เจ้าภาพก็ประเคนผ้าไตรกฐินแก่ภิกษุผู้เถระ แล้วจึงประเคนเครื่องบริวารอื่น ๆ  
เสร็จแล้วพระสงฆ์ก็ทำพิธีมอบผ้าให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นพระเถระมีจีวรเก่า รุ้ธรรมวินัย  
เพื่อพระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำรับพร ก็เป็นอันเสร็จพิธี

๑๐. การทอดผ้าป่า นิยมทอดกันในระหว่างเดือน ๑๒ การทอดผ้าป่าต้องประกอบด้วย ผ้า กิ่งไม้หัก และอุทิศถวายไม่เจาะจงพระรูปไหน สิ่งของที่ใช้ในการทอดผ้าป่าโดยมากเป็นสบง พร้อมทั้งเครื่องบริวารอื่น ๆ เช่น ผลไม้ สมุด ดินสอ ปากกาและเครื่องอาหารใส่ชะลอม และเอากิ่งไม้มาปักลงในภาชนะนั้น ๆ แล้วแห่ไปยังวัดที่ตนจะทอดโดยตั้งไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่งอธิษฐานถวาย แล้วจึงจุดประทัดหรือให้สัญญาณพอให้พระรู้ว่าผ้าป่าก็เป็นอันเสร็จพิธี การถวายหรือทอดผ้าป่านี้ต้องอธิษฐานถวาย มีการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย อุทิศถวายในใจเป็นคำบาลีหรือคำไทยก็ได้ ดังนี้ อัม สปริวาริ ปิสกุลจิวริ ภิกขุสงขสส นียยาเทมิ (ว่า ๓ คน) แปลว่า "ข้าพเจ้า ขอมอบถวายผ้าบังสกุลจิวรพร้อมทั้งบริวารนี้แด่ภิกษุสงฆ์"

๑๑. การใส่บาตร ควรปฏิบัติดังนี้ (สมทรง บุญญฤทธิ์ ๒๕๒๕:๒๔-๓๒)

๑๑.๑ อย่าสวมรองเท้าใส่บาตร เพราะการสวมรองเท้าถือว่าเป็นสูงกว่าพระ เป็นการขาดความเคารพ

๑๑.๒ อย่าเอาเงินใส่บาตร

๑๑.๓ อย่าใส่บาตรเมื่อข้าวเต็มบาตรพระแล้ว

๑๑.๔ ไม่ควรจัดอาหารเป็นพิเศษใส่บาตร

๑๑.๕ ผลไม้ใส่บาตรทุกชนิดอย่าตัดหัวท้ายหรือปอกเปลือกออก

๑๑.๖ อย่าเอาดอกไม้ ธูป เทียนใส่บาตร

๑๑.๗ ควรใส่บาตรในวันธรรมดากัน

๑๒. การตักบาตร (เรื่องเดียวกัน :๑๔๓-๑๔๕) ควรปฏิบัติดังนี้

๑๒.๑ ทำจิตใจให้ผ่องใส

๑๒.๒ เวลาตักบาตรควรถอครองเท้า

๑๒.๓ ก่อนจะตักบาตรให้ยกชันข้าวขึ้น กล่าวคำอธิษฐานว่า สุทินน์ วต เม ทานี อาสวกุชยาวท โหตุ แปลว่า ขอทานที่ข้าพเจ้าตั้งใจถวายดีแล้วนี้ จงเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าสิ้นกิเลสเกิดจากนั้นจึงตักข้าวใส่บาตร ประนมมือไหว้พระหลังจากใส่บาตรเสร็จแล้ว

เมื่อได้ทราบพิธีกรรมทางศาสนาแล้วจึงควรได้มีการปฏิบัติให้ถูกต้องตามแบบพิธีกรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดพิธีกรรมทางศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

### วัฒนธรรมการแสดงหรือการละเล่นพื้นเมือง

นอกเหนือจากพฤติกรรมการทำมาหากินของมนุษย์แล้ว มนุษย์ยังต้องการความบันเทิง เพื่อเป็นอาหารทางใจยามว่างจากการประกอบอาชีพ มนุษย์จึงแสวงหาความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ การแสดงจึงจัดว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความบันเทิงแก่มนุษย์มาเป็นเวลาช้านาน

ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน คนไทยมองเห็นความสำคัญของความบันเทิง เป็นอย่างยิ่ง ดังคำกล่าวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๒๒:๑) ที่ว่า "คนไทยเป็นชนชาติที่เห็นว่าการสนุกสนานและความรื่นเริง เป็นความประสงค์สำคัญของชีวิต หากชีวิตมีความสนุกสนานและความรื่นเริง ชีวิตนั้นก็จะเป็นชีวิตที่ดีและสมบูรณ์..."

การแสดงของไทยสืบเนื่องมาจาก เพลงพื้นเมือง ที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นคิดประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลงของตนไปตามความนิยมและสำเนียงภาษาพูดตามท้องถิ่นของตน จนเพลงเหล่านี้ฝังติดอยู่ในความทรงจำของชาวบ้านสืบต่อกันมาเป็นเวลานานอย่างแน่นแฟ้นตามถิ่นที่อยู่ นั้น ๆ จึงเรียกกันว่า "เพลงพื้นเมือง" ประทีร เทพธรรานนท์ (๒๕๒๒:๑๓๐-๑๓๑) กล่าวว่า เพลงพื้นเมือง เป็นเพลงที่มีทำนองง่าย ๆ ถ้อยคำภาษาที่ใช้ก็เป็นคำไทยแท้เรียบง่าย ๆ แต่ฟังแล้วกินใจเข้าใจได้ลึกซึ้งทันที คำพูดโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงอาจมีถ้อยคำหยาดคายบ้าง แต่ก็คือเป็นโวหารของศิลปิน ลักษณะคำประพันธ์จะมีสัมผัสทุกวรรคตอน จำนวนคำที่ใช้ในแต่ละวรรคไม่กำหนดตายตัว

การแสดงของไทยในแต่ละภาคจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง เนื่องมาจากสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อของคนในสังคมนั้น ๆ สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (อ้างถึงใน สุวรรณลี อุทุมผล ม.ป.ป.:๒๑๓-๒๑๔) กล่าวถึงเอกลักษณ์ของแต่ละภาคที่เป็นผลสะท้อนให้แต่ละภาคมีการละเล่นพื้นเมืองที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

ภาคกลาง ลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนใหญ่ประชาชนจะเป็นเกษตรกร มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับสังคมเมือง การละเล่นพื้นเมืองของภาคกลางจะเด่นที่ล่านำ เนื้อหาจะเน้นการสมมติเพื่อฝันและตลกไปก้อ

ภาคเหนือ สภาพภูมิศาสตร์เป็นภูเขา มีธรรมชาติสวยงาม ชาวเหนือจึงรักความงาม เป็นเลิศ มีความอ่อนหวานและอ่อนไหว ดังนั้นลีลาเสียงซึงของภาคเหนือจึงมีความอ้อสร้อยอ่อนหวาน ศิลปะการฟ้อนจะเนิบช้า นุ่มนวล หวานซึ้ง ละเมียดละไมมีความประณีตประจบอย่างยิ่ง

ภาคอีสาน เป็นที่ราบสูง สภาพดินไม่อุ้มน้ำ ฤดูแล้งยาวนาน การทำงานต้องต่อสู้มากกว่าภาคอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้เสียงแคนของอีสานจึงมีลีลาเศร้า เต็มไปด้วยวิญญาณของความทุกข์

การปลูกปลูกและรุกเราให้ต่อสู้โดยปริยาย

ส่วนภาคใต้ อากาศร้อนจัด ฝนตกชุก ลมมรสุมแรง พืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์จึงทำให้ชาวภาคใต้ มีนิสัยแข็งกร้าว บึกบึน มีท่วงท่าแกร่งข่มความอ่อนหวาน การแสดงของภาคใต้จึงเด่นที่จังหวะ คนตรีจะเป็น เครื่องตีมากกว่าเครื่องดีด สีลาการร้ายรำจะมีจังหวะ เนียบขาดฉับไว

สรุปได้ว่า บทเพลงและการละเล่นพื้นบ้าน เป็นกิจกรรมอันดับแรกที่ทำให้ชาวบ้านได้รับความเป็นหนึ่งใจ เนื้อเพลงจะสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อของชาวบ้าน

#### การแสดงหรือการละเล่นพื้นเมืองของไทยในภาคกลาง

บริเวณภาคกลางนับได้ว่าเป็นแหล่งวัฒนธรรมแห่งหนึ่งที่ชาวบ้านได้สร้างสรรค์เพลงพื้นเมืองไว้มากมายหลายสิบชนิด เพลงพื้นเมืองภาคกลางจะมีเนื้อหาในทางเกี่ยวพาราสีเป็นส่วนใหญ่และยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นกวีปากเปล่าของชาวบ้านอีกด้วย ในบทเพลงเหล่านี้ได้บรรจุเรื่องของขนบประเพณี ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ความเชื่อถือ ค่านิยม แนวความคิด ตลอดจนความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่สืบทอดกันมาแต่โบราณแทรกอยู่ด้วยเสมอ

ประวีร์ เทพธรรานนท์ (๒๔๒๒:๑๓๔-๒๑๔) ได้แยกประเภทเพลงพื้นเมืองของภาคกลางเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. เพลงที่เล่นตามเทศกาล ได้แก่ เพลงระบำชาวไร่ เพลงพวงมาลัย เพลงพืชมธุรา เพลงเหย่อย เพลงแม่ศรี ล้วนเป็นเพลงที่เล่นในวันสงกรานต์ทั้งสิ้น ส่วนเพลงที่นิยมเล่นในเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา กลุณี และผ้าป่า ได้แก่ เพลงเรือ เพลงหน้าผา เพลงดอกสร้อยสิกวา

๒. เพลงที่เล่นตามฤดูกาล ได้แก่ ฤดูเก็บเกี่ยวข้าวจะมีเพลงเกี่ยวข้าว เพลงเดินกำรำเคียว เพลงสงพ่าง เพลงชักกระดาน ฤดูน้ำหลาก ได้แก่ เพลงเรือ

เพลงทั้ง ๒ ประเภทนี้เล่นเพื่อพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างหรือผ่อนคลายความเคร่งเครียดจากการประกอบอาชีพอันหนักจากการทำนา ทำสวน และทำไร่

๓. เพลงทั่วไป เล่นไม่จำกัดฤดูกาล ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงอีแซว เพลงระบำบ้านนา เพลงแอ้วเคล้าขอ เพลงลำตัด เพลงโคราช เพลงฉ่อย เพลงปรบไก่ เพลงพาดควาย

เนื่องจากเพลงพื้นเมืองมีจำนวนมากมาย ดังนั้น การศึกษาเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงไม่อาจทำได้ทุกประเภท ทุกทำนอง จึงศึกษาเฉพาะเพลงพื้นเมืองที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปเท่านั้น

เพลงปรบโก สันนิษฐานว่า นิยมเล่นกันมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ และนิยมเล่นในจังหวัด สุพรรณบุรี จึงมีกล่าวไว้ในงานศพนางวันทอง ต่อมาแพร่หลายไปยังจังหวัดต่าง ๆ การเล่นปรบโก นิยมเล่นกันในงานนักขัตฤกษ์ วันสงกรานต์ และงานรื่นเริงต่าง ๆ เพลงปรบโกนี้เล่นกันทั้งบนบก และในเรือ แต่การเล่นบนบกสะดวกกว่า จึงนิยมเล่นกันบนบก

ผู้เล่น เพลงปรบโกมีชายและหญิงฝ่ายละพวกยืนเรียงกันเป็นแถว มีต้นบทฝ่ายละ ๒ คน ต้นบทเป็นผู้คิดและขับถ้อยคำแก่กัน ลูกคู่เป็นผู้ร้องรับ เมื่อปลายบท บทเพลงปรบโกที่ตอนแรก เล่น คือ ที่เป็นพื้น เรื่อง บทไม่มีจำกัดคำ แล้วแต่ต้นบทจะกล่าวว่าจะไปจนจบ เรื่องซึ่งจะสั้นหรือยาวเท่าใดก็ได้ และใช้ลำนำแต่อย่างเดียว ต่อเมื่อใกล้จะเลิกออกทำรำและร้องลำนำต่าง ๆ ใช้บทสำเร็จ ไม่ต้องคิดใหม่ บทละ ๔ คำ ลักษณะที่เล่น เพลงปรบโก สันนิษฐานว่าบทร้องตอนต้นนั้น เป็นบทไม่ จำกัดจำนวนคำนั้น เป็น เพลงยาว ส่วนเพลงที่ร้อง เมื่อจวนเลิกมีบทจำกัดเพียง ๔ คำนั้น เป็น เพลงสั้น

เพลงเหย่ยหรือรำพาคผ้า นิยมเล่นกันในท้องที่จังหวัดกาญจนบุรี ในเทศกาลต่าง ๆ และงานรื่นเริงสนุกสนานและวันนักขัตฤกษ์ เล่นกันเฉพาะในบางหมู่บ้านหรือบางท้องที่นอกตัว จังหวัด ไม่เล่นกันแพร่หลายเหมือนอย่างการละเล่นพื้นเมืองบางประเภท

ลักษณะการเล่น เพลง เหย่ย เริ่มด้วยประโคมกลองยาวอย่างกึกก้อง เป็นการเรียกร้อง ความสนใจให้นัก เล่นรู้สึกสนุกสนานและปลุกประสาทให้คุ้นกับจังหวะที่จะร้องรำและคำร้อง ที่เรียก การละเล่นชนิดนี้ว่า "รำเหย่ย" อาจมาจากคำร้องที่ลงกลอนว่า "เอ่ย" ซึ่งชาวบ้านแถบนั้น เขาจะร้องและออกเสียงเป็น "เหย่ย" และเรียกการ เล่นชนิดนี้อีกอย่างว่า "รำพาคผ้า" เพราะผู้เล่นจะถือผ้าขาวมา หรือผ้าแถบร้องและคล้องไหล่ ผู้ที่ถูกพาคผ้าหรือคล้องผ้าก็ต้องออกมา รำและแล้วก็เอาผ้า นั้นไปพาดคนคนอื่นให้รำต่อ ๆ ไป ทำรำและคำร้อง เพลงเหย่ยก็เป็น พื้น ๆ ร้องโต้ตอบด้วยการคั่นกลอนสด เป็นคำเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหญิงกับชาย มุ่งเอาความ สนุกสนานครึกครื้น เป็นสำคัญ สอดแทรกไปกับเสียงฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง และกลองยาว อันเป็น เครื่องดนตรีประกอบ ทำให้เกิดสนุกสนาน

เพลงเกี่ยวข้าว เป็น เพลงที่นิยมใช้สำหรับร้องกันในขณะลงแขกเกี่ยวข้าว เนื่องจาก การทำนาเป็นอาชีพหลักของไทยมาเป็น เวลาช้านาน เพลงเกี่ยวข้าวจึง เกิดมีมานานแล้ว เช่นกัน ปกติชาวนาจะเริ่มลงมือทำการไถหว่านปักดำข้าวในราว เดือนพฤษภาคมและมีถุนายนซึ่งเป็นฤดูฝน และจะ เริ่ม เก็บเกี่ยวประมาณ เดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ การเก็บเกี่ยวถ้าไม่รีบทำย่อมจะ เกิด ความเสียหายได้ จึงต้องเรียกคนมาช่วยกัน ซึ่งเรียกว่า "ลงแขก" เมื่อคนมาชุมนุมช่วยงานกันมาก

ในขณะที่ทำงานหรือขณะหยุดพัก ผ่อนจึง เกิดการเล่น เพลง เกี่ยวข้าวขึ้น เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ด้กับความ เหน็ด เหนื่อย เมื่อยล้า เพลง เกี่ยวข้าวนี้นิยมเล่น เฉพาะในฤดู เกี่ยวข้าวเท่านั้น และมัก เล่นกันในขณะกำลัง เกี่ยวข้าว คำร้องมักจะมีใจความ ใต้อำถึงการทำนาและ เกี่ยวพาราสิกัน ดังนั้นสิ่งที่ได้รับนอก เหนือจากความสนุกสนานแล้วยัง เกิดประโยชน์ในทางปลูกฝังความสามัคคี ระหว่าง เพื่อนบ้านในอาชีพเดียวกัน การสมาคมระหว่างชายหญิงตลอดจนทำให้เกิดนิสัยรัก ในทาง กายกอลอน ผูกให้คน เฉลียวฉลาดและมีไหวพริบ

สถานที่ เล่น เพลง เกี่ยวข้าวก็คือนท้องนา ลานหน้าโรงนา การแต่งกายก็แต่งแบบพื้น เมือง วิธีการ เล่นจะแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง ฝ่ายละกี่คนก็ได้ไม่จำกัด แต่โดยปกติจะเป็นฝ่ายละ ๕-๖ คน แต่ละฝ่ายมีหัวหน้าหนึ่งคน เรียกว่า "พ่อเพลง" กับ "แม่เพลง" ผู้เล่นทุกคนถือเคียวมือหนึ่งกำตันข้าวมือหนึ่ง ก่อนจะ เล่นพ่อ เพลงและแม่ เพลงจะต้องว่าบทไหว้ครู ก่อน โดยพ่อ เพลงจะเป็นผู้เริ่มก่อน จบแล้วแม่ เพลงจึงไหว้ครูบ้าง

เพลง เต็นกำรำเคียว เป็น เพลงพื้น เมืองของชาวจังหวัดนครสวรรค์นิยม เล่นกันตาม ท้องนาในฤดู เกี่ยวข้าว เช่นเดียวกับ เพลง เกี่ยวข้าว คือระยะประมาณเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ ชาวบ้านจะมาช่วยกัน เก็บ เกี่ยวตามคำชักชวนของ เจ้าของนา ในขณะที่เก็บ เกี่ยวก็หาวิธีการร้องรำ ทำ เพลงต่าง ๆ ในขณะที่เก็บ เกี่ยวอยู่นี้ก็มัก จะร้อง เพลง เกี่ยวข้าว ตก เวลา เย็น เลิกงานถึง เวลา พักผ่อนหย่อนใจ จึงตั้งวง เล่น เต็นกำรำเคียว เพื่อจะได้มีโอกาสสนุกสนานกันพร้อมหน้าและ เป็น การ เชื่อมความสามัคคีกันทั้ง เจ้าของนาและผู้มาช่วยงาน

วิธีเล่นนั้นทั้งชายหญิงมือขวาถือเคียว มือซ้ายถือรวงข้าว ร้อง เกี่ยวพาราสิกัน และมี ลูกคู่คอยรับ เป็นที่สนุกสนาน ในขณะที่ร้องจะควง เคียว และรวงข้าวสลับกันไป ซึ่งจะต้องมีความ ชำนาญจริง ๆ มิฉะนั้นเคียวอาจจะถูกผู้รำคนอื่น ๆ บาดเจ็บได้ พ่อเพลง แม่เพลงจะรำฉวัดเฉวียน ไปมาให้เข้าจังหวะเนื้อร้อง โดยระวังไม่ให้ค้ำเคียวไปกระทบถูกใคร เข้าหรือไม่ให้รวงข้าวเฉี่ยว หน้าคนอื่น ดังนั้นจึงต้องมีการฝึกซ้อมอยู่เสมอ ๆ ไม่ใช่รำกันเล่น ๆ อย่างร่าวก เวลาจะรำเข้า ทาควรเอียงคอ เอียงไหล่ เหวี่ยงแขนอย่างไร ผละออกอย่างไร ล้วนแต่เป็น เรื่องที่พ่อ เพลง แม่ เพลงจำ เป็นต้องฝึกหัดทั้งนั้น บางครั้งฝ่ายหญิงอาจพลิกแพลงท่าทางให้เร้าใจคนดูด้วยการใช้ เคียวตัวรวรวงข้าวของฝ่ายชายขาดกระเด็นหรือฝ่ายชายเอาเคียวเฉี่ยวใกล้ ๆ ตัวฝ่ายหญิง เป็น การหยอกล้อกันซึ่งจะช่วยสร้างความตื่น ตื่นสนุกสนานให้แก่ทุกฝ่ายทั้งผู้แสดงและผู้ชม

เพลงสงฟ่าง จะใช้ร้องกันในโอกาสนวดข้าว เล่ากันว่า เป็นประเพณีเก่า ๆ ของหมู่บ้านโดยมักทำลานใหญ่ ๆ นวดข้าวรวมกัน ผลัดกันนวดคนละวันสองวัน ตามที่ใครได้ข้าวมากและน้อย ใช้วัวควายนวดตามที่มี จึงมีการแข่งขันควาย คือ หาควายผีเท้าจัดมาผูกปลายแถวให้ลุดหล่นลงมาถึง ๒๐ ตัว ถ้าปลายแถวผีเท้าเร็วไม่พอมักถูกลาก ถ้าปลายแถวมีผีเท้าจัดมาก รุ่งปิดแถวได้ก็ยกย่องกันว่าดี เป็นที่สนุกครึกครื้น ย้ำปลายรวมพอฟ่างลอยขึ้นมาบ้างก็พานพ่างอยู่ในสองสามคราวก็ถึง รุ แล้วฉีกอก ฉีกอกแล้วพานอีกสองสามครั้งก็เสร็จ เวลาพานพ่างและรุ และฉีกอกนี้ ชาวบ้านถือข่อยออกมาประชุมพร้อมกันพานพ่างไป พลากร้องเพลงสงฟ่างไปด้วย เพลงสงฟ่างนั้นใช้กลอนสั้น ๆ อย่างง่าย ๆ การร้องเพลงสงฟ่างนี้ ถ้ามีพ่อเพลงแม่เพลงดีก็สามารถว่ากลอนยาว ๆ อย่างเพลงเกี่ยวข้าวได้เหมือนกัน

เพลงพานพ่าง เป็น เพลงในลานนวดข้าว เล่น เช่นเดียวกับ เพลงสงฟ่าง แต่มีเนื้อร้องต่างออกไป

เพลงชักกระดาน เป็น เพลงในลานนวดข้าว เช่นเดียวกับ เพลงสงฟ่าง มักร้องในขณะที่ใช้เครื่องมือกวาดข้าวในลาน มีท่วงทำนองและลีลากลอนต่างออกไป

เพลงสงค่อลำพวน เป็น เพลงเล่นในลานนวดข้าว เช่นเดียวกับ เพลงสงฟ่างและ เพลงพานพ่าง แต่มีเนื้อร้องและทำนองแตกต่างกันไป

เพลงพวงมาลัย เป็นการละเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่งซึ่งมีมาแต่ครั้งโบราณกว่า ๑๐๐ ปีมาแล้ว นิยม เล่นกันในจังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ เล่นกันในเทศกาลลอยกระทง ตรุษสงกรานต์ งานนักขัตฤกษ์ บวชนาค ทอดกฐิน ผ้าป่าและโกนจุก การเล่น เพลงพวงมาลัย เล่นได้ทั้งบนบกและในเรือ แต่โดยมากนิยมเล่นบนบก โดยจะตั้งวงกลม ชายหญิงนั่งอยู่คนละฝ่าย ฝ่ายละครึ่งวงกลม แต่ละฝ่ายมีพ่อเพลงและแม่เพลง ๑ คน นอกนั้น เป็นลูกคู่มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๓ คน ลูกคู่มีหน้าที่รับและปรบมือให้จังหวะพร้อมกัน คำร้องมักว่ากันเป็นเชิงเกี่ยวพาราสีกัน และมักขึ้นต้นว่า "เอ้อระเหย" ผลัดกันร้อง เมื่อเริ่มเล่นพ่อเพลงจะเป็นผู้เกริ่นขึ้นก่อน ลูกคู่ต่างปรบมือให้จังหวะ ฝ่ายใดร้องก็ต้องมาร่ำอู๋กลางวง เมื่อฝ่ายชายร้องจบแล้ว ฝ่ายหญิงก็ออกมาร้องแก้บ้าง การร้องผลัดกันร้องฝ่ายละครึ่ง ลูกคู่จะรับเฉพาะวรรคต้นกับวรรคท้ายของตนจบเท่านั้น



ในจังหวัดเพชรบุรี นิยมเล่นเพลงพวงมาลัยในเรือกันมาก วิธีเล่นเช่นเดียวกับการเล่นบนบก แต่ไม่มีการร่ายรำ เพียงแต่เทียบเรือเข้าหากันแล้วร้องเกี่ยวกันเท่านั้น

เพลงพิชฐาน นิยมเล่นกันในวันสงกรานต์ โดยหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะแต่งตัวอย่างสวยงามเพื่อไปทำบุญที่วัด หลังจากทำการตักบาตรเสร็จแล้ว พวกหนุ่มสาวก็จะมารับประทานอาหารแล้วพากันไปเก็บดอกไม้ในป่าที่อยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้าน เพื่อเก็บดอกไม้ไปบูชาพระ การไปเก็บดอกไม้หนุ่มสาวจะเดินไปเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มละ ๑๐-๑๕ คนหรือมากกว่านั้น ระหว่างทางมีการพูดคุยหยอกล้อเกี่ยวพาราสิกัน เมื่อเก็บดอกไม้ได้พบกับความต้องการแล้วจะนำกลับมาที่วัด ระหว่างที่เดินทางกลับในบางท้องถิ่นก็มีการร้องเพลงแห่ดอกไม้ โดยฝ่ายหญิงเป็นผู้เริ่มร้องนำก่อน แล้วฝ่ายชายจะร้องตอบ

วิธีเล่น เพลงพิชฐาน หญิงและชายจะแยกกันนั่ง เป็น ๒ ฝ่าย ทุกคนนั่งพนมมือถือดอกไม้ แล้วเริ่มว่า เพลงกล่าวคำอธิษฐานต่างฝ่ายจะมีผู้เป็นต้นบทกล่าวนำ ฝ่ายชายจะเป็นผู้ร้องกล่าวคำอธิษฐานก่อน เมื่อจบคำอธิษฐานแต่ละครั้ง ลูกคู่ฝ่ายชายก็จะร้องรับพร้อม ๆ กันเป็นที่สนุกสนาน เมื่อร้อง เพลงพิชฐานผลัดกันไปจนได้เวลาพอสมควรแล้ว ต่างก็จะนำดอกไม้ไปวางไว้หน้าบูชาพระ แล้วก็พากันออกมา เล่นนักษัตรฤกษ์สงกรานต์ที่ลานวัดหรือลานบ้าน

เพลงเรือ สันนิษฐานว่าเล่นกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สืบเนื่องมาจากการเล่นสักวาหน้าน้ำ ต่อมาได้พลิกเพลงเป็นเล่นสักวาในเรือและแปลงมาเป็น เพลงเรือในภายหลัง การเล่น เพลงเรือมัก เล่นในหน้าน้ำ ผู้เล่นจะอยู่ในเรือแยกเป็นชายส่วนหนึ่ง หญิงส่วนหนึ่ง จะเล่นในเวลากลางวันหรือกลางคืนก็ได้ ตบตรีที่ใช้ประกอบ คือ ฉิ่ง กรับ ไม่มีการตบมือ การเล่น เพลงเรือมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ บทปลอบหรือเกริ่น บทประ บทชม บทผูกรัก บทลู่ออ บทลักหาพาหนี่ บทชิงชูหรือตีหมากรัก

ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของการเล่น เพลงเรือ คือ ความสุภาพ เพราะมักจะเป็นการ เล่นกันระหว่างหนุ่มสาวที่อยู่ต่างตำบลกัน จึงถือเอาความสุภาพเป็นการผูกมิตร

เพลงโคราช เป็นเพลงพื้น เมืองที่มีเนื้อร้อง เป็นสุภาพิต และคติธรรม แต่ที่ร้องกันทั่วไปมัก เป็น เรื่องที่เกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสิกัน มีทำนองง่าย ๆ การประพันธ์บทกลอน เพลงโคราชมักนิยมเล่นอักษรมาก ทำให้เกิดความไพเราะน่าฟัง แต่มักจะเป็นกลอนสั้น ๆ เพลงโคราชที่ผูก เป็นคำกลอนยาว ๆ ก็มี ซึ่งมักจะมี ๒ ท่อน ในการเล่นผู้ร้องมักจะรำเดินไปหา

เพศตรงข้าม แล้วฝ่ายเพศตรงกันข้ามก็รำเดินรุกผู้ร้องให้ถอยหลังจนหมดท่อนแรกแล้ว ปรบมือ ชัดจังหวะครึ่งหนึ่ง ฝ่ายถอยหลังก็จะรำเดินรุกหน้าให้ฝ่ายตรงข้ามถอยหลังบ้างจนหมดท่อน ๒ แต่บางครั้งก็เป็นตรงกันข้าม

เนื่องจากเพลงโคราชซ้ำยืดขาดและว่ากันไม่ได้มากความ นักเล่นเพลงจึงประดิษฐ์ เพลงที่ร้องบนบกขึ้นอีกท่อนหนึ่ง เรียกว่า "เพลงฉ่อย" แต่ก็ใช้กลอนอย่างเพลงโคราชเป็น บทไหว้ครูและเกริ่น เพราะถือว่าเพลงโคราชเป็นครู

เพลงฉ่อย เป็นเพลงที่นิยมเล่นกันมาก การร้องเพลงฉ่อย มีที่ควรสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง คือ คำกลอนที่รับส่งสัมผัส มักไม่ค่อยถือ (เป็นเสียงสั้นหรือเสียงยาว เช่น โอ กับ อาย อัน กับ อาน เหล่านี้ใช้สัมผัสกันได้ เพลงฉ่อยเล่นได้ในงานทั่วไป ไม่จำกัดว่างานมงคลหรืองานอวมงคล

ลำตัด สืบเนื่องมาจากการแสดงของพวกลิเก คือ เมื่อร้องเพลงขึ้นต้นจบแล้ว ก็จะมีการแสดงแยกเป็น ๒ สาขา คือ ฮัنداเลาะ และละดูเยา

ละดูเยาจะแสดงการว่ากลอนต้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นแผนของการแสดงลิเก ลำตัด หรือ ลำตัดในปัจจุบัน การเล่นลำตัดที่เป็นการร้องใจความสั้น และมีลูกคู่รับ การร้องก็พยายามหาวิธี ให้คนฟังพอใจถ้อยคำที่ต้นบทผลัดกันร้องก็เป็นการว่าแก้กัน บางครั้งก็เป็นการซักถามความรู้ ซึ่งกันและกันระหว่างต้นบทด้วยกัน ใช้ถ้อยคำที่สุภาพ

การแสดงลำตัดในชั้นต้นแสดงเพียงวงเดียว ผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด เมื่อได้รับความ นิยมมากขึ้นจึงเกิดมีการประชันขันแข่งระหว่างวง ต่างคณะ ต่างครุมีการแสดงอวดท่ารำของผู้ เป็นต้นบทในที่ร้องไปด้วย ในระยะต่อมา มีสตรีที่รักสนุกในทางศิลปะได้ตั้งวงลำตัดขึ้นมาบ้าง ใช้ สตรีล้วนทั้งวง

ผู้ที่เล่นเป็นต้นบทลำตัดนั้นจะต้องมีฝีปากคม ปฏิภาณไว และโดยเฉพาอย่างยิ่งถ้ามี การประชันกันระหว่างวง เพื่อเอาแพ้เอาชนะกันแล้วยิ่งสนุกสนานมาก แต่คำร้องที่ใช้ในลำตัด มักจะค่อนข้างตลกและหยาบโลน การเล่นลำตัดนอกจากจะต้องเล่นกันเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลินแล้ว ผู้แสดงลำตัดได้สอดแทรกทัศนคติต่าง ๆ ไว้ด้วย เช่น ความรักชาติ เป็นต้น

เพลงอีแซว เป็นเพลงที่อยู่ในจังหวะเร็ว ใช้ฉิ่งและกรับเป็นเครื่องประกอบจังหวะ โดยจะตีฉิ่ง ดัง ฉิ่งดับ-ฉิ่งดับ ไปเรื่อย ๆ ดังนั้นพอเพลง แม้เพลงที่ว่า เพลงอีแซวจึงต้องคล่อง แคล้วและมีปฏิภาณว่องไวมาก

เพลงอีแซวนิยมเล่นกันมากในจังหวัดอยุธยา สิงห์บุรี อ่างทอง อุทัยธานี และสุพรรณบุรี ซึ่งนับว่าเป็นถิ่นของนิก เพลงอย่างแท้จริง

ลักษณะของเพลงอีแซว ไม่แตกต่างจากเพลงฉ่อย เพราะนิยมใช้กลอนหัวเดียว แต่ที่ผิดแผกแตกต่างไปคือ การแบ่งจังหวะท่วงทำนองการร้อง ดังนั้นเวลาร้องเพื่อให้พอเพลงแม่เพลงได้มีโอกาสพักหรือคิดหาทางหนีทีไล่ได้บ้าง จึงเปิดช่องให้ "ลงเพลง" ได้ตามแต่จะต้องการ เมื่อลงเพลงลูกคู่ก็ต้องทวนรับคำท้ายของวรรคนั้นทันที

เพลงแอ่วเตล้าขอ เป็นเพลงที่ประดิษฐ์ทำนองเลียนแอ่วเตล้าแคนของอีสาน แต่ตัดทำนองให้เหมาะสมกับถ้อยคำสำเนียงของไทยภาคกลางและใช้ช่ออุ้งบ้าง ซอดังบ้าง แทนแคน นับว่าเป็น เพลงพื้นเมืองที่วิวัฒนาการโดยมี เครื่องดนตรี เข้ามาประกอบและเป็นทำนองที่กระฉับกระเฉงน่าฟัง

เนื้อร้องนั้นส่วนมากก็เป็นการ เกี่ยวพาราสักัน เป็น เพลงโต้ตอบระหว่างหญิงชาย

เถิดเทิงหรือการละเล่นเถิงบ้องกลองยาว สันนิษฐานว่าเป็นของพม่า เมื่อครั้งพม่า มาทำสงครามกับไทย เวลาพักรบพวกทหารพม่าก็เล่นสนุกสนานกันด้วยการ เล่นต่าง ๆ เช่น กลองยาว พวกทหารไทยได้เห็นก็จำกันมา เล่นบ้าง ยังมี เพลงดนตรี เพลงหนึ่ง ซึ่งดนตรีไทยนำมา ใช้บรรเลง มีทำนองเป็น เพลงพม่า เรียกว่า "เพลงพม่ากลองยาว" ต่อมาได้มีผู้ปรับเป็น เพลงระบำ กำหนดให้ผู้รำแต่งตัวใส่เสื้อนุ่งโจรสระดา ศิระชะโพกผ้าสีชมพู มือถือขวานออกมาร่ายรำ เข้ากับจังหวะเพลงที่กล่าวนี้ จึงเรียกเพลงนี้กันอีกชื่อหนึ่งว่า "เพลงพม่ารำขวาน" เป็นการ ละเล่นที่สนุกและเล่นได้ง่าย จึงนิยมเล่นกันแพร่หลายไปแทบทุกหัวบ้านหัว เมืองสืบมาจนทุกวันนี้ เครื่องดนตรีที่ใช้เล่นเถิงบ้องกลองยาว ได้แก่ กลองยาว กรับ ฉาบเล็ก โหม่งและ ฉิ่ง มัก เล่นในงานตรุษสงกรานต์ งานแห่แห่น เช่น แห่นาค แห่พระ แห่กรฐิน ในระหว่างที่เดิน ไปเป็นขบวน เมื่อถึงที่ตรงไหนมีที่กว้าง เหมาะที่จะตั้งวง เล่นก็หยุดตั้งวง เล่นสักพักหนึ่งแล้วก็ เคลื่อนขบวนต่อไป ระยะทางไกลหน่อยก็จะหยุดตั้งวงกันหลายครั้ง

เพลงโซ่หรือเพลงหน้าโย เป็น เพลงพื้นเมืองของจังหวัดนครนายก มักนิยมร้องในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานกรฐิน งานทอดผ้าป่า หรืองานบวชนาค เพลงโซ่นี้ได้รับการสืบทอด ต่อ ๆ กันมานานแล้วจนกระทั่งสืบประวัติไม่ได้ว่าเริ่มร้องกันตั้งแต่ครั้งใด ใครเป็นผู้คิด

สถานที่เล่น เพลงโซ่นิยมเล่นกันที่ศาลาวัด ผู้เล่นจะนั่งกันเป็นวง ไม่ได้ยืนเล่นอย่าง เพลงชนิดอื่น ชายฝ่ายหนึ่ง หญิงฝ่ายหนึ่ง ผู้เล่นจะมีก็คนก็ได้ แต่ต้องมีพอเพลง แม่เพลงฝ่ายละ

๑-๒ คน นอกนั้นเป็นลูกคู่รับ เพลง และช่วยตบพื้นกระดานเป็นการให้จังหวะ ซึ่งจะช่วยให้สนุกสนานครึกครื้นไปทั้งศาลาวัด

ลีลาการร้อง เพลงโซ้ยียดยากกว่า เพลงฉ่อย เนื้อความจึงไปได้ช้า แต่ก็เล่นกันสนุก ๆ ฆ่าเวลา และช่วยให้งานครึกครื้นเท่านั้น ผู้เล่นก็สมัครใจเล่นไม่ใช่เพลงหาหรือจ้างมาเล่น เปื่อเมื่อไรที่หยุดพักก่อนได้ ถ้า เป็นพ่อ เพลงที่ชำนาญและมีความคมคายดีก็อาจจะ เล่นกันไปได้ตลอดคืน เนื้อร้อง เพลงโซ้ยนี้ไม่หายาบไล่น

เพลงรำพาข้าวสาร เป็นศิลปะการละเล่นเพลงของชาวปทุมธานี ผู้ร้องมัก เป็นสตรี ลงเรือไปกลุ่มละ ๔-๕ คน ร้องเป็นทำนองชักชวนให้ทำบุญเป็นข้าวสาร หรือสิ่งของอื่น ๆ จะพายเรือไปตามบ้าน เมื่อได้ของมาแล้วจะนำไปถวายพระ

เพลงระบำบ้านไร่ เป็นการละเล่นประเภทเพลงร้องแกกัณระหว่างกลุ่มชายหญิง มัก เล่นในงานนักขัตฤกษ์ งานเทศกาลต่าง ๆ เช่น ตรุษสงกรานต์ ลักษณะกลอนที่ร้องตอบโต้ เป็นแบบเดียวกับ เพลงฉ่อย แต่มีลูกคู่รับ เป็นคำเฉพาะว่า "ดงไหนเอ่ยล่ำไย หอมหวลอยู่ในดงเอ่ย"

ละครชาตรี เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านคล้ายละครนอก แต่ไม่ต้องมียกพื้น เป็นเวทีเพียงแต่ตั้งโต๊ะ เตี้ย ๆ สำหรับละครนั่งตัวหนึ่งกึ่งกลางโรง ซึ่งอาจปลูกขึ้นหยาบ ๆ หรือใช้ที่ใดที่หนึ่งที่เหมาะสมก็ได้ ไม่มีฉาก ผู้แสดงส่วนมากเป็นหญิง มีผู้ชายเล่นเป็นตัวประกอบบ้าง คนตรีที่ใช้ก็ใช้ระนาดไม้แข็งกับกลองชาตรีคู่หนึ่ง ทับคู่หนึ่ง มีเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ ผู้แสดงไม่ต้องร้อง เป็นแต่เจรจา ส่วนการร้องมีต้นเสียงร้อง ตามที่มีผู้บอกบทให้และมีลูกคู่ประกอบ ลูกคู่มักตีกรับคู่ไปด้วย ทำนอง เพลง การร้องรับและหน้าพากย์เช่นเดียวกับลิเก และละครนอก มักใช้ทำนองร่ายสำหรับดำเนินเรื่อง ละครชาตรีนิยมมิใช่เล่นแก้บน

กระตั่วแทงเสือ เป็นการแสดงอย่างหนึ่งซึ่งมักพบในกระบวนแห่ของชาวบ้าน เช่น แห่นาค แห่ขันหมาก ผู้แสดงจะแต่งตัว เป็นเสือคนหนึ่ง และมีเด็กชายแต่ง เป็นลูกอีกคนหนึ่ง ทั้งหมดนี้จะทำท่าทางหยอกล้อกันไปตลอดทางที่กระบวนแห่เดินทางไป มีทำนองต่าง ๆ คนตรีที่ใช้มักเป็นกลองยาว

#### การแสดงหรือการละเล่นพื้น เมืองของไทยในภาคเหนือ

ศิลปะการแสดงในภาคเหนือนั้น ส่วนใหญ่เป็นศิลปะการแสดงที่เรียกว่า "ฟ้อน" อันหมายถึงศิลปะการแสดงลีลาท่าทาง เฉพาะท้องถิ่นลานนาหรือภาคเหนือนั้นเอง ศิลปะการแสดง

พ็อนจะมีลักษณะที่เป็นการผสมผสานกับชนชาติต่าง ๆที่มีการตั้งชุมชนอาศัยอยู่ในอาณาเขตลานนาหรือภาคเหนือปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการรับอิทธิพลจากศิลปะของชาติที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วย

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล (ใน ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล บรรณาธิการ ม.ป.ป. : ๑-๒๒) ได้แบ่งศิลปะการพ็อนของลานนาออกเป็น ๔ ประเภทได้แก่

๑. พ็อนเมือง เป็นศิลปะการพ็อนที่มีลีลาแสดงลักษณะเป็นแบบฉบับของ "คนเมือง" หรือ "ชาวไทยยวน" อันได้แก่ พ็อนเล็บ พ็อนเทียน พ็องเจิง ตบมะผาบ พ็อนคาบ ตักลองสะมัดชัย และพ็อนสาวไหม

๒. พ็อนม่าน เป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะการพ็อนของพม่ากับของไทยลานนาได้แก่ พ็อนม่านม้วย เชียงตา

๓. พ็อนเงี้ยวหรือพ็อนไทยใหญ่ เป็นการพ็อนที่รับอิทธิพลมาจากศิลปะของชาวไทยใหญ่ได้แก่ พ็อนโต พ็อนกิงกะหล่า (กิ่นนรา) พ็อนกำเบ้อ (ผีเสื้อ) มองเซิง พ็อนเงี้ยวและพ็อนโตใหญ่

๔. พ็อนที่ปรากฏในบทละคร การพ็อนประเภทนี้เป็นการพ็อนที่มีผู้คิดสร้างสรรค์ขึ้นได้แก่ พ็อนน้อยใจยา พ็อนลาวแพนและพ็อนม่านมงคล

๕. พ็อนที่สืบเนื่องมาจากการนับถือผี เป็นการพ็อนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรม ได้แก่ พ็อนผัดพ็อนผีเม็ง พ็อนผีบ้านผีเมืองและพ็อนผีนางคัง

พ็อนเล็บ เป็นการพ็อนที่สวยงามอย่างหนึ่งของลานนา เรียกชื่อตามลักษณะมือข้างพ็อนที่สวมเล็บยาวทำด้วยทองเหลืองทุกคน การพ็อนเล็บในสมัยโบราณเป็นการพ็อนนำขบวนแห่ "คร้วทาน" ในงานบุญปอยหลวง นิยมจัดกันในเดือน ๔-๕ เหนือ (เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม) หลังจากที่ชาวบ้านเสร็จจากการเก็บเกี่ยวแล้ว ในระยะต่อมา การพ็อนเล็บได้นำมาเป็นการพ็อนต้อนรับแขก เมืองและพ็อนให้ประชาชนชม

พ็อนเทียน เป็นการพ็อนในเวลากลางคืน โดยลักษณะท่วงทีลีลาของการพ็อน การแต่งกายของช่างพ็อน และเครื่องดนตรีล้วนเหมือนกับการพ็อนเล็บทุกประการ ผิดกันก็แต่ช่างพ็อนจะไม่ได้เล็บมือแต่ถือเทียนแทน ลีลาการพ็อนเทียนจะมีลักษณะคล้ายกับการพ็อนสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความมั่งคั่งมั่งมีอยู่ที่การชมแสงที่เรืองรองเคลื่อนไหวไปมาอย่างมีระเบียบและพร้อมเพรียงกัน การพ็อนเทียนนิยมจัดในงานสำคัญ ๆ เช่น งานสมโภชในคุ้มหลวง งานเลี้ยงขันโตกงานปอยและงานรื่นเริงต่าง ๆ ถ้าหากเป็นการพ็อนที่จัดร่วมนำขบวนแห่ขันโตกมักเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "พ็อนเชิญขันโตก"

พ็อนเจิง เป็นการพ็อนของผู้ชาย เป็นการแสดงชั้นเชิงของลีลาท่าทางร้ายรำต่าง ๆ ซึ่งแสดงออกในท่วงท่าของนักรบ เข้าใจว่าอาจมีกำเนิดมาจากการอวดท่าทางอันเหี้ยมหาญของนักรบสมัยโบราณ เป็นการพ็อนมือเปล่าโดยเคลื่อนไหวร่างกายและยกขาทำท่วงท่าต่าง ๆ

ตบมะผาบ เป็นการแสดงต่อเนื่องจากพ็อนเจิง "ตบมะผาบ" คือ การใช้มือเปล่าตบไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย พร้อมกับกล่าวควดาอาคมลูบไล้ไปตามแขนขาทั่วร่างกาย เพื่อให้เกิดความคงกระพันชาตรี มีการยกเท้า งอเข่า งอศอกบิดตัวไปมาหลอกล่อคู่ต่อสู้ไปด้วย โดยให้เข้ากับจังหวะเพลง วิธีตบมะผาบมีแม่ท่าอยู่ ๒ แม่ คือ แม่ข้างทอดวง เป็นลีลาท่วงท่าที่ช้า และแม่ไฟไหม้ป่าแฉม เป็นลีลาท่วงท่าที่เร็ว

พ็อนดาบ เมื่อพ็อนเจิงและตบมะผาบ เสร็จแล้วก็ต่อด้วยพ็อนดาบ การพ็อนดาบก็คือการรำดาบแสดงหน้ากองทัพมาแต่สมัยโบราณที่เรียกว่า "เชิงหน้าทับ" เป็นการรำรำอาวุธออกอวดกันระหว่างนายทัพนายกอง ต่อมาดัดแปลงใช้แสดงเพื่อความสวยงามและความบันเทิง เล่นในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในงานนักขัตฤกษ์ งานปอยหลวง งานปอยลูกแก้ว งานสงกรานต์

ตีกลองสะบัดชัย กลองสะบัดชัย แต่โบราณเป็นกลองแห่งสิริมงคล ใช้ดีในขบวนแห่ เข้าใจว่าเป็นการดีก่อนจะออกศึกเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยและปลุกใจทหารให้มีจิตใจอีกเข็ม ไม่ครั่นคร้ามต่อศัตรู และเมื่อรบได้ชัยชนะแล้วก็จะมีการตีกลองสะบัดชัย เป็นการฉลองชัยชนะด้วย นอกจากนี้กลองสะบัดชัย ก็ยังนิยมนำมาใช้ดีในงานบุญต่าง ๆ อีกด้วย เช่น ในขบวนแห่ครัวทานในงานปอยหลวง ขบวนแห่ในพิธีรดน้ำดำหัว เป็นต้น

กลองสะบัดชัย ประกอบด้วยกลองขนาดใหญ่ ๒ หน้า ๑ ลูก และขนาดเล็ก ๒ ลูก วางพาดกลางระหว่างไม้ ๒ เล่มที่ใช้เป็นคานหาม การหามนั้นจะใช้คนหาม ๒ คน โดยไม้เล่มหนึ่งพาดบนบ่า ส่วนไม้อีกเล่มหนึ่งถือไว้กับมือให้กลองอยู่ในลักษณะลาดเอียง มีคนตีกลองต่างหากอีก ๑ คน

พ็อนสาวไหม เป็นศิลปะการพ็อนมาแต่โบราณ ท่วงท่าการพ็อนสาวไหมของช่างพ็อนหญิงจะมีลีลางดงามอ่อนช้อยมาก เป็นท่าพ็อนที่เลียนกริยาอาการสาวไหม เริ่มตั้งแต่ กรรมวิธีเลือกไหม ดึงไหม เข้ากลุ่ม สาวคลี่ พันเข้าหลัก เป็นต้นไปจนจบกรรมวิธี การพ็อนสาวไหมจะพ็อนเดี่ยวหรือหมู่ก็ได้

พ็อนม่านมัย เชียงดา เป็นการพ็อนที่มีลีลาทำพ็อนผสมผสานกันระหว่างทำพ็อนของพม่า และของลานนา ตามประวัติกล่าวว่า พระราชชายาเจ้านครารัตนมีทรงโปรดให้ช่างพ็อนหญิงชาวพม่ามาเป็นครูฝึกในวัง แล้วทรงดัดแปลงทำพ็อนมาเป็นพ็อนกำเบ้อ (ระบำผีเสื้อ) ก่อน โดยให้ท่านองเพลงและเนื้อร้องพม่าตามเดิม เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เสด็จเสวยมณฑลพายัพ และได้เสด็จมาเสวยพระกระยาหารที่ในวังของพระราชชายา พระราชชายา จึงได้ทรงเปลี่ยนเครื่องแต่งกายจากชุดผีเสื้อมาเป็นชุดพ็อนในที่รโหฐานแสดงถวาย

พ็อนเงี้ยว เป็นศิลปะการพ็อนที่ดัดแปลงแบบมาจากศิลปะการพ็อนของเงี้ยวหรือไทยใหญ่ โดยเริ่มแสดงในคุ้มเจ้าแก้วนารัฐก่อน ต่อมามีการปรับปรุงทำให้สวยงาม แต่ก็ยังคงลักษณะการแสดงท่วงท่าที่สนุกสนาน มีการหยอกล้อ เล่นขูเล่นตา สายตะโพกให้เข้ากับจังหวะเพลงร่ายรำ กระโดดและโห่ร้อง ท่วงที่ติดตลก

พ็อนลาวแพน เป็นการพ็อนที่มีผู้คิดประดิษฐ์ขึ้น ประกอบท่วงท่าของเพลง "ลาวแพน" ซึ่งเป็นเพลงที่มีต้นกำเนิดมาจากเพลงของลาวล้านช้างที่มีท่านองไพเราะยิ่ง เท่าที่มีหลักฐานกล่าวว่า เป็นการประดิษฐ์ทำพ็อนขึ้นโดยอาศัยเค้าทำพ็อนของลานนาและล้านช้าง เป็นแบบนำมาแสดงครั้งแรกในละครพันทางเรื่องพระลอ พระราชนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ตอนพระลอลงสรลงในแม่น้ำกาหลง เป็นการพ็อนเดี่ยว ในภายหลังจึงได้มีผู้นำเอาไปใช้พ็อนหมู่ผู้ชายหญิงโดยดัดแปลงทำพ็อนเพิ่มเติมให้เหมาะสมและเข้ากับท่วงท่าของเพลง

พ็อนน้อยใจยา เป็นการพ็อนประกอบบทเพลงขอในบทละครขอเรื่อง "น้อยใจยา" ซึ่งพระราชชายาเจ้านครารัตนมีทรงคิดเค้าโครงเรื่องขึ้น แล้วโปรดให้ท้าวสุนทรพจนกิจเป็นผู้คิดบทขอและท่านองขอที่เหมาะสมอีกทีหนึ่ง

พ็อนม่านมงคล เป็นการพ็อนชุดหนึ่งในละครพันทางเรื่องราชาธิราชตอนสมิงพระรามอาสา เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระรามอาสาพระเจ้ากรุงอังวะไปรบกับกามะนีทหารเอกของพระเจ้ากรุงจีน สมิงพระรามได้รับชัยชนะ พระเจ้ากรุงอังวะจึงยกพระราชธิดาให้ มีการสมโภช แต่งตั้งสมิงพระรามให้เป็นอุปราช และจัดให้มีพิธีอภิเษกกับพระราชธิดา การแสดงพ็อนม่านมงคลเป็นการพ็อนอวยพรในงานสมโภชนี้

การพ็อนผีผด-พ็อนผีเม็ง คือ การพ็อนรำเพื่อเป็นการสังเวศบรรพบุรุษ จุดมุ่งหมายของการพ็อนผีผด-ผีเม็งนี้อยู่ที่การแสดงความกตัญญูและความเคารพที่มีต่อบรรพบุรุษ โดยผู้ที่

อยู่ใน เชื้อสายหรือตระกูลเดียวกันจะไปร่วมชุมนุมกันที่บ้านของผู้ที่รับหน้าที่บูชาผีบรรพบุรุษ กำหนดการทำพิธีประมาณ เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ปีละครั้งหรือ ๓ ปีครั้ง

การพ้อนผีบ้านผีเมือง เป็นการบวงสรวงสังเวศผีบ้านผีเมือง ซึ่งนับว่าเป็นผีอารักษ์ คู่ครองประจำบ้าน เมืองนั้นแต่โบราณ นิยมจัดขึ้นทุกปี คือในเดือน ๔ เหนือ (เดือนมิถุนายน) ครั้งหนึ่งและใน เทศกาลตรุษสงกรานต์ (พ้อนคำหัว) ครั้งหนึ่ง

การพ้อนผีนางด้ง เป็นการละเล่นพื้นบ้านลานนาอย่างหนึ่งซึ่งมีมาแต่โบราณ นิยมเล่นกันใน เทศกาลตรุษสงกรานต์ การเล่น เข้าผีนางด้งนี้นิยม เล่นในตอนกลางคืน โดยนำเอากระดิ่งที่ใช้ผิดข้าวมา ๑ ใบ ให้ผู้หญิง ๔-๕ คนจับที่ขอบกระดิ่งแล้วหลับตา เดินไปมาสักครู่กว่าผีนางด้ง เข้าแล้ว ก็จะออกมาร่ำรำ ถ้าต้องการให้หยุดก็กระตุกแขนผู้ร่ำให้รู้สึกตัว

หมายเหตุ การพ้อนที่เป็นลักษณะศิลปะ วัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ ได้แก่ พ้อนโต พ้อนกิ่งกะหล่ำ (กินรา) พ้อนกำเบือ (ผีเสื้อ) พ้อนโท และมองเชิง ซึ่งจะหาชมได้จากการแสดงในงานบุญออกพรรษาของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น เนื่องจากข้อจำกัดในด้านข้อมูลจึงไม่สามารถจะหาประวัติความเป็นมาได้

ละครขอ เป็นการละเล่นแบบหนึ่งประกอบด้วยช่างขอ ทั้งชาย หญิง แสดงและขอ (ร้อง) เป็นตัวละครตามท้องเรื่อง กับมีเครื่องดนตรีประกอบด้วยเครื่องดนตรีที่นิยมประกอบในละครขอ คือ ปี ผู้บรรเลงปี เรียกว่า ช่างปี ช่างปีสามารถแสดงเป็นตัวประกอบได้ด้วย ทำนองเพลงที่ใช้เป็นไปตามเนื้อเรื่อง เช่น ขอพระลอ ขอลำงน่าน ขอเพลงฮือ ขอเพลงเงี้ยว การเล่นละครขอ นิยมจัดฉากตามท้องเรื่อง เรื่องราวที่นิยมกันมาก ได้แก่ เรื่องนายอ้าย น้อยใจยาพระลอ

#### การแสดงหรือการละเล่นพื้นเมืองของไทยในภาคใต้

ภาคใต้หรือภาคใต้ มีประวัติศาสตร์และความเป็นมายาวนานนับเป็นพัน ๆ ปี จึงทำให้ภาคใต้สั่งสมมรดกทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ และสะท้อนวิถีชีวิตของชาวภาคใต้อย่างเด่นชัด การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ของภาคใต้ ล้วนช่วยชี้แนะให้เข้าใจถึงอดีต ปัจจุบัน และลู่ทางในอนาคตได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การละเล่นพื้นบ้านในอดีต บางสิ่งก็คงอยู่และบางสิ่งก็เสื่อมสลายไปตามยุคสมัย ดังนั้นจึงควรได้มีการศึกษาและอนุรักษ์เอาไว้



เพลงบอก (ประพนธ์ เรืองณรงค์ ๒๕๑๙:๓๔-๔๓) เป็นศิลปะพื้นเมืองทางภาคใต้ ประเภทหนึ่ง เป็นการ เล่นที่ ต้องอาศัย การขับร้อง เป็นบทกลอน ไม่จำเป็นต้องมีเวที คนดูคนฟังมี โอกาสร่วมสนุกได้กลอนหรือ เป็นลูกคู่ได้ด้วย การละเล่นประเภทนี้คล้ายกับการ เทียบบอกกล่าว ให้ชาวบ้านรู้เรื่องราวต่าง ๆ เพราะสมัยก่อนไม่มีหนังสือพิมพ์ นิยมกันมากคือ การบอกข่าววัน สงกรานต์ เช่น ปีนันนางฟ้าชื่ออะไร หัตถ์ชวาชัยทรงอะไร มีสิ่งใดเป็นพาหนะ วันอะไรธงชัย หรือโลกาวินาศ การบอกกล่าวนั้นได้กลายมา เป็นการขับกลอนตามความนิยมของชาวใต้ และ กลายมา เป็น เพลงบอกจนทุกวันนี้

ขณะ เพลงบอกจะมีกระบอกไม้ไผ่บรรจุน้ำมนต์ถือไปในวงด้วย นิยมเล่นในตอนกลางคืน ขณะ เพลงบอกมีอย่างน้อย ๖-๗ คน ประกอบด้วยแม่เพลง ลูกคู่ เครื่องดนตรีมี ฉิ่ง กรับ ปี่ ขลุ่ย และทับ ลักษณะของบทร้องและลีลาการร้อง เพลงนอกมี ๒ แบบคือ ร้องแบบสั้น ๆ ทอคเสียงยาว ให้ลูกคู่รับอย่างหนึ่ง และร้องแบบใช้เนื้อร้องยาว คล้ายกับร่ายสั้นและร่ายยาว ส่วนใหญ่นิยมร้อง แบบยาว การร้อง เพลงนอกต้องอาศัยปฏิภาณในการโต้ตอบ จึงจะ เฝ็ดมัน

ในปัจจุบันนี้วงการ เพลงบอกของภาคใต้ซบเซาลงไปมาก คนส่วนใหญ่มักจะมองเห็น ว่าเป็นสิ่งไม่ทันสมัย จึงควรได้มีการอนุรักษ์ไว้มิให้สูญหายไป

เพลงนา (ชวน เพชรแก้ว ใน ชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการ ๒๕๒๓:๕๕-๖๓) เป็น การ เล่นกลอนโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว นอกจากจะ เล่นกันในนาแล้ว ยังใช้โต้คารมกันในงาน วัดหรืองานมงคลต่าง ๆ การ เล่นเพลงนานอกจากมุ่งความสนุก เพลิดเพลินแล้วยัง เป็นการแสดง ความรู้ความสามารถของผู้เล่นอีกด้วย จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งของการ เล่นเพลงนาคือ ใช้ เป็นบทสื่อความรัก เกี่ยวพาราสิทธิ์หนุ่มไปเยือนสาวที่บ้าน การ เล่นจะมีแม่เพลงซึ่งมักจะเป็นผู้ มีปฏิภาณไหวพริบดีมีความรอบรู้และมีลูกคู่ด้วย การ เล่นเพลงนาก็เหมือนกับการ เล่นเพลงอย่าง อื่น ๆ คือ เริ่มด้วยบท "เกริ่นหน้าบทเพลงนา" ซึ่งเป็นบทไหว้สังคีตสิทธิ์ นอกจากนี้ก็เป็นบท ชมโฉม บทชงโช้ไผ่รัก ในสมัยก่อนนิยม เล่นเพลงนากันมาก และปัจจุบันการ เล่นเพลงนากำลัง สูญหายไปทุกขณะ จนเกรงว่าจะสูญหายไปเป็นที่สุด ดังนั้นจึงควรได้มีการรักษาและดำรงรักษา ไว้อย่างจริงจัง

มโนห์รา (ชวน เพชรกล้า ใน ชวน เพชรกล้า บรรณาธิการ ๒๕๒๓:๓๑-๓๔) เป็น ศิลปะการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวปักษ์ใต้ ซึ่งมีมาแต่โบราณ ชาวปักษ์ใต้ ซึ่งมีมาแต่โบราณ ชาวปักษ์ใต้นิยมพูดตัดคำให้สั้นลงว่า "โนรา" นิยมเล่นกันทั่วภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นงานนักขัตฤกษ์

หรืองานมงคลใด ๆ มโนห์ราเป็นการแสดงทำนองเดียวกับการเล่นละครชาตรี คือ มีการร่ำรำ มีบทร้อง บทเจรจา และการแสดงเป็นเรื่องราว

มีท่านผู้รู้กล่าวว่า มโนห์ราเป็นวัฒนธรรมของอินเดีย แล้วแพร่เข้าสู่ชวาและมลายู และบางท่านกล่าวว่า มโนห์ราเป็นการละเล่นของชาวปักษิได้ตั้งเดิมมิได้นำมาจากแห่งใด วิชาพัฒนาการมาจากการทำพิธีบวงสรวงของพวกพรานซึ่งล่าสัตว์เป็นอาชีพ

เครื่องแต่งกายของมโนห์ราใช้เครื่องทรงอย่างกษัตริย์ การสวมเครื่องแต่งกายแต่ละครั้งจะต้องเสกคาถาทุกครั้ง เพื่อให้คนดูติดใจ แบ่งที่ใช้ท่าจะต้องเสกด้วยคาถาและลงอักขระ การทาบึงต้องทาบตามราศี จะวันไหนราศีใดจะต้องทาบตรงนั้นก่อน

เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง และกรับ

ลิเกฮูลู (ประพันธ์ เรื่องณรงค์ ใน ชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการ ๒๕๒๓:๔๓-๔๕) มีลักษณะเป็นคำกลอนใช้โต้ตอบกัน เดิมเรียกลักษณะกลอนที่ลิเกฮูลูใช้ขับโต้ตอบกันว่า "บันคนอินัง" หมายถึง บทกลอนมลายูใช้ขับร้องในการละเล่นหลายอย่าง เช่น มะโย่งหรือรองเง็ง

คณะลิเลฮูลู จะมีลูกคู่ร่วม ๑๐ คน ผู้ร้องเพลงประจำคณะอย่างน้อยคณะละ ๒-๓ คน สมัยก่อนผู้แสดงลิเกฮูลูมักแต่งชุดอย่างชาวบ้านทั่วไป คือ โปกหัว สวมเสื้อคอกลม นุ่งโจร่ง ปัจจุบันมักแต่งกายแบบไทยมุสลิมทั่วไป หรือเป็นแบบสมัยนิยม

ลิเกฮูลูเริ่มแสดงด้วยดนตรีโหมโรงเพื่อเร้าอารมณ์ผู้ดู เมื่อลูกคู่โหมโรงเสร็จแล้ว ก็จะมีนักร้องเอ่อกมาวาดลวดลายด้วยเพลงร้องจังหวะต่าง ๆ เนื้อร้องเริ่มด้วยความประสงค์ในการเล่น จากนั้นก็ร่ายกลอนตอบโต้กัน เนื้อหาอาจกล่าวถึงเหตุการณ์บ้านเมือง ความรักหนุ่มสาวหรือเรื่องตลกไปกฮาอย่างลำตัด

ลิเกป่า (ชวน เพชรแก้ว ในชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการ ๒๕๒๓:๔๗-๔๘) ลิเกป่าหรือลิเกรามะนา เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของชาวจังหวัดปัตตานีหรือจังหวัดยะลา เล่นชนิดนี้มีมาตั้งแต่เมื่อใด

มีผู้กล่าวว่าลิเกป่าได้แบบมาจากพวกแขก คำว่า "ลิเก" มาจากการร้องสรรเสริญพระเป็นเจ้าของแขกเช่นที่เรียกว่า "ดิเกร์" ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซีย ต่อมาคนไทยหัดร้องเพลงดิเกร์ขึ้นแรกก็มีทำนองการใช้ถ้อยคำเหมือนกับเพลงสวด ต่อมาเมื่อคนไทยนำมาร้องก็กลายเป็นแบบไทย และคำว่าดิเกร์ก็เพี้ยนมาเป็นลิเกหรือยี่เก

แต่ถ้าพิจารณาถึงเครื่องดนตรีร่ามะนาที่ลิเกป่าใช้ประกอบประกอบการเล่น ชวนให้เข้าใจว่าน่าจะจะได้แบบอย่างมาจากมลายู เพราะมลายูมีกลองชนิดหนึ่งเรียกว่า "ร่ามานา" (Rebana) ซึ่งมีสำเนียงคล้ายกับร่ามะนาของไทย เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ ได้แก่ กลองร่ามะนา ๒-๓ ใบ ถึง ๑ คู่ กระจับ ๑ คู่ อาจจะมีปี่ชวา กลองทัด โหม่ง ข้อง และระนาดด้วยก็ได้

ผู้แสดงลิเกป่าคณะหนึ่ง ๆ มิได้เกิน ๔ คน ก่อนลงมือแสดงต้องโหมโรงก่อน และมีบทเพลงคล้าย ๆ กับลำตัดร้องไปด้วย โดยผลัดกันร้องทีละคน เวียนเป็นรูปวงกลม เรียกว่า "เกริ่นวง" หลังจากร้องเพลงเกริ่นแล้วก็เป็นการออกแขก หลังจากนั้นจะมีผู้ออกมาบอกกับผู้ดูว่าแสดงเรื่องอะไร แล้วจึงแสดงเป็นเรื่องราว

เรื่องที่ลิเกป่านิยมเล่นกันมากได้แก่วรรณคดีเก่า ๆ เช่น อิเหนา โคบุตร ภาษาที่พากลเกป่าใช้ ไม่ว่าจะ เป็นบทหรือบทเจรจาพากลเกป่าจะใช้ภาษาของชาวบ้านพื้นเมือง

ปัจจุบันลิเกป่าเสื่อมหายไปจนเกือบจะหาชมไม่ได้อีกเลย

รองเง็ง (ประพันธ์ เรื่องณรงค์ ใน ชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการ ๒๕๒๓:๑๓๗-๑๔๕)

เป็นศิลปะการเต้นรำพื้นเมืองของไทยมุสลิม มีความสวยงามทั้งลีลาการเคลื่อนไหวของเท้า มือ ลำตัว และการแต่งกาย คู่ชายหญิง ลักษณะการเต้นรองเง็งคล้ายศิลปะวัฒนธรรมตะวันตก มีผู้สันนิษฐานว่าชาวโปรตุเกส หรือชาวสเปน ได้นำเข้ามาเผยแพร่ในชวาและมลายูก่อนโดยเฉพาะเมื่อวันปีใหม่ พวกเขาเต้นรำอย่างสนุกสนาน ต่อมาชาวพื้นเมืองบังเกิดความสนใจและได้ฝึกซ้อมจนกระทั่งเกิดศิลปะรองเง็งขึ้น

ผู้เต้นรองเง็งส่วนใหญ่แต่งกายแบบพื้นเมือง ผู้ชายสวมหมวกไม่มีปีกหรือที่เรียกว่า หมวกแขกสีดำ บางทีศีรษะสวมชะตางันหรือโพกผ้าแบบเจ้าบ่าวมุสลิม นุ่งกางเกงขายาวขากว้าง คล้ายจีน สวมเสื้อคอกลมแขนยาวผ่าครึ่งอก สีเดียวกับกางเกง ใช้โสร่งแคบ ๆ ยาวเหนือเข่า สวมทับกางเกง เรียกว่า ผ้าลีลิ่ง ทำด้วยผ้าขอกแทะ ผู้หญิงสวมเสื้อแขนกระบอกเรียกว่าเสื้อปั้นตง ลักษณะเสื้อแบบเข้ารูปปิดสะโพก ผ่าอกตลอด ติดกระดุมทองเป็นระยะ สีเสื้อสดสวย และเป็นสีเดียวกับผ้าปาเต๊ะยาวหรือขอกแทะนุ่งกรอมเท้า มีผ้าคลุมไหล่บาง ๆ สีสักกับสีเสื้อที่สวม

เพลงรองเง็งที่มีผู้นิยมเต้นมีจำนวน ๗ เพลงคือ เพลงลาชูดาว เพลงลานัง

เพลงปูโจ๊ะบิชัง เพลงซินตาซาอัง เพลงอาเนาะตติ เพลงมะอีนังชวา และเพลงมะอีนังลามา

เพลงที่ยืนโรงและรู้จักกันดีคือ เพลงลาชูดาว และเพลงมะอีนังลามา

การเต้นรองเง็งส่วนใหญ่มีชายและหญิงฝ่ายละ ๕ คน โดยเข้าแถวแยกเป็นชายแถวหนึ่งหญิงแถวหนึ่ง ยืนห่างกันพอสมควร ความสวยงามและความน่าดูของศิลปะรองเง็งอยู่ที่การ

ใช้เท้า เต้นให้เข้ากับจังหวะ ส่วนการรำรำเป็นเพียงองค์ประกอบ

มะโย่ง (ประพนธ์ เรืองรณรงค์ ในชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการ ๒๕๒๓:๑๔๖-๑๕๓) เป็นศิลปะการแสดงละครอย่างหนึ่งของชาวไทยมุสลิม "มะโย่ง" สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า "มักษิฮัง" (Mak-Hiang) แปลว่า เจ้าแม่โพสพ เพราะพิธีทำขวัญข้าวในนาของชาวมลายู สมัยนั้นมีหมอผีทรงวิญญาณแม่ เพื่อขอความสวัสดิมงคลมาสู่ชาวบ้าน ขณะเดียวกันก็มีการร้องรำวงสรวง ซึ่งภายหลังกลายเป็นละครประเภทหนึ่ง

เรื่องดนตรีประกอบการแสดงมะโย่ง ได้แก่ รือบัน คานดัง ทาวัก และจือแร็ค การร้องเพลงมะโย่งมีลีลาทอดเสียงยาวคล้ายเพลงเปอร์เซีย เรื่องที่ใช้แสดงมะโย่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับความรัก และจักร ๆ วงศ์ ๆ อย่างนิทานไทย

ปัจจุบันการแสดงมะโย่งหาดูได้ยาก เพราะขาดผู้สืบทอดการแสดง

ซิมเปง (ไพบูลย์ ดวงจันทร์ ในชวน เพชรแก้ว ๒๕๒๓:๑๗๔-๑๗๕) เป็นนาฏศิลป์แบบหนึ่งของชาวไทยมุสลิมทางชายแดนภาคใต้ มีลีลาการเต้นคล้ายกับการเต้นรอนเง็ง มีผู้สันนิษฐานว่าเป็นการเต้นที่ได้นำเอาลีลาการเต้นระบำแบบฝรั่งชาติสเปนมาผสมผสานกับลีลาการเต้นรำของชาวพื้นเมืองในแหลมมลายู เช่นเดียวกับรอนเง็ง

จากการสันนิษฐานดังกล่าว การเต้นซิมเปงนี้อาจเกิดขึ้นได้ ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑. เกิดจากการรับวัฒนธรรมจากพ่อค้าชาวสเปน

๒. สเปนซึ่งยึดครองฟิลิปปินส์ซึ่งมีชาวพื้นเมืองเดิมเป็นชาวเกาะที่นับถืออิสลามให้เป็นตัวแทนของสเปนในภูมิภาคตะวันออก สเปนจึงนำประเพณี วัฒนธรรม และศิลปะการแสดงถ่ายทอดแก่ฟิลิปปินส์ เมื่อชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์ได้มีการติดต่อกับชาวพื้นเมืองมลายู ซึ่งนับถืออิสลามด้วยกัน จึงทำให้นาฏศิลป์การเต้นซิมเปงซิมซาบ เข้ามาในดินแดนมลายู

๓. การเต้นซิมเปงอาจเป็นศิลปะในราชสำนักของบรรดาสุลต่านตามหัวเมืองมลายูมาก่อน แล้วเกิดผสมผสานกับศิลปะการเต้นรำของชาวสเปน จนกลายมาเป็นซิมเปงจนถึงปัจจุบัน

การเต้นซิมเปงใช้แสดงในโอกาสต้อนรับแขกสำคัญของท้องถิ่น หรือ เต้นโชว์เมื่อมีงานรื่นเริง จะแสดงในเวลากลางวันหรือกลางคืนก็ได้ ดนตรีที่ใช้ประกอบ ได้แก่ มอรวูรัส รือยะ ชง

การเต้นซิมเปง เป็นการเต้นคู่ชายหญิงไม่ใช่เป็นการพาเต้นแบบลีลาศ หากแต่ต่างคนต่างเต้นเป็นคู่ ๆ ไปตามจังหวะดนตรี เมื่อดนตรีดังขึ้น คู่ชายหญิงก็ออกไปเต้นพร้อมกันทั้งหมด

และจะเปลี่ยนยักษ์ย่ำท่าต่าง ๆ ไปตามทำนองดนตรีอย่างสวยงาม เมื่อถึงท่าสุดท้ายดนตรีจะเร็วเร็วศึกคะนอง ผู้แสดงจะเดินสะบัดปลายเท้าเร็วมากและยิ่งเร็วขึ้น เมื่อดนตรีใกล้จะจบเพลงและผู้แสดงจะหยุดเดินพร้อมกับ เมื่อเวลาจบเพลงพอดี

ในปัจจุบันการเต้นซิมเปงไตพัฒนาไปจากรูปแบบเดิมมากโดยมีการคิดประดิษฐ์ท่าขึ้นเพิ่มเติม และมีท่าจับมือคู่เต้นระหว่างชายหญิงซึ่งแต่เดิมไม่มี นอกจากนี้ยังมีกัศับและไวโอลินเข้ามาประกอบการทำเสียงดนตรีด้วย แต่จังหวะและทำนองเพลงยังเป็นแบบเดิม

หนังตะลุง (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๒๘:๑๕๕) เป็นศิลปะการแสดงเชิดหนัง โดยใช้คนเป็นผู้เชิด "ตัวหนัง" ที่ทำด้วยหนังวัว ขุดให้บางแกะเป็นตัวหนังตามท้องเรื่อง สามารถแสดงอากัปกริยาต่าง ๆ มีหลายแบบหลายขนาด ทั้งตัวพระ ตัวนาง ฤๅษี ตัวตลก ตลอดจนต้นไม้และประสาทราชวัง ขณะที่เชิดเงาของหนังจะปรากฏบนจอผ้าขาว ซึ่งชิงอยู่หน้าโรงขนาดเล็กยกพื้นสูง โดยมีแสงไฟส่องมาจากด้านหลัง

ผู้เชิดหนังจะเป็นผู้ร้อง พากย์ เจริญด้วยตัวเองโดยมีดนตรีหนังตะลุงประกอบด้วยเครื่องดนตรีได้แก่ ทับ ๒ ลูก ฉิ่งคู่ ปี่ ซอ โทน ๒ ลูก กลองตุ๊ก ฉิ่ง และกรับ ปัจจุบันมีการนำเครื่องดนตรีสากลมาประสม

เรื่องที่ได้แสดงได้แก่ รามเกียรติ์ โนรา ปัจจุบันแสดงได้ทุกเรื่อง บทพากย์มีลักษณะเป็นคำประพันธ์ เช่น พากย์กลอนแปด พากย์กลอนสี่ พากย์กลอนสาม-ห้า กลอนลอดหม่อง บทพากษ์การเชิด และดนตรีจะสัมพันธ์สอดคล้องกันทั้งลีลา ท่วงทำนอง และจังหวะจะโคน หนังตะลุงแสดงได้ทุกโอกาส

หนังตะลุงนี้ได้แพร่หลายไปทั่วทุกภาคของไทยใช้ภาษาถิ่นสำหรับตัวแสดงประกอบและเปลี่ยนแปลงเครื่องดนตรีอื่น ๆ ตามความเหมาะสมของอีสานไม่จำกัดคนพากย์

นอกจากนี้ยังมีการแสดงบางประเภทที่มีผู้คิดขึ้นมาใหม่อันได้แก่ ระบุว่าชุดศิลปาสีพวงขลาระบายชุดประเพณี และการแสดงที่เป็นการเล่นซึ่งจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตคนภาคใต้ ได้แก่ ระบุว่าชักพระ ระบุว่าชนไก่ กระแส มาลยาภรณ์ (๒๕๒๓:๒๒-๓๔) ได้กล่าวถึงที่มาของระบุว่าชุดต่าง ๆ ไว้ดังนี้คือ ผู้ประดิษฐ์ทำไว้ได้แก่ ฅณาจารย์ และนักศึกษา มศว.สงขลา เพื่อถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๒๑

ระบำประมงสงขลา เป็นการแสดงการจับปลาน้ำจืดของชาวสงขลา เริ่มด้วยการปะชุนแห ทอดแห แล้วมีท่า "มัจฉาสครล่องเข้าไปในวารินทร" จับปลาได้ นำปลามา เอาออก จากแห ผู้หญิงเอาปลาไปตาก เสร็จงานแล้วก็แสดงความรื่น เรียงยินดีต่อกัน

ระบำทอผ้าเกาะยอ หรือระบำชุดศิลปะชีพ เป็นการแสดงต่อจากระบำประมงสงขลา เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงคือ เพลงค่างควาคาบกล้วย ผสมกับเพลงแรงกระพือปีก ท่ารำคล้าย คลึงกับของจริงมาก ผู้รำถือตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ บรรจุกระสวยและตัวอย่างผ้าที่ทอ เสร็จแล้ว ผู้รำจะรำโดยแสดงการกรอผ้า ฟุ้งกระสวย กระตุกก็ กระตุกพิม ให้เข้ากับเสียงกรับ ซึ่งเลียน มาจากเสียงกระสวยที่ฟุ้งกระทบราวและเสียงพิม เป็นท่ารำที่งดงามแต่เข้าตามแบบการทอผ้าด้วยมือ

ต่อมาได้มีการคิดประดิษฐ์ท่ารำขึ้นมาอีกหลายท่า แต่จัดรวมไว้ในระบำชุดศิลปะสงขลา อันเป็นการประดิษฐ์เลียนแบบชีวิตความเป็นอยู่ของชาวสงขลา ได้แก่ ระบำซ่อมข้าว เทพา ระบำ ตีลูกบ้านพรุ ระบำทำตาลบ้านระโนดและระบำร่อนแร่

ระบำตีลูกบ้านพรุ เป็นการหาตีลูกของชาวบ้านพรุ โดยมีเรื่องซึ่งเป็น เครื่องมือในการ ทาแร่ มีลักษณะคล้ายกระทายแต่ทำด้วยไม้ การหาตีลูกนั้นต้องใช้ทั้งมือและเท้า ใช้เท้า เกลี่ยดิน มือกอบดินที่คาดว่าจะมีแร่ เอามาล้างน้ำ นับเป็นการแสดงที่แปลกตามากพอสมควร

ระบำซ่อมข้าว เทพา เป็นการเลียนท่าซ่อมข้าวของชาวอำเภอกเทพา เริ่มตั้งแต่การ เก็บข้าว (ไม่ใช้เกี่ยวข้าว) ด้วย "แกะ" ซึ่งมีรูปเป็นใบมีดติดกับไม้มีความยาวขนาดมือ ใช้ ตัดข้าวที่ละรวง ระบำชุดนี้มี "ครกตำข้าว" ประกอบด้วย

ระบำทำตาลบ้านระโนด เป็นการทำน้ำตาลของชาวบ้านอำเภอรโนด

ระบำชักพระ ในวันออกพรรษา ภาคใต้จะมีประเพณีนำพระพุทธรูปสำคัญของวัดออก มาแห่แหน ในระหว่างการแห่แหนไปตามที่ต่าง ๆ ก็จะมีการ "โยนต้ม" หรือปาข้าวต้มมัดใส่กัน ระบำชุดนี้มี "รถพระ" ประกอบด้วย

ระบำกริช ได้รับอิทธิพลมาจาก "สละ" มีการเอาสละของศิลปะการป้องกันตัวแบบ สละมาแทรก เข้ากับศิลปะอินโดนีเซียแล้วทำให้มีลักษณะแบบไทย

ระบำชนไก่ เป็นระบำที่มีสละของการชนไก่จริง

ระบำทับ เป็นการนำเอา "ทับ" คือกลองเล็ก ที่มีเฉพาะในภาคใต้มาประดิษฐ์ให้สวยงาม มีการตีทับเป็นหมู่โดยมีลีลาต่าง ๆ กัน

การแสดงหรือการละเล่นพื้นเมืองของไทยในภาคอีสาน

การร้องรำทำเพลงของชาวอีสานนั้นจะแตกต่างกันออกไปตามสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีและสภาพภูมิศาสตร์ ทั้งนี้เพราะอีสานเป็นภาคที่มีผืนแผ่นดินกว้าง มีเนื้อที่ ๑๗๐.๒๖๖ ตารางกิโลเมตร วิชา วิสัทธิ และคณะ (ม.ป.ป.:๑๐๓-๑๐๔) กล่าวว่า ได้มีผู้แบ่งเนื้อที่ของภาคอีสานออกเป็นส่วน ๆ ดังนี้

อีสานเหนือ ได้แก่ กลุ่มจังหวัดที่อยู่อีสานตอนบน ได้แก่ เลย สกลนคร หนองคาย และนครพนม

อีสานกลาง ได้แก่ กลุ่มจังหวัดที่อยู่ต่อจากอีสานเหนือลงมา ได้แก่ ชัยภูมิ อุตร ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยะโสธร กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี

อีสานใต้ ได้แก่ กลุ่มจังหวัดที่อยู่ทางอีสานตอนใต้ลงมา ได้แก่ นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ

การแสดงจะมีลักษณะใกล้เคียงกันตามกลุ่มจังหวัด การร้องรำทำเพลงมักจะปรากฏในเทศกาลหรืองานประเพณีในเดือนต่าง ๆ ของภาคอีสาน ได้แก่

เดือน ๓ หรือ ๔ มีการทำบุญข้าวจี่ ในชบวนแห่ ปั้นข้าวจี่จะมีการร้องรำทำเพลงไปด้วยอย่างสนุกสนาน

เดือน ๔ เป็นงานเทศกาลสงกรานต์ จะมีการร่ายรำในพิธีสงฆ์น้ำพระ มีการรำสะบ้า รำบูชาพระพุทธรูป และรำมอญซ่อนผ้า

เดือน ๖-๗-๘ มีการทำบุญเดือน ๖ คือบุญบั้งไฟ มีการรำเซิ้งบั้งไฟ ประกอบการว่าทำนองกาพย์เซิ้ง มีการตีกลองเป็นชบวนกาพย์เซิ้งขอไฟตามบ้านต่าง ๆ

เดือน ๘ เป็นการทำบุญข้าวประดับดิน มีการร่ายรำหัลล เมืองเสี้ยงพระในหมู่บ้าน

เดือน ๑๐ การทำบุญข้าวสาร หม่มสาวจะร้องรำทำเพลงเพื่อให้ข้าวกล้าในนางอกงาม

เดือน ๑๑ การทำบุญออกพรรษา ชาวบ้านจะจุดประทัดโคมไฟ ร้องรำทำเพลงในเทศกาลออกพรรษา ตลอดทั้งแสดงลำกลอน เรื่อง เขาวงกต มีการแห่ประสาหมึง และมีการทำบุญกฐิน

เดือน ๑๒ มีการทำบุญคูณลาน บุญววดข้าว มีการร่ายรำด้วยจังหวะเกี่ยวข้าว

ถ้าพิจารณาศิลปะการร้องรำของภาคอีสาน สามารถแบ่งตามจุดประสงค์ของการแสดงได้ดังนี้

๑. รำเช่นบวงสรวงหรือรำบูชา เป็นการรำเพื่อแสดงความเคารพเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเช่นสรวงสังเวद्यวิญญาณผู้ตาย หรือรำติดต่อกับวิญญาณผู้ตาย ได้แก่ รำบูชาพระยาแถน รำตั้งห้วย รำผีฟ้าไซ่ตั้งบั้ง แสกต้นสาก และระบำบ้านเชียง

๒. รำหรือฟ้อนเพื่อความสนุกสนาน เป็นการแสดงที่มีขึ้นเมื่อหมู่บ้านมีงานรื่นเริงหรือเทศกาลประจำปี มีทั้งฟ้อนคู่ชายหญิงเพื่อเกี่ยวพาราสักกัน และหญิงแสดงล้วน ได้แก่ ฟ้อนลิขัย ฟ้อนภูไท เรืออันเร กระโน้มคิงตอง รำกลองยาว และเซิ้งต่าง ๆ ได้แก่ เซิ้งสาวไหม เซิ้งกะหยัง เซิ้งกระดังง์ เซิ้งกระดืบ เซิ้งสรวง เซิ้งข้าวปุ้น เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งค่านา ตลอดจนเซิ้งบั้งก็ ซึ่งการแสดงเหล่านี้มีทั้งที่เป็นการแสดงดั้งเดิมประจำท้องถิ่น และพัฒนาขึ้นใหม่ตามยุคสมัย

๓. รำเพื่อความสวยงามเป็นสิริมงคล เป็นการแสดงที่มุ่งความเรียบร้อยพร้อมเพรียง มักแสดงในโอกาสต้อนรับแขกต่างถิ่นที่มาเยือน ได้แก่ รำบายศรี รำพรสวรรค์ รำโปงลาง รำไหของ ฟ้อนไทดำ รำศรีโคตรบูรณ์ รำแพรวา เป็นต้น

๔. การแสดงประจำถิ่น เป็นการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของบางท้องถิ่นโดยเฉพาะ ไม่มีในทุกจังหวัด

การแสดงแต่ละอย่างมีความสวยงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะอย่างดังนี้

รำบายศรี เป็นการทำพิธีสู่ขวัญ มีกำเนิดมาจากความเชื่อที่ว่าคนเรามีสิ่งหนึ่งที่ไม่มีตัวตนแต่มีประจำในชีวิตของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิด สิ่งนั้นคือ "ขวัญ" การทำพิธีสู่ขวัญเป็นการทำเพื่อความสบายใจและเพื่อขจัดความกลัว การรำบายศรีนี้เริ่มจากการแห่พานบายศรีมาสู่พิธีพรหมณ์ เริ่มสวดเรียกขวัญแล้วจึงรำบายศรี เนื้อร้องที่ใช้รำเป็นการบรรยายถึงความสวยงามของบายศรีและเป็นคำเรียกขวัญที่เรียบเรียงด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย แต่งโดยอาจารย์ดำเกิง ไกรสรกุล ทำรำประดิษฐ์ขึ้นโดยอาจารย์พะนอ กำเนิดกาญจน์

ฟ้อนกลองตุ้ม หรือ เซิ้งกลองตุ้ม เป็นการฟ้อนเซิ้งแบบสนุกสนานของชาวบ้านในเทศกาลบุญเดือนหก หรือบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนสี่หรือบุญมหาชาติของชาวบ้าน เป็นการฟ้อนประกอบจังหวะกลองที่เรียกว่า "กลองตุ้ม" ผู้แสดงเป็นชายล้วน ทำฟ้อนเป็นท่าอิสระ แล้วแต่ผู้รำจะคิดขึ้น จุดมุ่งหมายในการฟ้อนเพื่อขอเหล่า หรือบั้งจัญไทยทานโดยผู้ฟ้อนจะว่ากลอนเซิ้งขอบริจาคหรือเล่าเรื่องสนุกสนานให้ฟัง



พ็อนอุบล เป็นการรำที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยชาวอุบลราชธานี การรำมุ่งความอ่อนช้อย สวยงาม ท่วงทำนองเพลงที่ใช้ประกอบการรำคือ เพลงลาวอุบล การพ็อนอุบลนี้เดิมไม่มีปรากฏ ชาวอุบลส่วนใหญ่จะได้ยินเฉพาะเพลงลาวอุบล ระยะเวลาจึงมีผู้คิดทำรำประกอบเพลงขึ้น เนื้อเพลง ถ่ายทอดบรรยายให้เห็นถึงจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีความอุดมสมบูรณ์และความเจริญในหลายด้าน จนได้ชื่อว่า "ถิ่นไทยดี" ผู้คนเต็มไปด้วยความโอ้อวมอารีมีน้ำใจสมชื่อว่าเป็นเมืองแห่งดอกบัวงาม

รำศรีโคตรบูรณ เป็นการรำที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยข้าราชการผู้หนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยได้ประยุกต์ทำรำจากการเซ็งและพ็อนภูไทรวมกัน การรำรำจึงนี้มีนวลมาก ความสวยงาม ของการรำอยู่ที่ความพร้อมเพรียงของหมู่ผู้รำ ซึ่งเป็นหญิงล้วน เดิมผู้คิดการรำนี้คิดขึ้นเพื่อจะ แสดงต้อนรับแขกเมือง ต่อมาได้รับความนิยมจึงมีการรำในโอกาสทั่ว ๆ ไปด้วย

คำว่า "ศรีโคตรบูรณ" เป็นชื่อที่ใช้เรียกจังหวัดนครพนมในสมัยก่อนและเมื่อพิจารณา อูฐีลาทำรำ รำศรีโคตรบูรณอาจจัด เป็นรำโบราณคดีของภาคอีสานก็ได้ เพราะทำรำแต่ละท่ามี อูฐีลาเฉพาะตัวและไม่ซ้ำแบบใคร ผู้รำเป็นหญิงล้วนจำนวน ๘ คน หรืออาจมากกว่านี้ก็ได้

รำแพรวา เป็นการรำที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยนำวิธีการทอผ้าแพรวมาแสดงให้เห็นทุก ขั้นตอน ผ้าแพรวในที่นี้หมายถึงผ้าที่มีความยาว ๑ วา ปกติใช้คลุมไหล่ผู้หญิงหรือทำผ้าสไบ มีทั้ง ทำด้วยผ้าฝ้ายและไหม ทำรำแพรวาจะแสดงลำดับขั้นตอนของการทอผ้าตามแบบพื้นเมือง โดยเริ่ม จากการเก็บฝ้าย การตากฝ้าย ล้อฝ้าย เซ็นฝ้าย เปียฝ้าย ย้อมฝ้าย ดันทูก และทอเป็นผืน

รำบ้านเชียง เป็นการรำที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องราว อันเก่าแก่ของอารยธรรมบ้านเชียง อ.หนองหาน อุตรธานี นับเวลาความเก่าแก่ได้ประมาณ ๕,๖๐๐ ปี จากการขุดพบว่า คนที่อาศัยอยู่บ้านเชียงมีความเจริญก้าวหน้าเข้าสู่ยุคสัมฤทธิ์ก่อน ภาคอื่น ระบุว่าบ้านเชียงจะแสดงให้เห็นถึงการเกิดดับของมนุษย์ โดยเริ่มจากการนำศพมาฝัง และผู้หญิงนำ เครื่อง เช่นสังเวียงซึ่งอยู่ในหม้อมาประกอบพิธีกรรมฮัญ เชิญวิญญาณผู้ตายมารับ เครื่อง เช่นสังเวียงนั้น

รำสาละวัน ประดิษฐ์ทำรำโดย วิณา วิสเพ็ญ ใช้ทำรำแบบพื้นเมืองต่าง ๆ ของอีสาน มาผสมผสานกัน โดยใช้ผู้รำทั้งชายหญิง การประดิษฐ์ทำรำนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากการไปเยี่ยม ศูนย์ลาวอพยพ จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อศึกษาทำนองลำชนิดต่าง ๆ ของประเทศลาว พบหมอลำ บัวผัน และหมอลำแดนเขมร แก้ววิเศษ จึงได้ให้ลำเพลงพื้นเมืองทำนองต่าง ๆ ให้ฟัง พบว่า

ลาวมีทำนองเพลงพื้นเมืองทำนองลำหลายประเภท เช่น ลำสาละวัน ลำหาชัย เป็นต้น ทำให้เกิดความประทับใจจึงนำลำสาละวันมาคิดประดิษฐ์เป็นทำรำขึ้น

เจรียง เป็นการขับลำนำแบบเดียวกับการอ่านทำนองเสนาะของคนภาคกลาง ส่วนใหญ่ใช้กลอนสด นิยมขับเป็นเรื่องชาดก และบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ใช้ในโอกาสทั่วไปไม่จำกัดเวลาและสถานที่

เจรียงขันตุง (กมล เกตุสิริ ๒๕๐๕:๕๐-๕๒) แปลว่าร้องตกเบ็ด เป็นการร้องเล่นในเทศกาลต่าง ๆ หรืองานบวชนาค ส่วนมากจัดในลานวัด หมู่ ๆ ที่มาร่วมงานจะรวมกันเป็นกลุ่มหาคนเบ็ดมา ๑ อัน ที่ไหนมีกลุ่มสาว ๆ นั่งรวมกันอยู่ หมู่ ๆ ก็จะพากันร้องรำทำเพลง แล้วหย่อนเบ็ดให้เหยื่อไปลอยอยู่ตรงหน้าสาวคนนี้บ้างคนโน้นบ้าง ผู้ที่ถือคันเบ็ดเป็นผู้ร้องเพลงเอง ชอบสาวคนไหนเหยื่อก็ไปลอยอยู่ตรงหน้าคนนั้น หากสาวรับเบ็ดไปก็แสดงว่ารับรัก หลังจาก เสร็จงานแล้ว ฝ่ายหมู่ก็จะส่งผู้ใหญ่ไปส่งขอต่อไป

เจรียงนอรแก้ว (ปิ่น ดีสม บันทึกลงส่วนตัว อ้างถึงใน สมจิตร พ่วงบุตร ๒๕๒๗:๒๑๒-๒๑๔) เป็นการเล่นกลอนโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง แต่ละฝ่ายมีพ่อเพลง แม่เพลงร้องนำ และมีลูกคู่ร้องตาม ต่อจากนั้นชายหญิงแต่ละฝ่ายจึงร้องโต้ตอบกันเป็นคู่ ๆ คำร้องส่วนใหญ่เป็นคำสุภาพไม่หยาบโลน

เจรียงปี่นา หรือปี่งา หรือแก้วฟ้า เล่นคล้ายกันกับเจรียงนอรแก้ว ทั้งวิธีร้องวิธีเล่น แต่จังหวะเร็วกว่าและแต่ละวรรคเพลงมีสร้อยเพลงเข้าแทรก

เจรียงกันตรอบกัย เป็นการเล่นเจรียงคนเดียว ส่วนใหญ่ใช้วิธีตีบมือหรือสือข เป็นการเจรียงแบบตลก ๆ เป็นกลอนสดที่ใช้ปฏิบัติตามอย่างมาก ส่วนใหญ่เจรียงในขบวนแห่ต่าง ๆ เช่น แห่กฐิน แห่นาค เป็นต้น เรื่องที่เจรียงส่วนใหญ่เป็นการกล่าวชมหรือตำหนิสิ่งที่พบเห็นในขณะนั้น เช่น พบเด็กก็ว่าเด็ก พบผู้หญิงก็เกี้ยวผู้หญิง เป็นต้น

เจรียงตรัว ตรัว แปลว่า ขอ เป็นการร้องโต้ตอบกัน ๒ คน อาจถามเป็นนิทานประวัติศาสตร์ที่ ตำนานต่าง ๆ โดยมีเครื่องดนตรีคือขอ ประกอบคำ เจรียงมีลักษณะคล้าย "ลำ"

เจรียงจเปย นึ่งเจรียงคนเดียว เจรียงเป็นนิทาน พอบรรคหนึ่งก็คิดกระจับปีทำนองเพลง เป็น เพลงอาัยยทุกชนิด

เจรียงจรวง นึ่งเจรียงโต่ตามกันเป็นเรื่องตำนานสุภาชิตต่าง ๆ หรือตามชื่อ  
ประวัตอิภฝ่ายหนึ่งก็ได้ คำร้องเป็นทำนอง "ลำ" เครื่องดนตรีที่ใช้คือ เปียงโกล

ในปัจจุบันนี้ การเล่นเจรียงบันนา เจรียงกันตรอบกัย เจรียงคร้ว เจรียงจเปย  
เจรียงจรวงนั้น ไม่มีให้ชมอีกเลย

เจรียงเบริน เป็นการร้องเพลงคลอแคน ผู้ร้องจะร้องคู่ชายหญิงทำนอง "ลำ"  
เป็นเพลงที่เล่นได้ทุกงาน เรื่องที่เล่นมัก เป็นเรื่องทำนายนิทานต่าง ๆ

ลิเกเขมร มีลักษณะการเล่นเหมือนลิเกทั่วไป เครื่องดนตรีประกอบการเล่นมีขลุ่ย  
ขนาดกลาง กลองรำมะนา ๒ ใบ และเครื่องประกอบจังหวะ เช่น กรับ ฉิ่ง ฉาบ เรื่องที่นำ  
มาเล่นเป็น เรื่องนิทานที่เล่าสืบต่อกันมา

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๕ :  
๑๔๗-๑๔๗) ได้รวบรวมการแสดงของภาคอีสานได้อีกหลายประเภท ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เซ็งบั้งไฟ เป็นการละเล่นของชาวอีสานที่จัดให้มีขึ้นในงานบุญบั้งไฟเดือนหก ในขณะ  
ที่มีการแห่บั้งไฟไปตามถนนจะมีการร้องรำทำเพลงไปด้วย ทำรำไม่มีแบบแผน เพียงรำให้เข้า  
จังหวะกับดนตรี มีการร้องประกอบไปตลอดทาง

เซ็งบั้งไฟเป็นแบบให้มีการประดิษฐ์ทำรำและเซ็งอื่น ๆ ได้แก่ เซ็งกระต๊อบข้าว  
เซ็งสวิง ปัจจุบันมีการประยุกต์ทำเซ็งขึ้นมากมายและเซ็งได้สารพัดชนิด ดนตรีที่ใช้ประกอบการ  
เซ็งได้แก่ กลองยาว กลองตุ้ม ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง และแคน บางครั้งอาจใช้พิณประกอบด้วย

หมอลำ เป็นการขับร้องลำนำประกอบแคน เรียกผู้ขับร้องว่า หมอลำ และเรียก  
ผู้เป่าแคนว่า หมอแคน ทั้งหมอลำและหมอแคนจะขับร้องและบรรเลง เคล้ากันไปด้วยทำนอง  
กลองและเพลงต่าง ๆ เรื่องที่นำมาลำมีทั้งคติพจน์ นิทานชาดก และการเกี่ยวพาราสีและ  
โต้ตอบแบบ เพลงปฏิพากย์บทกลอนมีทั้งที่จำสืบต่อกันมาและใช้ปฏิภาณคิดขึ้นตามบทกลอนสด

หมอลำมี ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ หมอลำกลอนและหมอลำหมู่

๑. หมอลำกลอน มี ๔ ชนิดคือ หมอลำพื้น หมอลำกับแก๊ป หมอลำกลอนธรรมดา  
และหมอลำชิงซู

๑.๑ หมอลำพื้น หรือหมอลำเรื่อง เป็นการเล่านิทานด้วยทำนองเสนาะเดิม  
ใช้หมอลำเพียงคนเดียว มีหมอแคนคนหนึ่ง เรื่องที่นิยมลำได้แก่ นิทานพื้นเมืองหรือวรรณคดี  
ทำนองที่ใช้คือ ลำทางสั้นทางยาวแบบโบราณ คลอเสียงแคน "ลายใหญ่โบราณ"

๑.๒ หมอลำก๊ပ်แก๊ป เป็นการลำที่ใช้รับคู่ ไม่มีแคน ใช้ทำนองลำกลอนแบบธรรมดา มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนาน ตลกค่อนงเพราะมีการลำพร้อมกับขยับกรับออกท่าทางไปด้วย

๑.๓ หมอลำแบบธรรมดา หรือหมอลำกลอน เป็นการลำคู่ชายหญิง หรือชายชาย เพื่อซักถามความรู้และแทรกคติเตือนใจ หรือเกี้ยวพาราสี โดยมีหมอแคนเป่าประกอบ เพลงที่ใช้ประกอบได้แก่ ลายสุดสะแนน ลายโขน้าย

๑.๔ หมอลำชิงชู้ เป็นการลำชายหนึ่งหญิงสอง หรือชายสองหญิงหนึ่ง ลำด้วยทำนองลำกลอน เป็นการลำโต้ตอบด้วยไหวพริบปฏิภาณ หมอลำชิงชู้ลักษณะหนึ่งเรียกว่า "หมอลำสามเกลอ" ประกอบด้วยผู้ลำ ๓ คน แสดงต่างอาชีพกัน คือ ขาวนา พ่อค้าและข้าราชการต่างกรีกหญิงคนเดียวกัน แล้วใช้ลำโอ้อวดความสามารถและคุณสมบัติว่าใครจะดีกว่ากัน

๒. หมอลำหมู่ เป็นหมอลำที่ใช้ผู้แสดงหลายคนมีเวทีและฉาก แสดงเป็นเรื่องราวแบบลิเก ทำนองที่ใช้มีทั้ง "ลำทางสั้น" และ "ลำทางยาว" ตลอดจน "ลำเตี้ย" หมอลำหมู่มีหลายประเภท ได้แก่ หมอลำแมงต๊อบเต่า หมอลำเพลิน หมอลำหมู่แบบธรรมดาและหมอลำผีฟ้า

๒.๑ หมอลำแมงต๊อบเต่า เป็นหมอลำหมู่แบบเก่า ใช้ทำนองลำ ๒ ทำนองคือ ทำนองแมงต๊อบเต่า กับทำนองโอ้หนั่งสือ หมอลำแมงต๊อบเต่าแสดงเรื่อง ท้าวขูลู-นางอ้ว เครื่องดนตรีที่ใช้คือ แคน พิณ และซอปี่

๒.๒ หมอลำเพลิน เป็นหมอลำหมู่ประเภทหนึ่งที่ใช้ทำนองคึกคัก สนุกสนานเร้าใจ การแต่งกายร่าเริงชวนให้สนุกสนาน เดิมนิยมแสดงเรื่องแก้วหน้าม้า จึงเรียกหมอลำแก้วหน้าม้า ต่อมานิยมเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งต่อมาแต่งบทขึ้นใหม่ ทำนองลำมี ๒ ทำนองคือ จังหวะช้า นิยมใช้ตอนออกจากฉาก และจังหวะเร็ว "เดินกลอน" นิยมใช้ลำเล่า เรื่องแต่งกายตามสมัยนิยม

๒.๓ หมอลำหมู่แบบธรรมดา เป็นหมอลำที่ใช้ผู้แสดงประมาณ ๑-๓๐ คน แสดงเป็นตัวละครต่าง ๆ แต่งกายตามท้องเรื่อง เรื่องที่ลำนิยมนำมาจากชาดก และเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่ออบรมจิตใจและเพื่อความบันเทิง นิยมแสดงบนเวที มีฉากเข้าออกอย่างละคร ใช้แคนเป่าประกอบ มักเล่นกันตั้งแต่หัวค่ำจนสว่าง

๒.๔ หมอลำผีฟ้า มีทำนองคล้ายคลึงกับหมอลำพื้นเมือง แต่มีจุดประสงค์เพื่อรักษาคนป่วย ด้วยความเชื่อที่ว่าเพราะผีฟ้าพาเอา "ขวัญ" ของผู้ป่วยไป จึงทำพิธีบวงสรวงของผีฟ้ามาช่วย หมอลำผีฟ้าใช้หมอลำสตรีมีอายุ ๔-๕ คน แต่งกายงามแบบโบราณ และทำเป็นทำนอง "ลำผีฟ้า" ด้วยท่วงทำนองที่อ่อนหวานและประโลมใจ

เพลงโคราช เป็นการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา สันนิษฐานว่าได้แบบอย่างมาจากเพลงฉ่อยภาคกลาง มีลีลาการร้องโต้ตอบระหว่างกลุ่มชายหญิงฝ่ายละ ๒-๓ คน ไม่มีดนตรีประกอบ ใช้มือตบเป็นจังหวะ มักแสดงบนยกพื้นหลังคา ตรงกลางเวทีมีผ้าไว้ตั้งชั้นน้ำพานรอง จอกลอยสำหรับดื่มน้ำด้วย บทร้องมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองประสมกัน การแสดงเริ่มด้วยบทไหว้ครู เกี่ยวพาราสิ โต้ตอบ จับเรื่องและจบด้วยการอำลา บางครั้งมีรำประกอบด้วย เพลงโคราชมีทำนองร้องหลายทำนอง ได้แก่ เพลงซัดกัน เพลงก้อม เพลงหลัก ลักษณะพิเศษของเพลงโคราชคือ ขณะร้องใช้มือป้องหูด้วย

การเส็งกลอง เป็นการแข่งขันกันตีกลอง ว่าเสียงกลองของฝ่ายใดจะมีเสียงดังกว่ากัน ขณะแข่งขันจะมีกลองเสียง ๒ คณะ คณะหนึ่งมีกลองสองลูก ตีพร้อมกันคณะละคนหันหลังกลองชนกันไม่มีท่าทางใด ๆ

พ็อนภูไท เป็นศิลปะการพ็อนของชาวผู้ไท มีผู้พ็อนหลายคนทั้งหญิงและชายจัดเป็นคู่ มักรำเป็นวงและแถว จะมีการร้องประกอบหรือไม่ก็ได้ คำร้องมักเป็นการเกี่ยวพาราสิกัน

ลำลงช่วง เป็นการลำของหนุ่มเพื่อเกี่ยวสาวที่ลงช่วงเข็นฝ้าย เป็นการลำสลับพญา โดยชายเป็นฝ่ายลำ สาวเป็นฝ่ายเจ้าพญา บางทีชายก็เจ้าพญาด้วย ขณะเดินทางไปและกลับหนุ่มจะติดพิดหรือเป่าแคนไปด้วย

ลำเลาะดูบ เป็นการลำเกี่ยวสาวตามดูบหรือตามผาม (ปะรำ) เวลาถึงงานเทศกาลต่าง ๆ โดยพวกสาว ๆ และญาติจะพักอยู่ตามปะรำพิธีต่าง ๆ ในวัด พวกหนุ่มก็เป่าแคนหรือติดพิดเดินไปเยี่ยมและลำเกี่ยวสาว

ลำเก็บผักหวาน เป็นการลำเกี่ยวพาราสิอีกแบบหนึ่งที่ใช้เกี่ยวสาว และบทกลอนลำเป็นการเชิญชวนสาวให้ไปเก็บผักหวาน และชมธรรมชาติอันสวยงามในป่าหรือลำเกี่ยวขณะไปพบกัน เมื่อเก็บผักหวานก็ได้

โจลมามัวค (เจ้าผิมค) เป็นการเล่นประกอบพิธีกรรมทรงเจ้าเข้าพิธี เพื่อรักษาคนป่วย นิยมทำกันในเดือนสี่ ผู้เข้าร่วมพิธีนี้คือมามัวค (คนทรง) และผู้ป่วยที่บนบานไว้ สถานที่จัดคือลานบ้าน มีเครื่องพิธีกรรมและเครื่องเช่นสังเวद्यต่าง ๆ เล่นได้ทั้งกลางวันและกลางคืน

การเล่นโจลมามีวัก เริ่มด้วยการบรรเลงเพลงอีเก็ด (เพลงตะวันออก) เขิญผีเข้าทรง แล้วมีการร่ายรำด้วยความเบิกบานใจในเพลงบันแซร ตามด้วยการปิดรับความในเพลง กาบ เป (พันต้นกล้วย) แล้วร่ายรำอีกครั้งในเพลงต่าง ๆ เช่น อันของแขนงน เพลงเขียมอาโย กันทรอบโก กัญญูเจก แล้วจบด้วยเพลง กังปกาซาปัตถาน (เค็ดดอกไม้-จบ) ผีที่เข้าทรงก็ออก เป็นอันเสร็จพิธี

เรียมจับเตราะ (รำจับกรับ:รำปากกรับ) เป็นการ เล่นสนุกที่ไม่ยึดติดแบบแผนใด ๆ ทั้งสิ้น ผู้เล่นส่วนมากเป็นชายรับอาสาสร้างความบันเทิงในงานนักขัตฤกษ์ และงานมงคลต่าง ๆ โดยถือกรับไว้ในมือคู่หนึ่งแล้วร่ายรำพร้อมขยับกรับไปตามลีลาท่าทางและจังหวะต่าง ๆ ตามถนัดชวนให้ผู้ดูอื่น ๆ สนุกสนาน ตบมือ ตีเกราะ เคาะกะลา ผู้ใดจะเลิกเล่นเมื่อไรไม่จำกัด

เรียมตรุษ (รำตรุษ) เป็นการรำร้องเพลงในโอกาสวันตรุษ เริ่มด้วยผู้ที่มีความสามารถในการเล่น เรียมตรุษผู้หนึ่งถือ "จิ้งกริ่ง" เดินไปอวยพรตามบ้านผู้คุ้นเคยด้วยคำอวยพรที่เริ่มต้นว่า "มุน เมียน มะฮากะฮัต เนียมเปริยะตรม เตรีอต...." เสร็จแล้วก็มีการดื่มกินกัน จากนั้นเจ้าของบ้านก็เกาะเอาต่อท้ายผู้ถือจิ้งกริ่งไปบ้านอื่นเรื่อย ๆ จนครบทุกบ้าน เป็นที่สนุกสนาน โอกาสที่เล่นเรียมตรุษ คือ เดือนแถแจตร เมื่อจบการ เรียมตรุษก็อาจจะคำพอดี ต่อจากนั้นก็เป็นการรำเรียมแบบอื่น ๆ ต่อไป

กรัมตรีม เป็นศิลปะการแสดงดนตรีของชาวบ้าน นิยมกันมาก การเล่นกรัมตรีมนอกจากจะบรรเลงดนตรีแล้ว ยังมีการร่ายรำประกอบด้วยชายหญิง เดิมผู้ร้องเป็นผู้รำ ปัจจุบันมีนักร้องต่างหาก ก่อนจะเล่นทุกครั้งต้องมีพิธีไหว้ครูก่อนเสมอ

กระโน็บดิงตอง (ระบำตักแต่นตำข้าว) เป็นการละเล่นชนิดหนึ่ง กำเนิดที่จังหวัดสุรินทร์ โดยนายเหือน ตรงศูนย์ตี เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๑ เป็นผู้คิดลีลาการเล่นโดยเลียนแบบลีลาของตักแต่นตำข้าว ต่อมา นายอนันต์ ยี่สุนศรี ได้ปรับปรุงทำรำเพิ่มขึ้น และมีการเพิ่มเติมทำรำเรื่อยมา จนเป็นที่นิยมทั่วไป ผู้แสดงเป็นชายและหญิงก็คนก็ได้แต่งกายด้วยชุดที่คิดเย็บคล้ายตักแต่นตำข้าว มีปีกและสวมหัวตักแต่น ลีลาการเต้นก็เลียนแบบตักแต่น

ดนตรีที่ใช้คือ วงกันตรึม เนื้อร้องไม่จำกัด อาจเป็นบทที่มีมาหรือคิดขึ้นโดยปฏิภาณก็ได้ เล่นได้ทุกโอกาสไม่จำกัดเวลา

รำกระทบสาก (สิริวัฒน์ คำวันสา ๒๕๒๔:๑๖-๑๘) มีเล่นกันอยู่ในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น รำกระทบไม้ รำสาก เต็นสาก ชาวพื้นบ้านเรียกว่า เรือม ลุดวันจร หรือเรือมวันจร การรำชนิดนี้ไม่มีใครทราบว่าจะเกิดเมื่อไร ใครเป็นคนคิด เพียงแต่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า สมัยโบราณสาว ๆ ตำข้าวกันเป็นหมู่ ๆ ลงตำที่ลานบ้านในเวลากลางคืน ตำไปคุยกันไป ขณะเคียวกันก็มีหนุ่ม ๆ เป่าขลุ่ยมาคุยสาว อาจจะช่วยตำข้าวด้วยก็ได้ เมื่อตำข้าวเสร็จ ก็มีการเล่นเอาสากกระทบเป็นจังหวะ อาจจะเกิดจากหนุ่มมือบอน เคาะสากเล่นก็ได้ เมื่อเคาะเป็นจังหวะก็มีการเต้น การรำไปด้วยเพื่อความสนุกสนานเฮฮา ครั้งแรกไม่มีดนตรีปี่กลองอะไร มีแต่สากไม้แก่นเท่านั้น หนุ่มสาวก็เต้นกันไปมา ไม่มีกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานในการรำ

ต่อมาการเล่นชนิดนี้นิยมกันมากและแพร่หลาย ระเบียบและกฎเกณฑ์การเล่นจึงมีขึ้นคือ ให้เล่นเฉพาะในเดือน ๔ เท่านั้น และเล่นเป็นเวลา ๑ เดือน

ผู้รำมีทั้งชายหญิงรำกันเป็นคู่ ๆ มากน้อยตามความเหมาะสม แต่ต้องมีคู่เก่ง ๆ อยู่ ๑ คู่ที่จะเต้น เข้าสาก รำกันเป็นวงเหมือนร่าวงเวียนขวา การกระทบสากก็กระทบแรงเพื่อให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะไปพร้อม ๆ กับดนตรีด้วย ผู้รำต้องเร็วเหยียบเข้าไปประหว่างสากที่แยกจากกันชั่ววินาทีนั้นแล้วรีบชักเท้าออกก่อนที่สากจะกระทบกัน

ลิเกกลองยาว (ลิเกลาว) (พิเชฐ ชัยพร ใน สิริวัฒน์ คำวันสา บรรณาธิการ ๒๕๒๑: ๑๔๒-๑๔๔) เป็นการแสดงพื้นเมืองอย่างหนึ่งของชาวไทยอีสาน เริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใดนั้นไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัด แต่ผู้รู้บางท่านสันนิษฐานว่าคงมีมาพร้อม ๆ กับการแสดงหมอลำแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภูมิภาคนี้ ลิเกกลองยาวมีลักษณะไปทางลิเกภาคกลาง ยกเว้นเครื่องดนตรีและท่าทางการร้องรำ

ลักษณะการเล่นคล้ายกับลิเกภาคกลาง คือแสดงเป็นเรื่องเป็นราว ส่วนมากเป็นเรื่องจากวรรณกรรมสำคัญ ๆ ของภาคอีสาน เช่น กาพย์ เขลางค์ขันธ์ จำปาศักดิ์ การดำเนินเรื่องค่อนข้างช้ากว่าลิเกภาคกลาง ท่าทางประกอบก็เชื่องช้าและละมุนละไมกว่า ทั้งนี้เพื่อให้เข้ากับจังหวะดนตรี ลิเกกลองยาวไม่มีการออกแขก แต่มีการออกกระบอกก่อน หลังจากนั้นจึงมีการดำเนินเรื่องเหมือนลิเกภาคกลาง ในขณะที่แสดงอาจมีบางฉากที่แสดงคล้าย "รีวิว" ของวงดนตรีลูกทุ่งแต่ไม่ใช่ขัณฑ์นอกเรื่อง เช่น ตอนที่นางเอกจะไปอาบน้ำก็จะมีการแสดงตลกกลองน้ำสลับ



กลองยาวอีสาน (พรชัย ศรีสารคาม ๒๕๒๑:๑๔๕-๑๔๕) กลองยาวนับเป็นเครื่องดนตรีประเภทตีที่เก่าแก่อย่างหนึ่งของชาวอีสาน สามารถเร้าใจให้เกิดความบันเทิงได้ การตีกลองยาวจะตีเพื่อประกอบสมโภช หรือนำขบวนแห่งเท่านั้น ต่อมาผู้มีผู้นำกลองยาวมาตีให้จังหวะพ็อนอยู่เสมอ ซึ่งก็เป็นจังหวะ เข็ญ ตามแบบของชาวอีสาน อันมีท่วงทำนองและลีลาใกล้เคียงกับจังหวะกลองยาวดั้งเดิม

สมัยก่อนชาวบ้านจะหากลองยาวไปตีประกอบสมโภชกองบวช กองกรฐิน และกองบุญต่าง ๆ เพื่อประกาศให้ชาวบ้านได้ทราบว่ามีการบุญในขณะที่กำลังตีกลองยาวอยู่นั้น อาจมีชาวบ้านที่ชอบสนุก เข้าไปพ็อนตามจังหวะ เสียงกลองอย่างสนุกสนาน และทำพ็อนไปที่ลีลาแบบแผนที่แน่นอนแต่อย่างใด ลักษณะการพ็อนของชาวอีสานนั้นส่วนใหญ่เป็นการพ็อน เข็ญ ซึ่งมีลักษณะเด่นอยู่ที่การเคลื่อนไหว เท้าและมือที่มีจังหวะค่อนข้างเร็ว

(ดูตัวอย่างการแสดงหรือการละเล่นพื้นเมืองภาคต่าง ๆ ในภาคผนวก ง)

#### คุณค่าของการแสดงหรือการละเล่นพื้นเมืองของไทย

สุวรรณีย์ อุคมผล (ม.ป.ป.: ๒๓๕-๒๓๕) ได้รวบรวมคุณค่าการแสดงหรือการละเล่นของไทยไว้ ดังนี้

๑. ให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ผู้ชมจะได้รับความรื่นรมย์จากการดูลีลาอันงดงามของผู้แสดง เครื่องประกอบอันสวยงามรวมทั้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่สนุกสนานตื่นเต้น
๒. ได้รับความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและสังคม ดนตรี เพลง ทำร้ายรำ การประพันธ์เนื้อหา รวมทั้งสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนชนบประเพณีของคนในยุคสมัยต่าง ๆ
๓. ส่งเสริมจริยธรรม การแสดงบางอย่างจะสะท้อนคติทางพุทธศาสนา เช่น กฎแห่งกรรม การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งจะช่วยเสริมจริยธรรมให้และผู้ชมทางอ้อม
๔. ให้คุณค่าด้านความคิด จินตนาการต่าง ๆ
๕. การแสดงหลายประเภท เช่น ลิเก หนังตะลุง จะโน้มน้าวคนดูให้เชื่อถือคล้อยตามเรื่องได้เป็นอย่างดี อาจนำไปใช้ในการโฆษณาหาเสียงได้
๖. การแสดงจะสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรมนิยมประเพณีต่าง ๆ ไว้ ผู้ศึกษาจึงสามารถนำไปเป็นส่วนประกอบในการศึกษาค้นคว้าต่อไปได้

นอกจากจะมีการแสดงการละเล่นพื้นเมืองแล้ว ในบางครั้งจะมีการละเล่นชุดสั้น ๆ แทรกด้วย เช่น รูกินหาง ช่างชัย ชีมาชิงเมือง เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เกิดความสนุกสนานเป็น



อย่างยิ่ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เสนอการละเล่นของไทยไว้ในภาคผนวก จ. เพื่อประกอบการศึกษา

### วัฒนธรรมทางการแต่งกายของคนไทย

การแต่งกายของคนในชาติถือเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ฉะนั้นทุกชาติจึงพยายามรักษาวัฒนธรรมทางการแต่งกายของตนเองไว้อย่างยิ่ง

ชาติไทย เป็นชาติที่มีการแต่งกายโดยเฉพาะเป็นของตนเอง กองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๐๓:๖-๑๔) ได้รวบรวมประวัติการแต่งกายของไทยไว้ดังนี้

ชาติไทยอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล และมีเครื่องแต่งกายเป็นแบบของตนเอง สันนิษฐานว่าทั้งชายหญิงในสมัยนั้นนุ่งกางเกง เพราะภูมิประเทศในดินแดนส่วนกลางของจีนที่เรียกว่ามณฑลลพบุรีเป็นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ การแต่งกายจึงจำเป็นต้องให้เหมาะสมกับการเดินทาง

พ.ศ.๔๐๐ ชาติไทยอพยพลงมาจากใต้มารวมกันเป็นประเทศเรียกว่านครเพทาย อันเป็นอาณาจักรไทยอัยลาว การแต่งกายสมัยที่อยู่ในยุคของการบุกป่าฝ่าดง การแต่งกายจึงกระชับเข้า โดยการรัดขากางเกง แล้วม้วนผมให้สูงทั้งชายและหญิง เสื้อผ้าปิดคอและแขนยาว เครื่องประดับเป็นแหวนทำเกลี้ยง ๆ ต่างหูทำด้วยโลหะ

พ.ศ.๖๒๑ ชาวอัยลาวรู้จักย้อมผ้าทำพรหมขนสัตว์ ทอผ้า เป็นดอกดวงได้หลายชนิด รู้จักหาแร่ ทองแดง เหล็ก ตะกั่ว ทองคำ เงิน และในยุคนี้มีการจับชนิดด้วย จากวิธีจับชนิดที่เอากือกฟางและเหล้ามาล่อชนิดนี้แสดงให้เห็นว่าชาวอัยลาวนิยมทำรองเท้าฟางกันแล้ว

พ.ศ.๑๐๐๐-๑๖๔๐ สมัยน่านเจ้าได้มีระบบการจัดตำแหน่งขุนนางขึ้น ดังนั้นการแต่งกายเพื่อเสริมความสง่าผ่าเผยของพวกขุนนางจึงมีขึ้นด้วย แม้แต่กองทัพก็มีธงประจำกอง ใครมีม้าก็เป็นทหารม้า ปีหนึ่ง ๆ จะได้รับแจกหนังรัดหู (เข็มขัดหนัง) เสื้อหนังและกางเกงไหมทำด้วยหนังแรด

ข้าราชการผู้ใหญ่มีหนังเสือคลุมร่างกาย ผ้ารัดหูสีทอง ถ้าชั้นสูงกว่านี้ใช้ผ้ารัดหูสีแดงแถบเหลือง ข้าราชการชั้นผู้น้อยใส่เสื้อแบบเสื้อกิ้ง (ไม่มีแขน) ด้านหน้ามีลายปักหรือผ้าห้อยคล้องคอบอยศและตำแหน่ง

ผู้หญิงไม่ใส่คาน้ำเขียนคิ้ว ใช้น้ำจากต้นหม่อนทาผม ชั้นผู้ดีก็จะนุ่งห่มขึ้นใหม่ บนเอวมีผ้าขึ้นใหม่ประดับอีกผืนหนึ่ง ผมสูง บางทีประดิษฐ์ผมเป็นเปียห้อยแล้วม้วนไว้ด้านหลัง ต่างหูทำด้วยไข่มุก หักหินหรืออำพัน

พ.ศ.๑๖๖๑-๑๗๓๐ สมัยไทยลานนา (เชียงใหม่) สมัยนี้ศิลปะและวิทยาการเจริญรุ่งเรืองมาก เครื่องแต่งกายเริ่มมีลวดลายประดับประดาเสื้อผ้า เนื่องจากเข้ามาอยู่ในเขตร้อน ขากางเกงจึงตัดให้สั้นลงเพียงใต้เข่า ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงกันมาก ชายเริ่มมีผ้าเคียนเอว (ผ้าขาวม้า) ยังมุ่นผมอยู่

ต่อมาสมัยสุโขทัยได้อพยพลงมาจากอีกจนเข้าเขตแดนทวารวดี ซึ่งอยู่ในอำนาจของขอม ดังนั้นคนไทยสมัยนั้นจึงตกอยู่ในอำนาจของขอม ยอมถกเขมรหรือ "นุ่งหยักครึ่ง" แบบเขมรไม่ทิ้งกางเกงของไทย กลับนุ่งทับกางเกงเข้าไปอีกชั้นหนึ่ง เลยทำให้การแต่งกายแปรรูปไปอีกเสีย เป็นคอกลม

เมื่อชาติไทยมีกำลังขึ้นจึงรวมกำลังกันยึดที่ดินทางฝ่ายเหนือของขอมในสมัยสุโขทัยนี้ ทั้งชายและหญิงยังมุ่นผมกันโดยมากและหญิงสาวเริ่มปล่อยผมยาวประบ่ากัน ต่อมาในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ประชาชนเริ่มรู้จักศิลปะของเครื่องประดับและสนใจให้ความมั่งคั่งงามในเครื่องอาภรณ์มากกว่าทุกสมัยที่ผ่านมา

พ.ศ.๑๘๘๓ สมัยอยุธยา ในสมัยนี้ศิลปะการร้องรำทำเพลงเจริญขึ้นมาก เช่น เพลงตะขาบ เพลงฉ่อย เพลงเรือ และเพลงอื่น ๆ ในสมัยนี้บรรดาประชาชนรู้จักความสวยงามอันเป็นจุดเด่นในขนบชนพวกที่ร้องรำทำเพลง เลยนำมาใช้บ้าง ชาวบ้านปลดเอากางเกงหรือสนับเพลาออก คงใช้เฉพาะขุนนาง ดังนั้นแบบชุดเขมรจึงถูกปล่อยให้ยาวลงถึงใต้เข่า เป็น "นุ่งโจงกระเบน" ดูเป็นแบบ "ปกติ" ส่วนเสื้อก็แบบคอกลมแขนคร่อมตอก ผู้หญิงนุ่งผ้าจีบและผ้ายก หม่สะไบเฉียงสวมเสื้อบ้าง ซึ่งโดยมากเป็นแขนกระบอก

ในสมัยอยุธยาซึ่งมีอายุถึง ๔๐๐ ปี เกิดศึกสงครามบ่อยครั้งจึงทำให้การแต่งกายเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันออกไป ดังนี้

๑. การแต่งกายตามกฎมณเฑียรบาล เป็นแบบของเจ้านายหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งชายหญิง แต่หญิงยังคงมวยผม
๒. ระยะเวลาของอยุธยา ได้มีการแต่งกายแบบ "ชาวบ้าน" เกิดขึ้นมากมาย เช่น โจงกระเบน ชายตัดผมสั้นแบบที่เรียกว่า "มหาดไทย" หญิงยังคงไว้ผมยาว
๓. สมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นยุคของสงคราม ชายหญิงต้องจับดาบฟาดฟันกับผู้รุกราน เครื่องแต่งกายจึงเปลี่ยนไป ผู้หญิงตัดผมให้สั้นลง เสื้อผ้าก็ตัดทอนลงมิให้รุ่มร่าม เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวและมีการห่มผ้า "ตะแบงมาน" ขึ้นด้วย ส่วนผู้ชายไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไร จนกระทั่งถึงสมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยรัตนโกสินทร์ การแต่งกายหญิงกลับมาุ่งผ้าจีบห่มสะไบเฉียง เหมือนอย่างสมัยอยุธยา ผมหักไว้เชิงสั้น แบบเครื่องแต่งกายของชายก็ยังคงเป็น เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

ต่อมารัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สตรีนิยมนุ่งโจงกระเบน ครั้นรัชกาลที่ ๔ ให้เลิกไว้ผมปัก สตรีไทยในสมัยนั้นจึงเริ่มไว้ผมรองทรง คือ ตัดค่อนข้างยาว และเปลี่ยนการแต่งกายสตรีใหม่ ให้นุ่งโจงกระเบนใส่เสื้อผ่าอก มีคอตั้งเตี้ย ปลายแขนแคบยาวถึงข้อมือ ตัวเสื้อพอดีตัว ชายเสื้อยาวแค่เอว เรียกว่า เสื้อกระบอก ห่มแพรจีบตามขวางสะไบเฉียงทับบนเสื้ออีกชั้นหนึ่ง

การแต่งกายของผู้ชายก็มีแบบ "ราชปะแตน" คือเป็นแบบเสื้อนอกกระดุม ๔ เม็ดนุ่งผ้าม่วงสีต่าง ๆ และสวมหมวกอย่างชาวยุโรป บนแขนมักมีไม้เท้าคล้องอยู่

ราว พ.ศ. ๒๔๔๐ รัชกาลที่ ๕ ให้นำแบบการแต่งกายของชาวยุโรปมาดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับภูมิประเทศของไทย สตรีไทยเริ่มใช้เสื้อที่ตัดตามแบบเสื้อสตรียุโรป สวมถุงเท้า รองเท้า แต่ยังคงนุ่งโจงกระเบนและสายสะพายอยู่

เครื่องแต่งกายชายยังคงเดิมอยู่ แต่ประชาชนนิยมนุ่ง "กางเกงฝรั่ง"

ราวตอนกลางรัชกาลที่ ๖ สตรีไทยเริ่มไว้ผมยาวเกล้าเป็นมวยแบบชาวตะวันตก เริ่มนุ่งขึ้น สายสะพายเริ่มไม่จำเป็นสำหรับผู้ที่แต่งกายปกติ

สมัยต้นรัชกาลที่ ๗ โปรดให้เลิกการสะพายแพรปักเสี้ยว การสะพายแพรสำหรับสตรีจึงเป็นอันสูญไป ผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงแพรสีต่าง ๆ เช่นเดียวกับผ้าม่วง หวีผมเรียบไม่ค่อยสวมหมวก ผู้ชายเริ่มมีทรงผมขึ้นบ้าง แต่ข้าราชการยังแต่งกายแบบ "ราชปะแตน" อยู่

สมัยปัจจุบัน สังคมไทยเริ่มกำหนดให้มีเครื่องแต่งกายประจำชาติขึ้น เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย สุทธิ ภิกาลแทน (๒๔๒๗:๔-๑๗) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

#### ๑. เครื่องแต่งกายชาย

๑.๑ เครื่องแต่งกายชายทั่วไป ผู้ชายจะแต่งกายด้วยชุดสากล รองลงไปเป็นชุดชาฟารี นอกนั้นเป็นชุดเสื้อเชิ้ตแขนสั้นหรือยาวผูกเนคไท หรือไมผูกแล้วแต่กรณี ซึ่งใช้เป็นชุดลำลองทั่วไป กางเกงใช้ชายาว สีของเสื้อมักเป็นสีขาวหรือสีพื้นจาง ๆ ส่วนกางเกงเป็นสีเข้ม สีเทาหรือสีขาว เป็นส่วนใหญ่

๑.๒ เครื่องแต่งกายชายชุดประจำชาติ เดิมเคยใช้ผ้าพื้นโจงกระเบน เสื้อราชปะแตน แต่ไม่ค่อยสะดวกกับการออกงานสังคมในปัจจุบันจึงไม่ค่อยมีผู้นิยมใช้ สมเด็จพระนางเจ้า

พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้ช่างผู้ชำนาญของกรมศิลปากรออกแบบ เครื่องแต่งกายชายไทยขึ้นเรียกว่า "ชุดพระราชทาน" เลือกล้ายเลือราชปะแตนคอตั้ง แขนสั้นหรือยาว มีกระเป๋าล่าง ๒ ใบ เจาะหรือปักปากกระเป๋าคตามแบบเสื้อชาย กระดุมหุ้มผ้า ๔ เม็ด ตัดด้วยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมไทยที่มีลายเป็นทาง มีสีและลายสวยงามสวมทับกางเกงขายาวผ้าสีพื้น ชุดลำลองเป็นเสื้อแขนสั้น กางเกงขายาว ไม่มีผ้าขาวม้าคาดเอว ใช้ได้ทุกโอกาส แม้ไปทำงานในสถานที่ราชการ ส่วนโอกาสพิเศษใช้เสื้อแขนยาว มีผ้าขาวม้าสีสวยงามคาดเอวอีกทีหนึ่ง

## ๒. เครื่องแต่งกายสตรี

๒.๑ เครื่องแต่งกายสตรีทั่วไป มีแต่งลำลองกันตามสมัยนิยม เป็นชุดกระโปรงเสื้อติดกัน เสื้อกระโปรงแยกกันก็มี ชนิดของผ้าสีและลวดลายมักใช้สีหรือลวดลายเรียบ ๆ เว้นไว้แต่ที่ใช้แต่งไปในที่สาธารณะโดยทั่วไป มักจะมีสีเข้มและลวดลายสีจืดจางได้

และถ้าเป็นงานสังคมในเวลากลางคืน สตรีจะแต่งด้วยชุดราตรีเป็นส่วนใหญ่

๒.๒ เครื่องแต่งกายสตรีประจำชาติ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงพระราชทานแบบอย่างไว้เรียกว่า "ชุดพระราชนิยม" มีอยู่ ๔ ชุดด้วยกันคือ

๒.๒.๑ ไทยเรือดั้น เป็นชุดไทยลำลองใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมไทย มีลายริ้วตามขวางหรือตามยาว หรือใช้ผ้าเกลี้ยงมีเชิง ตัวขึ้นยาวจรดข้อเท้า ป้ายหน้า เสื้อใช้ผ้าสีตามริ้วหรือเชิงสีจะติดกับขึ้นหรือเป็นสีเดียวกันก็ได้ เสื้อคนละท่อนกับขึ้น แขน ๓ ส่วน กว้างพอสบาย ผ่าอกกระดุม ๔ เม็ด คอกกลมคั้นไม่มีขอบตั้ง เหมาะสำหรับใช้แต่งไปในงานที่ไม่เป็นพิธีและต้องการความสบาย เช่น ไปในงานกรรณิคันหรือเที่ยวเรือ เที่ยวหน้าตก

๒.๒.๒ ไทยจิตรลดา เป็นชุดไทยพิธีกลางวัน ใช้ผ้าไหมเกลี้ยง มีเชิงหรือเป็นผ้ายกดอกทั้งตัวก็ได้ ตัดแบบเสื้อคนละท่อนกับขึ้น ขึ้นยาวป้ายหน้าอย่างแบบลำลอง เสื้อแขนยาวผ่าอก คอกกลมมีขอบตั้งน้อย ๆ ใช้ไปในงานที่ผู้ชายแต่งเต็มยศ เช่น ต้อนรับประมุขของประเทศที่มาเยือนเป็นทางการหรือพิธีสวนสนามในวันเฉลิมพระชนมพรรษา หญิงไม่ต้องประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ แต่เนื้อผ้าควรสวยงามเหมาะกับโอกาส

- ๒.๒.๓ ไทยอมรินทร์ เป็นชุดไทยพิธีตอนค่ำ ใช้ผ้ายกไหมที่มีทองแกมหรือยกทองทั้งตัว เลื่อนคนละท่อนกับขึ้น แบบนี้อนุโลมใช้สำหรับผู้ที่ไม่ประสงค์คาดเข็มขัด ถ้าเป็นผู้มีอายุจะใช้คอกลมกว้าง ๆ ไม่มีขอบตั้ง และแขน ๓ ส่วนก็ได้ ความสวยงามอยู่ที่เนื้อผ้า และเครื่องประดับที่จะใช้ให้เหมาะกับงานเลี้ยงรับรอง หรือไปชมการแสดงในตอนค่ำ
- ๒.๒.๔ ไทยบรมพิมาน เป็นชุดไทยพิธีตอนค่ำที่ใช้เข็มขัด ใช้ผ้ายกไหมหรือยกทอง มีเชิงหรือยกทั้งตัวก็ได้ ตัดแบบติดกัน ขึ้นจีบยกข้างหน้า และมีชายพก ใช้เข็มขัดไทยคาด ดัดเลื้อยแขนยาว คอกลมมีขอบตั้ง ผ่าด้านหลังหรือด้านหน้าก็ได้ ผ่าจีบยาวจรคอเท่า แบบนี้เหมาะสำหรับผู้มีรูปร่างสูงบางสำหรับใช้ในงานเต็มยศและครึ่งยศ เช่น งานอุทยานสโมสร หรืองานพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำ อย่างเป็นทางการในคืนที่มีอากาศเย็น เครื่องประดับสวยงามพอสมควร
- ๒.๒.๕ ไทยจักรี เป็นชุดไทยสะไบใช้ผ้ายกมีเชิงหรือยกทั้งตัว ซึ่งมีจีบยกข้างหน้า มีชายพก ใช้เข็มขัดไทยคาด ท่อนบนเป็นสะไบจะเย็บให้ติดกับผ้าขึ้นเป็นท่อนเดียวกันหรือจะมีผ้าสะไบหม่ต่างหากก็ได้ เปิดข้างหนึ่งชายสะไบคลุมไหล่ ทั้งชายด้านหลังยาวตามที่เห็นสมควร ความสวยงามอยู่ที่เนื้อผ้า การเย็บและรูปทรงของผู้สวม เป็นสำคัญใช้เครื่องประดับได้งดงามตามโอกาสในเวลาค่ำคืน
- ๒.๒.๖ ไทยจักรพรรดิ เป็นชุดไทยสะไบใช้ขึ้นใหม่หรือยกทองข้างหน้า มีชายพก เอวจีบหม่แพรจีบแบบไทย สีสักกับผ้าหม่ เป็นชั้นที่หนึ่งก่อน แล้วจึงใช้ผ้าหม่ป่าอย่างสตรีบรรดาศักดิ์สมัยโบราณหม่กับแพรจีบอีกชั้นหนึ่ง คาดเข็มขัดแบบไทย ใช้ในโอกาสพิเศษที่กำหนดให้ แต่งเต็มยศ เช่นเดียวกับแบบไทยจักรี

๒.๒.๓ ไทยตุลิต เป็นชุดไทยในงานพระราชพิธีต่อนำ ใช้ผ้ายกไหมหรือยกทอง ตัวชิ้นยาว มีจีบอย่างแบบไทยอัมรินทร์ ไทยบรมพิมาน และไทยจักรี ยกข้างหน้าและชายพกใช้เข็มขัดคาดทับ มีแตกต่างกันตรงตัวเสื้อเป็นลวดลายด้วยไหมปัก ลุกปักหรือเสื้อม ใช้ในงานพระราชพิธีที่กำหนดให้แต่งกายเต็มยศ

๒.๒.๔ ไทยศิवालย์ เป็นชุดไทยพิเศษ ใช้ชิ้นไหมหรือยกทอง มีชายพกคาดเข็มขัดไทย ตัวเสื้อใช้ผ้าสีทองเหมือนสีเนื้อ แขนยาว คอกกลม ผ้าหลัง ปกตั้งเล็กน้อย เย็บติดกับผ้าชิ้น คล้ายแบบไทยบรมพิมาน หม่ผ้าลึกลงไทยอย่างแบบไทยจักรพรรดิ โดยไม่ต้องมีแพรจีบรองพื้นก่อน ใช้ในโอกาสพิเศษที่กำหนดให้แต่งกายเต็มยศ

การแต่งกายเป็นเรื่องแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม และยังสื่อแสดงอุปนิสัยใจคอ จิตใจ รสนิยม ตลอดจนการศึกษาและฐานะของแต่ละบุคคลได้อย่างดี ดังนั้นผู้จะเข้าสังคมใด ๆ ก็ตามจำต้องระมัดระวัง เรื่องการแต่งกายเป็นขั้นแรก

ดังนั้น กองวัฒนธรรม (๒๕๐๓:๑-๓) จึงได้กำหนดหลักในการแต่งกายที่ถูกต้องตามแบบวัฒนธรรมไว้ ๓ ข้อ ดังนี้

๑. การแต่งกายที่มีวัฒนธรรมนั้นต้องมีความเรียบร้อย การตัด เย็บต้องปราณีตพอดีกับตัว เมื่อสวมแล้วรู้สึกสบายไม่กั๊กวอล
๒. การแต่งกายที่มีวัฒนธรรมต้องมีความสะอาด
๓. การแต่งกายที่มีวัฒนธรรมต้องมีความเหมาะสม

ชาติไทย นอกจากเป็นชาติที่มีการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ของตนเองแล้ว หากคนไทยแต่งกายได้ถูกต้องตามแบบวัฒนธรรมอีกก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีมารยาทในการแต่งกายอีกด้วย (รูปภาพประกอบในภาคผนวก ฉ.)

## การศึกษากับการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ในการเข้าไปแทรกซึมต่อวิถีชีวิต แนวทางการอบรมเลี้ยงดูและสร้างระบบการศึกษาแก่มนุษย์ เมื่อวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนในสังคม ฉะนั้นถ้าวัฒนธรรมของชาติเจริญงอกงามย่อมหมายถึงคนในสังคมมีจิตใจสูงและมีความเจริญงอกงามตามไปด้วย

ดังนั้น เพื่อให้การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คณะรัฐมนตรีจึงกำหนดนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๒๕:๒-๓) ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนได้ปฏิบัติอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องตรงกันดังนี้

๑. ส่งเสริมการรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญ ด้วยการศึกษาค้นคว้าวิจัย ค้นพบ และพัฒนาวัฒนธรรมไทย ให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิต การพัฒนาประเพณีด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการป้องกันประเทศ ป้องกันการทำลายวัฒนธรรมและศาสนา และทำนุบำรุงศาสนาให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจประชาชน

๒. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทุกด้านนำไปสู่ประชาชน ถึงขั้นปฏิบัติให้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ ตลอดจนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ

๓. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในชาติ และมีความรักหวงแหนวัฒนธรรมไทยยิ่งขึ้น

๔. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ รวมทั้งรู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมของต่างชาติที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยหรือผลจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยนำมากลั่นกรองปรับปรุง ดัดแปลงให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยและความมั่นคงปลอดภัยของชาติ

๕. สนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมได้ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลังทั้งจากภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อรักษา

และส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคง เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตประชาชน ตลอดจนร่วมกันแก้ไข ปัญหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

วัฒนธรรมย่อมมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และ เสริมสร้างให้ เหมาะสมกับสภาพสังคม ฉะนั้น การอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงมิใช่ เป็น เพียงแต่รักษาของเก่า ให้คงอยู่ แต่ต้องปรับปรุงให้สิ่ง เก่า นั้น ประสานกับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ด้วย เครื่องมือที่ดีและเหมาะสมที่สุดที่จะถ่ายทอดและอนุรักษ์ วัฒนธรรมก็คือการศึกษา ทั้งนี้ เพราะการศึกษา เป็น เครื่องมือถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่คนในสังคม และประดิษฐ์คิดค้นวัฒนธรรมใหม่ ๆ ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการศึกษาจึง เป็นไปเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ วัฒนธรรม เป็นสำคัญ และการศึกษาของชาติก็ต้องสอดคล้อง เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมอัน เป็นมรดก ของชาติ ดังหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๒๕:๓) ได้กำหนด จุดหมายที่จะเกิดผลแก่ผู้เรียน หมวด สมาชิกที่ดีของชุมชนและชาติ ข้อ ๔.๒ ไว้ว่า "รู้คุณค่า ชื่นชม และรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ" และข้อ ๔.๗ กล่าวว่า "รู้คุณค่าในความเป็นไทย และภูมิใจที่ เกิดในผืนแผ่นดินไทย" ดังนั้น สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนจะต้องจัดการ เรียนการสอนและ การอบรมให้ผู้เรียนได้บรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตร โดยโรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรม เสริม ในหลาย ๆ รูปแบบ เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมโดยเฉพาะอีกด้วย การจัดกิจกรรม เสริม หลักสูตรนับว่าเป็นกิจกรรมที่ควรจัดให้กับนักเรียนเป็นอย่างดี ดังคำกล่าวของ ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และ วันนอร์ มะทา (๒๕๒๘:๕) ที่ว่า "การมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขนั้น นักเรียนต้องได้รับ การพัฒนาทุกด้านให้ เป็นคนที่สมบูรณ์และมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่าง เป็นสุข โรงเรียนจึงต้องจัด กิจกรรม เสริมหลักสูตรให้นัก เรียนโดยคำนึงถึงการที่ให้นัก เรียนมีโอกาสเรียนทั้งในด้านความรู้ ควบคู่การปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน"

#### กิจกรรมนักเรียนหรือกิจกรรม เสริมหลักสูตร

กิจกรรมนักเรียน เป็นส่วนที่สำคัญที่จะช่วยให้นัก เรียนได้เจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ตามความมุ่งหมายในการศึกษาที่มีได้มุ่งแต่เพียงให้ความรู้ทางวิชาการเท่านั้น กิจกรรมนักเรียน จะ เป็น เครื่องช่วยให้นัก เรียนได้ฝึกฝนทักษะ เพิ่ม เต็มประสบการณ์และพัฒนาตนเองให้เหมาะสม กับความ เป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย



### ความหมายของกิจกรรมนักเรียน

คำที่ใช้ในความหมายเกี่ยวกับคำว่า "กิจกรรมนักเรียน" ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประภาพรพรณ สุวรรณศุข (๒๕๒๔:๗) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

กิจกรรมพิเศษ (extra activities) กิจกรรมร่วมหลักสูตร (co-curricular activities) กิจกรรมโรงเรียน (school activities) กิจกรรมนักเรียน (student activities) กิจกรรมครูและนักเรียน (teacher-student activities) กิจกรรมกลุ่ม (group activities) กิจกรรมไม่เป็นทางการ (informal activities) กิจกรรมกึ่งหลักสูตร (semicurricular activities) กิจกรรมพัฒนาการ (developmental activities) กิจกรรมริเริ่ม (initiatory activities) กิจกรรมชีวิตในโรงเรียน (school-life activities) กิจกรรมโรงเรียนเชิงสร้างสรรค์ (creative school activities)

นักการศึกษาหลายท่านได้อธิบายความหมายของกิจกรรมนักเรียนไว้ดังนี้ (อ้างถึงใน ประภาพรพรณ สุวรรณศุข ๒๕๒๔:๘)

ก๊อ สวัสดิ์พานิช ได้กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร คือ การงานที่ครูและนักเรียน ได้จัดขึ้น เพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตของเด็ก ให้เพิ่มเติมจากที่บ่งไว้ในหลักสูตร

ธนู แสงศักดิ์ ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้น นอกเวลาเรียนตามปกติ เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ต่าง ๆ ทั้งที่สืบเนื่องกับหลักสูตรและที่ไม่สืบเนื่อง แต่โรงเรียนมีจุดมุ่งหมายในการจัด เพื่อที่จะให้เกิดการพัฒนาเด็กโดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา

สุนทร ศรีศิริ ได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมนอกหลักสูตร คือ กิจกรรมที่ไม่ได้จัดไว้ในหลักสูตร และไม่ได้บังคับให้นักเรียนเรียน แต่เราสมัครใจจัดทำขึ้นในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมความเจริญของเด็กทุกด้าน

พชรวรรณ จันทร์างศุ (๒๕๒๖:๑๘๘) ได้กล่าวว่า กิจกรรมนักเรียน หมายถึง การให้บริการหรือประสบการณ์ที่จัดให้นักเรียนนอกเหนือไปจากการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยนักเรียนสมัครใจ เข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัด การดำเนินงานได้รับความเห็นชอบสนับสนุนจากคณาจารย์และเป็นไปตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่โรงเรียนกำหนดไว้ และไม่มีภาระให้หน่วยกิตหรือคะแนนใด ๆ อันจะมีผลให้เด็กเลื่อนชั้นหรือสำเร็จการศึกษา แต่จะส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้ได้ผลสมบูรณ์ขึ้น

ทอมสกิน (อ้างถึงในประภาพรรณ สุวรรณสุข ๒๕๒๕:๗) ได้กล่าวว่า กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนในหลักสูตรให้บรรลุผลดียิ่งขึ้น และช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความเจริญงอกงามทุกด้าน และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมได้ดียิ่งขึ้น

ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่ากิจกรรมนักเรียน หมายถึง ประสบการณ์หรือบริการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในโรงเรียนเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะต่าง ๆ ตามที่สังคมต้องการ โดยไม่มีการให้คะแนนใด ๆ อันจะมีผลให้สำเร็จการศึกษา แต่จะส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้ได้ผลสมบูรณ์ขึ้น

จากความหมายของกิจกรรมนักเรียนที่กล่าวมานั้น พอสรุปลักษณะที่สำคัญของกิจกรรมนักเรียนได้ดังนี้

๑. เป็นกิจกรรมที่นักเรียนร่วมกันจัดขึ้นภายใต้ความเห็นชอบของครู
๒. เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเวลาเรียน
๓. เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนการเรียนในหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
๔. กิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องเปิดโอกาสให้เด็ก เข้าร่วมตามความสมัครใจ
๕. กิจกรรมนั้นต้องไม่มีการให้หน่วยกิตที่จะส่งผลให้นักเรียนเลื่อนชั้นหรือสำเร็จ

การศึกษา

#### ความสำคัญของการจัดกิจกรรมนักเรียน

การจัดการเรียนการสอนนั้นถ้าจะจัด เฉพาะภายในห้องเรียนย่อมไม่เป็นการเพียงพอ ทั้งนี้เพราะการเรียนในห้องเรียนนั้นมีเวลาจำกัด อีกทั้งครูจะต้องมุ่งสอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ อีกเพื่อให้ทันตามเวลาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ดังนั้นครูจึงต้องจัดกิจกรรมพิเศษขึ้นมา เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีและทำกิจกรรมให้มากขึ้น ซึ่งการจัดกิจกรรมพิเศษนี้อาจจัดทำนอกเวลาเรียนที่ใดที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่ไปทำให้การเรียนการสอนในหลักสูตรนั้นลดน้อยลงไป กิจกรรมพิเศษที่ว่านี้คือ กิจกรรมนักเรียนนั่นเอง (ประภาพรรณ สุวรรณสุข ๒๕๒๕:๘)

การจัดกิจกรรมนักเรียนมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียนมาก อีกทั้งยังช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียนในด้านต่าง ๆ อีกด้วย

แซนนอน (อ้างถึงในประภาพรรณ สุวรรณสุข ๒๕๒๕:๘) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมนักเรียนนั้น เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองไปตามแนวทางที่พึงปรารถนา

เบลานท์และคลอสมิเออร์ (อ้างถึงในประภาพรรณ สุวรรณศุข ๒๕๒๔:๔-๑๐) กล่าวว่าการจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตรจะช่วยให้เด็กเรียนได้มีโอกาสพัฒนาความเป็นผู้นำ รู้จักเคารพนับถือผู้อื่นและตนเอง มีสุขภาพดี มีความสุข มีทักษะในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย มีอารมณ์ที่มั่นคง สร้างค่านิยมที่เหมาะสม สร้างสัมพันธภาพกับคนวัยเดียวกันหรือวัยแก่กว่าได้ อีกทั้งช่วยให้มีโอกาสร่วมทำงานกับเพื่อนนักเรียน ครู อาจารย์และบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนและสามารถดำรงตนได้อย่างมีความสุข

นอกจากนี้ นันทนา เทพบริรักษ์ (๒๕๒๖:๖-๗) ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมนักเรียนไว้ดังนี้

#### ๑. ความต้องการทางด้านวิชาการ

การจัดกิจกรรมนักเรียนมีความจำเป็นเพื่อสนองความต้องการทางด้านจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับเด็ก จะเห็นได้ว่าเด็กต้องการการยอมรับจากเพื่อนในวัยเดียวกัน ต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ต้องการปลดปล่อยความเหงาและเดียวดาย ต้องการเพื่อนที่มีความสนใจเหมือนกัน ต้องการให้ตนเองเกิดความสำคัญในหมู่เพื่อน ต้องการทดแทนในสิ่งที่ตนขาด เช่น เรียนไม่เก่งแต่มีทักษะทางกีฬาเด็กทุกคนต้องการความสนใจและความรัก การยกย่องชมเชย ความปลอดภัย หรือด้านอื่น ๆ ก็ตาม ล้วนแต่สามารถจัดกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการทางด้านจิตวิทยาหรือวิชาการทั้งสิ้น

#### ๒. การดึงเอาความสนใจและความกระตือรือร้นของเด็กออกมา

การจัดกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ จะมีคุณสมบัติพอที่จะทำให้เด็กแสดงความกระตือรือร้นออกมาให้เห็น เมื่อ

๒.๑ กิจกรรมต้องมีอิสระในการเลือกทำ ไม่มีการบังคับให้ทำ เพราะกิจกรรมเหล่านี้ไม่ใช่การศึกษาในชั้นเรียน เด็กจะทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ เด็กซื่ออายุ ใจ และมีความรู้สึกทางอารมณ์สูง ควรได้รับการสนับสนุนให้ร่วมกิจกรรมและอาจจะทำในสิ่งที่สร้างสรรค์แปลก ๆ ออกมา

๒.๒ ในการทำกิจกรรม เด็กที่รู้สึกว่าจะไม่รับผิดชอบ ควรได้รับความช่วยเหลือให้ตระหนักว่า สิ่งนั้นเป็นของตนและเด็กดำเนินการเอง เด็กจะได้รับประโยชน์เองและสนุกสนานอีกด้วย

### ๓. การใช้เวลาว่างให้มีคุณค่าและประโยชน์

กิจกรรมของนักเรียนจะทำให้เด็กรู้ถึงการใช้เวลาว่างให้มีคุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

๓.๑ ไม่ตั้งตนเป็นผู้ต่อต้านสังคมหรือประพฤติดื้อต่อสังคม เมื่อเด็กมีกิจกรรมที่ตนสนใจร่วมกัน เพื่อปฏิบัติและมีผู้แนะนำอย่างดี เด็กก็จะหันมาทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์

๓.๒ ได้พบกับบุคคลที่มีความสนใจเหมือน ๆ กัน และจากเพื่อนช่วยปลุกให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น เด็กจะคุยกันและสร้างสัมพันธภาพแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกิดจุดสนใจต่าง ๆ มากขึ้น

๓.๓ กิจกรรมนักเรียนบางประเภทอาจทำให้เด็กได้พบสิ่งที่มีค่าต่อชีวิตในภายหลัง เช่น ความรักด้านดนตรี ทำให้เล่นดนตรีเป็น การสะสมเหรียญต่าง ๆ รวมทั้งการสะสมแสตมป์ การทำสวนครัว สิ่งเหล่านี้ทำให้ชีวิตในภายหลังสมบูรณ์ขึ้น หรืออาจดำเนินอาชีพตามที่ตนเองสนใจ ปฏิบัติ เมื่อตอนเป็นเด็ก

๔. การสร้างมิตรภาพระหว่างเด็กด้วยกันและระหว่างเด็กกับครูให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เด็กที่สนใจในสิ่งเดียวกัน มักจะหาเวลามาคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนามิตรภาพ การที่เด็กได้ร่วมรับผิดชอบ ช่วยเหลือในกิจกรรมที่ทำด้วยกัน จะทำให้เด็กรักกันมากขึ้น ถึงแม้จะออกจากโรงเรียนไปแล้วก็ตาม กับครูก็เช่นเดียวกันความสัมพันธ์ในห้องเรียนจะเกิดขึ้นยาก เพราะมีความเครียดและเป็นทางการ แต่ถ้าครูเข้าร่วมในกิจกรรมบางอย่างกับเด็ก จะทำให้เด็กมีโอกาสดูแลสังสรรค์แบบไม่เป็นทางการ จะช่วยให้เกิดมิตรภาพและความเข้าใจซึ่งกันและกันดีขึ้น

### ๕. เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำ

การที่เด็กมีโอกาสร่วมกิจกรรมนักเรียนในลักษณะต่าง ๆ และกิจกรรมเหล่านั้นจะช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนได้ดีกว่าในชั้นเรียน ครูต้องให้โอกาสเด็ก แสดงไม่ใช่ครูแสดงเอง เสียหมด เด็กต้องได้มีโอกาสทำกันเอง เด็กมีโอกาเลือกและประกอบกิจกรรมเพื่อฝึกฝนตนเอง ถ้าครูมีบทบาทมากกว่าเด็กสภาพกิจกรรมก็คงไม่ต่างไปจากการเรียนการสอนในชั้นเรียน นอกจากนี้เด็กยังต้องการความช่วยเหลือบางประการซึ่งครูควรให้ แต่ระวังอย่าให้กระทบกระเทือนถึงความเป็นผู้นำของเด็ก

จากคำกล่าวของนักการศึกษาทั้งหลายจึงกล่าวได้ว่า กิจกรรมนักเรียนมีความสำคัญและจำเป็นที่โรงเรียนจะต้องจัดให้แก่เด็ก เป็นอย่างยิ่ง

### ความมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมนักเรียน

ในการจัดกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม การกำหนดวัตถุประสงค์เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างมีแบบแผนและตรงตามความต้องการ ซึ่งสามารถแยกความมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมนักเรียนได้เป็น ๒ ประการคือ

๑. ความมุ่งหมายทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๔:๑-๒) ได้กำหนดจุดประสงค์ในการจัดกิจกรรมนักเรียนไว้ดังนี้คือ

- ๑.๑ เพื่อให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย
- ๑.๒ เพื่อให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- ๑.๓ เพื่อให้มีความเข้าใจและเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
- ๑.๔ เพื่อให้มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ภายในขอบเขตของกฎหมาย
- ๑.๕ เพื่อให้มีความซาบซึ้งในคุณค่า ดำรงไว้และส่งเสริมเอกลักษณ์วัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทย
- ๑.๖ เพื่อให้เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ
- ๑.๗ เพื่อส่งเสริมทักษะ ความถนัดและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- ๑.๘ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจ และให้รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

๑.๙ เพื่อให้รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสร้างเสริมความมั่นคงของชาติ

๑.๑๐ เพื่อให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม

๑.๑๑ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

๒. ความมุ่งหมายโดยทั่วไป สิ่งที่ผู้จัดกิจกรรมนักเรียนควรตระหนักในการส่งเสริมประสบการณ์ให้แก่นักเรียน โดยให้นักเรียนมีโอกาแสวงหาประสบการณ์ด้วยตนเองและแสดงความสามารถเฉพาะตนให้ปรากฏ โฟโรจน์ นาคะสุวรรณ กับ วันนอร์ มะทา (๒๕๒๔:๔) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมนักเรียนในประการนี้ไว้ดังนี้

- ๒.๑ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงออกซึ่งความถนัด ความสนใจ และความสามารถพิเศษ
- ๒.๒ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักใช้เวลาว่างอย่างมีคุณประโยชน์และมีเพื่อนมากขึ้น

- ๒.๓ เพื่อฝึกทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีตามกระบวนการประชาธิปไตย
- ๒.๔ เพื่อให้เกิดทักษะในการทำงานร่วมกันและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
- ๒.๕ เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีความสามัคคี มีความรับผิดชอบและเสียสละเพื่อส่วนรวม
- ๒.๖ เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมอันดีให้แก่นักเรียน
- ๒.๗ เพื่อฝึกฝนให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย รู้จักการควบคุมตนเองและเคารพกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม
- ๒.๘ เพื่อส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจ
- ๒.๙ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินและเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด
- ๒.๑๐ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพ มีความรับผิดชอบและรู้จักการเคารพบุคคลอื่น
- ๒.๑๑ เพื่อปลูกฝังและศึกษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติ
- ๒.๑๒ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์และส่งเสริมการเรียนการสอนในหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้น
- ๒.๑๓ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

#### หลักในการดำเนินงานการจัดกิจกรรมนักเรียน

การดำเนินการจัดกิจกรรมนักเรียนให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามหลักการเบื้องต้น คือ ( ประภาพรรณ สุวรรณสุข ๒๕๒๔:๑๖-๑๘ )

๑. หลักการกำหนดนโยบาย ควรจะสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และนโยบายที่กำหนดขึ้นควรจะมาจากบุคลากรหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหาร ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนนักเรียน เป็นต้น

๒. หลักในการเลือกกิจกรรม ควรพิจารณาความต้องการของนักเรียน ประโยชน์ที่จะได้รับ ความพร้อมของโรงเรียน และความต้องการของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่เป็นสำคัญ

๓. หลักการเลือกครูที่ปรึกษาประจำกิจกรรม อาจใช้เกณฑ์ผู้บริหารกำหนดคณะครูเป็นผู้เลือก คณะนักเรียนเป็นผู้เลือก

๔. หลักการรับนักเรียนเข้าเป็นสมาชิกของชุมนุม ควรพิจารณาตามความสนใจ และให้นักเรียนเลือกกิจกรรมที่เขาชอบอย่างเสรี

๕. หลักการดำเนินงานการจัดกิจกรรมนักเรียน

๕.๑ ให้นักเรียนเป็นผู้ริเริ่ม ครูเพียงให้คำแนะนำ หากนักเรียนยังไม่มีประสบการณ์ เพียงพอในการริเริ่ม ครูอาจเข้าไปช่วยในรูปของการเสนอแนะ ไม่ใช่บังคับ

๕.๒ กระตุ้นให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วม

๕.๓ เริ่มจากสิ่งเล็ก ๆ ไปก่อน

๕.๔ ในการดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรม ครูควรได้สอดแทรกการปลูกฝังด้าน จริยธรรมไปด้วย

๖. หลักการควบคุมดูแลนักเรียนระหว่างดำเนินกิจกรรม ครูควรทำตัวเป็นกันเองกับนักเรียน

๗. หลักการประเมินผลกิจกรรมนักเรียน ควรมีการประเมินผลก่อนเริ่มกิจกรรม ขณะดำเนินกิจกรรมและหลังกิจกรรม ควรจดบันทึกผลของการประเมินไว้เป็นหลักฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๔:๓) ได้เสนอหลักเกณฑ์ในการจัดกิจกรรมนักเรียนไว้ดังนี้

๑. จะต้องเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนา เพื่อส่งเสริมความเจริญและความมั่นคงแห่งชาติ

๒. จะต้องเป็นไปเพื่อวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

๓. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมนักเรียนให้มีระเบียบวินัยในตนเอง

๔. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียนและครู

๕. จะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ

๖. จะต้องมีการโครงการและระเบียบข้อบังคับของกิจกรรมโครงการและระเบียบข้อบังคับ

นั้นจะต้องเป็นของสถานศึกษา

๗. นักเรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ อย่างน้อย ๑ กิจกรรมตลอดเวลาที่ศึกษาอยู่ในสถานศึกษานั้น

๘. ทุกกิจกรรมจะต้องมีครู อาจารย์ในโรงเรียนเข้าร่วมรับผิดชอบดำเนินการ

๙. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมจะต้อง เป็นบุคคลที่ปัจจุบันอยู่ในสถานศึกษานั้น เว้นแต่วิทยากรให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา

๑๐. การจัดให้มีกิจกรรมเลือกใด ๆ หรือไม่ ให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษานั้น

๑๑. ให้สถานศึกษาควบคุม เรื่องการรับจ่ายเงินหรือพัสดุอื่น ๆ ให้เป็นการประหยัด และเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อความมั่นคงและปลอดภัยของชาติ

๑๒. ในกรณีที่หัวหน้าสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่ากิจกรรมใด ๆ ไม่เหมาะสม มีการกระทำหรืออาจนำมาซึ่งภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ให้หัวหน้าสถานศึกษานั้นยกเลิกกิจกรรมนั้น ๆ เสีย

นอกจากนี้ ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และ วันนอร์ มะทา (๒๕๒๘:๑๖) ยังได้แนะนำหลักในการจัดกิจกรรมนักเรียนทั่วไปไว้โดยละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ในการจัดกิจกรรมนักเรียนนั้น ควรให้นักเรียนมีอิสระในการสมัคร เข้าร่วมกิจกรรมตามความถนัด และความสามารถ

๒. โรงเรียนควรจัดให้มีการแนะแนวแก่นักเรียนเป็นอย่างดี เกี่ยวกับการเลือกกิจกรรมที่เข้าร่วมและการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมตามความสามารถ ความสนใจ และความเหมาะสมอื่น ๆ

๓. โครงการจัดกิจกรรมนักเรียน ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนดำเนินงานตามกระบวนการประชาธิปไตย

๔. สมาชิกของกิจกรรมนักเรียนควร เป็นนักเรียนในสถาบันการศึกษานั้น ๆ

๕. ในการปฏิบัติงาน ครูจะต้องตระหนักว่าการจัดกิจกรรมนั้น ๆ จะมุ่งช่วยการพัฒนาตัวนักเรียนเป็นสำคัญ

๖. การจัดกิจกรรมนักเรียนควรมีความสำคัญเท่ากับการจัดการเรียนการสอน

๗. โครงการจัดกิจกรรมนักเรียน ควร เหมาะสมกับกิจกรรมแต่ละประเภท

๘. การจัดงบประมาณ สำหรับการจัดทำควรพิจารณาให้เหมาะสมกับกิจกรรม

แต่ละประเภท

๙. การจัดกิจกรรมนักเรียนควรสอดคล้องกับบทเรียนในชั้นเรียน

๑๐. อุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดกิจกรรม จะต้องมีการเตรียมอย่างพร้อมเพียง

๑๑. สถานศึกษาจะต้องมีความรับผิดชอบและให้ความช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม



๑๒. ควรมีการจัดการแนะนำและควบคุมในการใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมอย่าง  
ละเอียด รอบคอบ

๑๓. ควรยอมรับให้สังคมภายนอก เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมตาม  
ความเหมาะสม

๑๔. ควรมีการประเมินผลการจัดกิจกรรม เพื่อสำรวจดูผลงาน

๑๕. การจัดกิจกรรมนักเรียนต้องมีกติกา มีระเบียบ ข้อบังคับ เป็นแนวทางในการ  
ดำเนินงาน

### ประเภทของกิจกรรมนักเรียน

ประเภทของกิจกรรมนักเรียนในระดับประถมศึกษามีมากมาย ซึ่งพอจะแบ่งออกได้  
ตามหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๔:๒) ได้แบ่งกิจกรรมนักเรียนออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. กิจกรรมบังคับ หมายถึง กิจกรรมที่ประสิทธิภาพสูง สามารถจัดให้บังเกิดผลตาม  
ความมุ่งหมายได้ โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมประเภทนี้ ๓ กิจกรรม

๑.๑ กิจกรรมลูกเสือหรือยุวกาชาดหรือเนตรนารี

๑.๒ กิจกรรมศาสนา

๑.๓ กิจกรรมวัฒนธรรมไทย

๒. กิจกรรมควรเลือก หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมกิจกรรมประเภทบังคับ  
หรือกิจกรรมอื่นที่จัดขึ้น เพื่อสนับสนุนให้ความมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมนักเรียนมีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น  
หรือ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน กิจกรรมดังกล่าวนี้ให้โรงเรียนเลือก  
จากจำนวนกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ โรงเรียนใดจะจัดกิจกรรมควรเลือกจำนวนเท่าใดนั้นให้อยู่  
ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา ประเภทของกิจกรรมที่ควรเลือกจัดในโรงเรียนมีดังต่อไปนี้

๒.๑ กิจกรรมลูกเสือหรือยุวกาชาดหรือเนตรนารีหรือกิจกรรมผู้นำเพื่อประโยชน์

๒.๒ กิจกรรมทางศาสนา

๒.๓ กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

๒.๔ กิจกรรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์

๒.๕ กิจกรรมการใช้ห้องสมุด

๒.๖ กิจกรรมการใช้สินค้าไทย

๒.๗ กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม

๒.๘ กิจกรรมทัศนศึกษา

๒.๘ กิจกรรมนันทนาการ

๒.๑๐ กิจกรรมส่งเสริมวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร

จากรายงานการวิจัยหลาย ๆ เรื่อง พอจะสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมนักเรียนในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ ถึง พ.ศ.๒๕๑๔ นี้ได้มีผู้แบ่งกิจกรรมนักเรียนออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้คือ

ประเภทรรณ สุวรรณศุข (๒๕๒๕:๑๑) ได้แบ่งกิจกรรมนักเรียนออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. กิจกรรมด้านการปกครอง กิจกรรมประเภทนี้ได้แก่ สถานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน หัวหน้านักเรียน เป็นต้น

๒. กิจกรรมด้านชุมนุม กิจกรรมด้านชุมนุมนี้ได้แบ่งออกเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านความรู้ ด้านความบันเทิง ด้านนันทนาการ ด้านบำเพ็ญประโยชน์ ด้านการเข้าสังคม ด้านวิชาชีพ ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นต้น

นันทนา เทพบริรักษ์ (๒๕๒๖:๑๓-๒๐) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมนักเรียนไว้ดังนี้

๑. กิจกรรมนักเรียนแบ่งตามวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม ได้แก่

๑.๑ กิจกรรมวิชาการ เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมโครงการสอนในชั้นเรียนให้สมบูรณ์ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น เช่น ชุมนทางวิชาการต่าง ๆ ชุมนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย สังคมศึกษา เป็นต้น ในบางครั้งก็เป็นชุมนุมที่ต้องใช้ความสัมพันธ์หลาย ๆ วิชา เช่น ชุมนพุทธศาสตร์ ชุมนวัฒนธรรมและประเพณี ชุมนสหกรณ์ ทั้งนี้เพราะกิจกรรมประเภทนี้เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและหน้าที่ ตลอดจนความต้องการและความสนใจของเด็ก

๑.๒ กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความสามารถพิเศษและพัฒนาความสนใจเฉพาะ กิจกรรมประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้มีโอกาสค้นหา หรือพัฒนาความสนใจและความสามารถพิเศษของตนเอง ซึ่งมักไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชาที่เรียนโดยตรง เช่น ชุมนละคร ชุมนโต้วาที ชุมนดนตรีและชุมนุมงานอดิเรกต่าง ๆ

๑.๓ กิจกรรมที่เป็นบริการภายในโรงเรียน กิจกรรมประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเองและบริการส่วนรวม และเพื่อความ สุข สนุกสนานของตนเอง ได้แก่ สถานักเรียน กรรมการนักเรียน กลุ่มผู้บำเพ็ญประโยชน์และการจราจร กลุ่มจัดสวัสดิการนักเรียน กลุ่มพัฒนาโรงเรียน

๑.๔ กิจกรรมที่พัฒนาทางด้านจิตใจ กิจกรรมประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนา  
ด้านจิตใจ เป็นการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีระบบระเบียบ ความมีน้ำใจและศีลธรรม ได้แก่  
กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด การละเล่นรอบกองไฟ การอยู่ค่ายพักแรม

๑.๕ กิจกรรมทางสังคมและนันทนาการ กิจกรรมประเภทนี้จัดขึ้นเพื่อพัฒนา  
การเข้าสังคม การอยู่ร่วมกันและการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ กิจกรรมพบปะสังสรรค์ การร่ววง  
ลีลาศ การไปปิกนิก การไปทัศนศึกษานอกสถานที่

๑.๖ กิจกรรมด้านกีฬา กิจกรรมด้านกีฬานับว่ามีความสำคัญในการสร้างความ  
สามัคคีในหมู่เด็กเรียน และมีจิตใจเป็นนักกีฬา มีใจกว้าง รู้จักเสียสละ รู้จักการให้อภัย ได้แก่  
ชุมนุมทางด้านกีฬาต่าง ๆ บาสเก็ตบอล แบดมินตัน ฟุตบอล วอลเลย์บอล กรีฑา การจัดเป็น  
ชุมนุมลี

๒. กิจกรรมนักเรียนแบ่งตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่

๒.๑ กิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองหรือการบริหาร เช่น สภานักเรียน กรรมการ  
นักเรียนของโรงเรียน กรรมการชั้น หัวหน้านักเรียน สารวัตรนักเรียน กิจกรรมสนทนาเวลาเช้า

๒.๒ กิจกรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์ เช่น กลุ่มอาสาสมัครเพื่อรักษา  
ความปลอดภัยของโรงเรียน กลุ่มรณรงค์เพื่อรักษาความสะอาดภายในโรงเรียน กลุ่มอาสาสมัคร  
เพื่อรักษาความสะอาดภายในโรงเรียน กลุ่มอาสาสมัครทำงานในห้องสมุด ในร้านค้าของโรงเรียน  
การซ่อมแซมสิ่งของต่าง ๆ ในโรงเรียน

๒.๓ กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและสังคมสงเคราะห์ เช่น ชุมนุมลูกเสือ ยุวกาชาด  
เนตรนารี ศาสนาศึกษา ยุวพุทธ หรือพุทธศาสน์ประเพณี ผู้บำเพ็ญประโยชน์บริจาคโลหิต ผู้นำ  
เยาวชน

๒.๔ กิจกรรมเกี่ยวกับสังคม เป็นกิจกรรมที่นักเรียนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมมากที่สุด  
เช่น ชุมนุมวัฒนธรรมไทย การละเล่นของไทย ปาฐกถา อภิปรายโต้วาที หรือฝึกมารยาทในการ  
เข้าสังคม การปิกนิกระหว่างห้องเรียน หรือโรงเรียน การประกวดดนตรี การประกวดร้องเพลง

๒.๕ กิจกรรมทางด้านกีฬา เป็นการส่งเสริมเพื่อให้เด็กนักเรียนได้ใช้ทักษะทางด้าน  
พลศึกษา ตลอดจนมารยาทของผู้ชมกีฬาที่ดี กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่ การแข่งขันกีฬาภายในระดับ  
ชั้นเดียวกัน ภายในโรงเรียน ระหว่างสี่โรงเรียน หรือเป็นการจัดชุมนุมกีฬาประเภทต่าง ๆ

๒.๖ กิจกรรมทางด้านวิชาการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความสนใจในวิชาการ  
ต่าง ๆ เช่น ชุมนุมภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และอื่น ๆ

๒.๗ กิจกรรมเกี่ยวกับการพิมพ์ เช่น ขุมหมึกที่จัดทำหนังสือประจำปีของโรงเรียน วารสารของขุมหมึกวิชาการ ขุมหมึกหนังสือพิมพ์ของโรงเรียน หรือการจัดกระดานนิเทศเพื่อการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของขุมหมึกต่าง ๆ

๒.๘ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการประชุม เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนควรส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง เพราะต้องใช้ทักษะเฉพาะตัว เช่น การพูด การอธิบาย การใช้เหตุผล การแก้ปัญหา มาประสานความคิดของสมาชิกคนอื่น ๆ ทั้งยังก่อให้เกิดทักษะการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอีกด้วย กิจกรรมที่จัดได้แก่ การประชุมนิเทศ การปัจฉิมนิเทศ การเชิญวิทยากรมาบรรยาย ปาฐกถา การสัมมนา การประชุมย่อย เป็นต้น

๒.๙ กิจกรรมเบ็ดเตล็ดที่อาจจัดขึ้นตามความสนใจของนักเรียน กิจกรรมประเภทนี้ส่วนใหญ่ได้มาจากข้อเสนอแนะของนักเรียน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการบริหารกิจกรรมร่วมกัน เช่น ขุมหมึกสะสมแมลง ใบบัว รูปภาพ แสตมป์ ทัศนศึกษา ขุมหมึกถ่ายรูป ขุมหมึกแม่บ้านการเรือน เป็นต้น

๓. กิจกรรมนักเรียนที่แบ่งตามระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม กิจกรรมแต่ละประเภทจะจัดหรือใช้เวลาไม่เหมือนกัน ดังนั้นการแบ่งประเภทกิจกรรมแบบที่ต้องการให้เห็นความแตกต่างในเรื่องระยะเวลาเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งมีประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๓.๑ กิจกรรมประจำวัน แบ่งเป็น ๓ ช่วงคือ

ช่วงเช้า-การเคารพธงชาติ การอบรมหน้าเสาธง การฝึกกายบริหาร การทำความสะอาด เคารพครู การตรวจเครื่องแต่งกาย การตรวจร่างกาย การสวดมนต์ไหว้พระ ประจำวัน การสนทนาเวลาเช้า

ระหว่างเวลาเรียน-การเก็บรักษาเครื่องใช้และอุปกรณ์การเรียน การดื่มดื่มนม การรับประทานอาหารเช้าและการดื่มน้ำ การตรวจสุขภาพประจำวัน การใช้และดูแลรักษาความสะอาดอาคารสถานที่และแหล่งบริการต่าง ๆ ของโรงเรียน การใช้เวลาวางให้เป็นประโยชน์ การใช้คำพูดอันเป็นมารยาทในสังคมที่เหมาะสม ความซื่อสัตย์ การตรงต่อเวลา

ช่วงหลังเลิกเรียน-การดูแลรักษาความสะอาดในห้องเรียน การบำเพ็ญประโยชน์ประจำวัน

๓.๒ กิจกรรมในรอบสัปดาห์ การฝึกมารยาท การจัดบ้ายนิเทศ การประชุม นักเรียนประจำสัปดาห์ การสวดมนต์ไหว้พระประจำสัปดาห์

๓.๓ กิจกรรมในรอบเดือน การจัดทำหนังสือพิมพ์ของชั้นเรียน การเชิญวิทยากร

มาให้ความรู้ การเชิญเจ้าหน้าที่อนามัยมาตรวจสุขภาพของนักเรียน การบันทึกน้ำหนักและส่วนสูงของนักเรียน การพบปะหัวหน้านักเรียน ผู้รับความคิดเห็น

๓.๔ กิจกรรมประจำภาคเรียน การคัดเลือกนักเรียนดีเด่นประจำภาคเรียน กิจกรรมเกษตร งานอาสาพัฒนาท้องถิ่น วันบำเพ็ญประโยชน์ในโรงเรียน การพึ่งเทศน์หรือจัดพิธีกรรมทางศาสนาอื่น ๆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การประกวดมารยาทของนักเรียน งานวันปิดภาค

๓.๕ กิจกรรมในรอบปี กิจกรรมไหว้ครู วันเด็ก การตั้งสภานักเรียน การศึกษานอกสถานที่ ชมรมหรือชุมนุม สหกรณ์ฝึกหัด วันสำคัญทางพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ วันสำคัญตามประเพณีท้องถิ่น การแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน การจัดนิทรรศการ การจัดงานประจำปีของโรงเรียน การสะสม การบันทึกและรายงาน การตรวจสุขภาพประจำปี การแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน การแข่งขันกีฬานักเรียน

๔. กิจกรรมนักเรียนที่แบ่งตามสถานที่จัด การแบ่งประเภทของกิจกรรมนักเรียน โดยคำนึงถึงสถานที่นั้นมีเป้าหมายเพื่อการสะดวกต่อการเตรียมการและการประสานงานที่แตกต่างกัน ซึ่งถ้าผู้จัดตระหนักถึงขั้นเตรียมการโดยคำนึงถึงสถานที่จัดเป็นสำคัญ ก็จะช่วยให้การดำเนินการเป็นไปตามวัตถุประสงค์มากยิ่งขึ้น กิจกรรมนักเรียนที่แบ่งตามสถานที่ดำเนินการแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๔.๑ กิจกรรมภายในโรงเรียน สถานที่จัดคือบริเวณโรงเรียนในส่วนต่าง ๆ หรือทั้งหมด อุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ใช้ภายในโรงเรียน ซึ่งฝ่ายอาคารสถานที่อาจจะได้รับมอบหมายจากผู้บริหารให้ดูแลเรื่องการจัดสถานที่ เพียงแต่เจ้าของโครงการประสานงานเท่านั้น การดำเนินงานก็จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่อาจจัดในโรงเรียนมีดังนี้

ก. ประเภทชุมนุมต่าง ๆ ชุมนุมกรีฑา ฟุตบอล บาสเกตบอล ยูโด กีฬาในร่ม แบดมินตัน ภาษาอังกฤษ สุขศึกษา ถ่ายภาพ ห้องสมุดโรงเรียน วิทยาศาสตร์ ดนตรีไทย ผู้บำเพ็ญประโยชน์ สหกรณ์ กิจกรรมเข้าจังหวะ ลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี

ข. ประเภทโครงการ การแข่งขันกีฬาสี โครงการอาหารกลางวัน ประกวดห้องเรียน นิทรรศการทางวิชาการ ลอยกระทง โครงการช่วยเหลือนักเรียนยากจน

๔.๒ กิจกรรมภายนอกโรงเรียน ประเภทของกิจกรรมต่อไปนี้ไม่สะดวกที่จะจัดในสถานศึกษา ทั้งนี้เพราะจำเป็นต้องใช้สถานที่ดำเนินการทางศาสนา หรือสถานที่ที่ดำเนินการ

กิจกรรมที่ต้องศึกษาสภาพเป็นจริง และที่สำคัญไม่สามารถจะจำลองมาจัดในโรงเรียนได้ การดำเนินกิจกรรมนักเรียนภายนอกโรงเรียนนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรอบคอบเป็นพิเศษ การเลือกผู้ประสานงานหรือผู้รับผิดชอบโครงการควรจะเป็นบุคคลที่ยอมรับและมีประสบการณ์ในการทำงานอยู่ในระดับดี เพราะเท่ากับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนต่อชุมชนด้วย ประเภทกิจกรรมที่จัดภายนอกโรงเรียน มีดังนี้คือ

ก. กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ถวายเทียนแท่นพรรษา ถวายพระประทับ ฟังเทศน์มหาชาติ เวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา การถวายผ้าอาบน้ำฝน

ข. กิจกรรมด้านวิชาการ การทัศนศึกษานอกสถานที่ การแสดงดนตรี การประกวดมารยาท การแข่งขันตอบปัญหา โต้พินิจ การประกวดวาดภาพ การจัดนิทรรศการในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์งานโรงเรียน การแข่งขันกีฬา

ค. กิจกรรมทั่วไป การอยู่ค่ายพักแรม ค่ายอาสาพัฒนา ชุมชนหมู่บ้านเพื่อประโยชน์ การแสดงดนตรีสากลและดนตรีไทย การแสดงหน้าพระที่นั่ง การแสดงของวงโยธวาทิต ในโอกาสต่าง ๆ

นอกจากนี้ วสันต์ พรหมบุญ (๒๕๒๒-๒๕๓๗-๒๕๔๒) ได้เสนอประเภทของกิจกรรมนักเรียนที่สามารถจัดในโรงเรียนประถมศึกษาไว้อีก ๔ ประเภทคือ

๑. กิจกรรมที่ส่งเสริมการเป็นผู้นำและการปกครองตนเองได้แก่

๑.๑ กิจกรรมสนทนาเวลาเช้า (โฮมรูม)

๑.๒ การเลือกหัวหน้า รองหัวหน้าชั้น

๑.๓ การเลือกหัวหน้านักเรียน

๑.๔ การเลือกกรรมการนักเรียน

๑.๕ การเลือกสารวัตรนักเรียน

๑.๖ การตั้งสภานักเรียน

๒. กิจกรรมที่เกี่ยวกับ การบำเพ็ญประโยชน์และสังคมสงเคราะห์ ได้แก่

๒.๑ การจัดตั้งชุมนุมผู้บำเพ็ญประโยชน์

๒.๒ การจัดตั้งชุมนุมลูกเสือและเนตรนารี

๒.๓ การนำสมาชิกผู้บำเพ็ญประโยชน์หรือลูกเสือและเนตรนารีออกไปบำเพ็ญ

ประโยชน์ เช่น ลอกคูคลอง ถางหญ้าให้แก่วัด หรือสาธารณสมบัติ การนำของไปแจกทหาร-  
ตำรวจ ที่ได้รับบาดเจ็บจากการต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายที่โรงพยาบาล หรือผู้ประสบอุทกภัยและ  
วาทภัย เป็นต้น

- ๒.๔ การจัดกลุ่มอาสาสมัครชายของหรือขายอาหารในโรงเรียน
- ๒.๕ การจัดกลุ่มอาสาสมัครทำงานด้านจราจร
- ๒.๖ การจัดกลุ่มอาสาสมัครเพื่อรักษาความสงบภายในโรงเรียน
- ๒.๗ การจัดกลุ่มอาสาสมัครเพื่อรักษาความสะอาดภายในโรงเรียน
- ๒.๘ การจัดกลุ่มอาสาสมัครเพื่อช่วยงานในห้องสมุด

๓. กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและประเพณี ได้แก่

- ๓.๑ การจัดตั้งชุมนุมพุทธศาสน์และประเพณี
- ๓.๒ โรงเรียนเป็นเจ้าของนำผ้าป่า กรฐิน หรือเทียนพรรษาไปทอดที่วัดโดย

มีนักเรียนร่วมไปด้วย

- ๓.๓ โรงเรียนนิมนต์พระมาปาฐกถาธรรมที่โรงเรียน
- ๓.๔ โรงเรียนนำนักเรียนไปเวียนเทียนที่วัด เนื่องใน เทศกาลต่าง ๆ

๔. กิจกรรมที่เกี่ยวกับสังคมและการเข้าสังคม ได้แก่

- ๔.๑ การจัดตั้งชุมนุมวัฒนธรรมไทย
- ๔.๒ การจัดตั้งชุมนุมวัฒนธรรมนานาชาติและเชิญผู้เชี่ยวชาญของชาตินั้น ๆ มา

บรรยายเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติของเขา

- ๔.๓ นักเรียนจัดงานสังสรรค์ระหว่างเพื่อน ๆ ภายในห้อง
- ๔.๔ การทัศนศึกษาภายในจังหวัด เช่น ชมวัดพระแก้ว ห้องฟ้าจำลอง ฯ
- ๔.๕ การจัดทัศนศึกษาต่างจังหวัด เพื่อชมและศึกษาสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์

เช่น พระธาตุคอกยสุเทพ เขื่อนภูมิพล เกาะภูเก็ต เป็นต้น

๔.๖ โรงเรียนจัดตั้งชุมนุมสังคมหรือการเข้าสังคม สอนให้สมาชิกรู้หลักการ  
ปฏิบัติคนในการเข้าสังคม เช่น มายาทในการแต่งกายในโอกาสต่าง ๆ มารยาทในการรับประทานอาหาร  
มารยาทในการชมมหรสพหรือสอนการเดินรำแบบต่าง ๆ

- ๔.๗ การจัดตั้งชุมนุมปาฐกถา

๕. กิจกรรมเกี่ยวกับการกีฬา ได้แก่

- ๕.๑ การจัดการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียนหรือกีฬาสี

## โรงเรียน

๕.๒ การคัดตัวนักกีฬาจากกีฬาส่งไปแข่งขันกับโรงเรียนอื่น ๆ หรือกลุ่ม

๕.๓ จัดฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับการกีฬาให้นักเรียนชม

๕.๔ จัดให้นักเรียน เล่นกิจกรรม เข้าจังหวัดหรือกายบริหารประกอบ เพลง

๕.๕ โรงเรียนจัดแข่งขันหรือจัดให้นักเรียน เล่นกีฬาต่อไปนี้

-บาสเกตบอล	-ห่วงยาง
-ฟุตบอล	-ตะกร้อ
-วอลเลย์บอล	-จักรยาน
-บิงปอง	-ยิมนาสติก
-แฮร์บอล	-ฟันดาบ
-แฮนด์บอล	-เทนนิส
-ว่ายน้ำ	-รักบี้

๖. กิจกรรมที่เกี่ยวกับการรื่นเริงหรือนันทนาการ ได้แก่

๖.๑ จัดตั้งชุมนุมการละคร

๖.๒ จัดตั้งชุมนุมนาฏศิลป์

๖.๓ จัดตั้งชุมนุมดนตรีไทย

๖.๔ จัดตั้งชุมนุมดนตรีสากล

๖.๕ จัดตั้งชุมนุมนักร้องหรือนักร้องประสานเสียง

๖.๖ จัดงานรื่นเริงประจำปีหรือตอนปิดภาคเรียน

๖.๗ จัดหาภาพยนตร์สารคดี เช่น การท่องเที่ยว การเกษตร หรือประเภท

เบาสมอง เช่น ภาพยนตร์การ์ตูน มาฉายให้นักเรียนดูที่โรงเรียน หรือพานักเรียนไปดูที่โรงภาพยนตร์ เป็นครั้งคราว

๗. กิจกรรมด้านการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์หรืองานอดิเรก ได้แก่

๗.๑ จัดแผนกอุปกรณ์กีฬา มีเจ้าหน้าที่ประจำเพื่อให้นักเรียนมาขอเบิกไปเล่นได้

๗.๒ จัดห้องดนตรี และมีเครื่องดนตรีทั้งดนตรีไทย-สากล ให้นักเรียนไว้ฝึกซ้อม

๗.๓ จัดห้องอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือนิยาย หนังสือการ์ตูน เป็นต้น เพื่อให้

นักเรียนอ่านยามว่าง โดยแยกออกมาจากห้องสมุด



๗.๔ จัดห้องกิจกรรมรวมหรือห้อง เอนกประสงค์หรือสโมสรนักเรียน เพื่อให้นักเรียนไปใช้เป็นที่ทำงานหรือกิจกรรมได้

#### ๘. กิจกรรมที่เกี่ยวกับลูกเสือและเนตรนารี ได้แก่

๘.๑ การจัดตั้งกองลูกเสือและเนตรนารีประจำโรงเรียน

๘.๒ การให้ลูกเสือและเนตรนารีเรียนวิชาที่ต้องนำไปปฏิบัติเพื่อช่วยตนเองและเพื่อนมนุษย์ได้ เช่น ว่ายน้ำ การปฐมพยาบาล การใช้ยาสามัญประจำบ้าน การทำอาหาร การเลี้ยงเด็กอ่อน เป็นต้น

๘.๓ การฉายภาพยนตร์หรือเชียววิทยากรมาบรรยายเกี่ยวกับวิชาที่ลูกเสือและเนตรนารีควรเรียนรู้

๘.๔ การจัดให้ลูกเสือเดินทางไกลภายในจังหวัด

๘.๕ การจัดให้ลูกเสือออกค่ายพักแรมในโรงเรียน

๘.๖ การจัดให้ลูกเสือออกค่ายพักแรมตามต่างจังหวัด เช่น ค่ายลูกเสือวชิราวุธ จังหวัดชลบุรี

๘.๗ การส่งลูกเสือไปเข้าค่ายพักแรมหรือสวนสนามร่วมกับกองลูกเสือโรงเรียนอื่น ๆ

๘.๘ การส่งลูกเสือและเนตรนารีไปอบรมเกี่ยวกับการจราจรและดับเพลิง

#### ๙. กิจกรรมด้านวิชาการ ได้แก่

๙.๑ การจัดตั้งชุมนุมทางวิชาการ

๙.๒ การส่งนักเรียนไปแข่งขันตอบปัญหาทางวิชาการระหว่างโรงเรียนต่าง ๆ ทางทีวีหรือวิทยุกระจายเสียง

๙.๓ การประกาศเกียรติคุณนักเรียนที่เรียนดีในแต่ละชั้น พร้อมทั้งมอบวุฒิบัตรหรือให้รางวัล

๙.๔ การจัดกลุ่มนักเรียนที่เรียนดีในแต่ละภาควิชา มีห้องทำงานให้เพื่อคอยเป็นที่เลี้ยงนักเรียนรุ่นน้องหรือเพื่อน ๆ ชั้นเดียวกันที่มีปัญหาด้านวิชาการ

๙.๕ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน เช่น จัดนิทรรศการวันเข้าพรรษา วันปืยมหาราช วันสุนทรภู่ เป็นต้น

๙.๖ การจัดอาจารย์เวรหมุนเวียนกันในแต่ละภาควิชา เช่น วันจันทร์ อาจารย์ ก. ให้คำปรึกษาแก่นักเรียนในภาควิชาคณิตศาสตร์ อาจารย์ ข. ให้คำปรึกษาแก่นักเรียนในภาควิชาภาษาอังกฤษ เป็นต้น

จากประเภทของกิจกรรมนักเรียนทั้งหมด ไม่ว่าจะแบ่งโดยใช้เกณฑ์ใดก็ตามล้วนแต่ มุ่งหวังให้นักเรียนได้รับประโยชน์มากที่สุด แต่ทั้งนี้ก็มุ่งส่งเสริมด้านสติปัญญาและประสบการณ์ ต่าง ๆ พร้อมกันไปด้วย เพื่อจะได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายมากที่สุด

### บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมนักเรียน

การดำเนินการจัดกิจกรรมนักเรียน บุคคลที่มีส่วนรับรู้และช่วยในการดำเนินงานคือ ผู้บริหาร คณะกรรมการบริหารสถานศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ปกครอง คณะครูอาจารย์และ นักเรียน

๑. ผู้บริหาร ผู้บริหารเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการจัดกิจกรรมนักเรียน เพราะผู้บริหาร เป็นตัวจักรสำคัญของโรงเรียน เป็นนักวางแผน ผู้ดำเนินงาน ผู้ประสานงาน และเป็นนักศึกษา นิเทศให้แก่งานของตนเอง ในการจัดกิจกรรมนักเรียน ผู้บริหารควรพิจารณาดูความจำเป็น คุณประโยชน์ที่จะได้รับ ตลอดจนการเตรียมบุคคลซึ่งจะต้องมีส่วน เข้ามาเกี่ยวข้องให้มีความเข้าใจ วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน และคุณประโยชน์ซึ่งนักเรียนจะได้รับจากการ เข้าร่วมกิจกรรม นั้น ๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้บริหารควรยึดหลักต่อไปนี้ เป็นแนวทางในการบริหารการจัดกิจกรรม นักเรียน

- ๑.๑ ปรับปรุงแนวความคิดในการจัดการศึกษาให้ทันสมัยอยู่เสมอและควรนำมาปฏิบัติได้
- ๑.๒ มีความเข้าใจวัตถุประสงค์และวิธีการจัดกิจกรรมนักเรียนอย่างถูกต้อง
- ๑.๓ ยอมรับว่าอาจารย์ที่ปรึกษาของการจัดกิจกรรมนักเรียนอาจจะมีความสามารถยิ่งกว่าตนเอง
- ๑.๔ มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง โดยให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ของการจัดกิจกรรมนักเรียน เช่น เป็นที่ปรึกษาในการจัดวิทยากรหรือแหล่งวิชาการของชุมชน จัดหาเงิน จัดสรรอุปกรณ์ และเรื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จัดเวลา สถานที่อันสมควรให้ ตลอดจนการคัดเลือกอาจารย์ที่ปรึกษา
- ๑.๕ มีความพร้อมในการร่วมเผชิญปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้น และแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิจรรณญาณ
- ๑.๖ มีเอกสารหรือรายงานการติดตามผลของกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะนำมาใช้ได้อย่างทันที่

ประภาพรณ สุวรรณสุข (๒๕๒๔:๖๐-๖๑) กล่าวว่า ผู้บริหารควรมีบทบาทต่อการ  
จัดกิจกรรมนักเรียนดังต่อไปนี้

๑. เป็นผู้ริเริ่มวางแผนงานกิจกรรมนักเรียน
๒. มีส่วนร่วมในการจัดจุดมุ่งหมายของกิจกรรมนักเรียน
๓. มีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของกิจกรรมนักเรียน
๔. มีส่วนร่วมในการวางแผนเกี่ยวกับการจัดหารายได้และการใช้จ่ายเงินในการ

จัดกิจกรรมนักเรียน

๕. สามารถนิเทศอาจารย์ที่ปรึกษาชุมชนได้
๖. สามารถให้คำแนะนำแก่นักเรียนได้
๗. ควบคุมดูแลให้การจัดกิจกรรมนักเรียนเป็นไปตามแผนที่วางไว้
๘. ร่วมจัดอาจารย์ที่ปรึกษาชุมชนให้เหมาะสมกับความสามารถและพอเหมาะกับ

จำนวนนักเรียน

๙. เห็นความสำคัญของกิจกรรมนักเรียนและให้การสนับสนุน
๑๐. เป็นผู้สั่งยกเลิกกิจกรรมนักเรียนในกรณีเห็นว่ากิจกรรมนั้นอาจนำมาซึ่งความ

เสียหายแก่โรงเรียน

๑๑. ชี้แจงถึง เรื่องโครงการที่จัดกิจกรรมนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบในเวลาที่มีการ  
ประชุมสมาคมผู้ปกครองและครู เพื่อชี้แจงนโยบายของสถานศึกษาให้ผู้ปกครองได้เข้าใจถึง  
วัตถุประสงค์และนโยบายของการจัดกิจกรรมนักเรียนได้ถูกต้อง

๑๒. มีส่วนร่วมในการประเมินผล
๑๓. จัดระบบงานหรือรูปองค์การของสายบริหารงานกิจกรรม
๑๔. รวบรวมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของทุกฝ่าย เพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรม

และนำไปสู่การปรับปรุงงานต่อไป

๑๕. กำหนดขอข่วยหน้าที่ความรับผิดชอบของหัวหน้าหมวดกิจกรรมและครูกิจกรรม  
และนำไปสู่การปรับปรุงงานต่อไป

๒. หัวหน้าฝ่ายกิจกรรมนักเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๕:๕) ได้กำหนดงานในหน้าที่ของหัวหน้าฝ่ายกิจกรรมไว้ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ ช่วยหัวหน้าสถานศึกษาในการจัดทำแผนงานและโครงการกิจกรรม
- ๒.๒ ร่วมกับครูที่ปรึกษากิจกรรมกำหนดคุณสมบัติของผู้จะ เลือกกิจกรรมนั้น ๆ
- ๒.๓ ควบคุมดูแลเพื่อให้การดำเนินการกิจกรรมนักเรียน เป็นไปตาม เป้าหมาย และระเบียบแบบแผนของทางราชการ
- ๒.๔ จัดทำโครงการงบประมาณรายจ่ายให้หมวดกิจกรรม
- ๒.๕ วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินการจัดกิจกรรม เพื่อหาแนวทางปรับปรุงและแก้ไขปัญหานั้น ๆ
- ๒.๖ เป็นที่ปรึกษาของครูกิจกรรมในการดำเนินการจัดกิจกรรม
- ๒.๗ นิเทศการปฏิบัติงานการใช้วัสดุอุปกรณ์ของครูกิจกรรม
- ๒.๘ จัดหาอุปกรณ์สำหรับใช้ในการ ปฏิบัติกิจกรรม
- ๒.๙ ติดต่อประสานงานด้านกิจกรรมกับข้าราชการครูทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา
- ๒.๑๐ เสนอความเห็นต่อหัวหน้าสถานศึกษาในกรณี ที่เห็นควรยกเลิกกิจกรรมบางประเภท
- ๒.๑๑ ประเมินผลงานของการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม เสนอต่อหัวหน้าสถานศึกษาทุก ปลายภาค เรียน

### ๓. อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาการจัดกิจกรรมนักเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้แนวทางการจัดกิจกรรมได้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้นหน้าที่ของอาจารย์ที่ปรึกษาจึงมีดังนี้คือ

- ๓.๑ รับผิดชอบการดำเนินการจัดกิจกรรม
- ๓.๒ จัดทำระเบียบข้อบังคับของ แต่ละกิจกรรม
- ๓.๓ ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียน เข้าใจ ความมุ่งหมายและแนวการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม
- ๓.๔ ดำเนินการรับสมัครสมาชิก
- ๓.๕ จัดประชุมปฐมนิเทศแก่สมาชิก

๓.๖ ร่วมกับคณะกรรมการดำเนินการ (นักเรียน) จัดทำแผนปฏิบัติงานและกำหนดโครงการต่าง ๆ ของแต่ละกิจกรรมหรือชุมนุม

๓.๗ จัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน

๓.๘ ควบคุม กิจกรรมให้เป็นไปตามปฏิทินการปฏิบัติงานของแต่ละกิจกรรม

๓.๘ ปรับปรุงให้สมาชิกได้พัฒนาตามนโยบายของโรงเรียน

๓.๑๐ ช่วยเหลือ เป็นที่ปรึกษาและร่วมทำกิจกรรมกับสมาชิกอย่างใกล้ชิด

๓.๑๑ ประสานงานกับครู อาจารย์ในโรงเรียน อาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรม

กับหัวหน้าฝ่ายกิจกรรม เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปด้วยความราบรื่น

๓.๑๒ ประเมินผลการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกทุกครั้งและทุกสิ้นภาค เรียน เพื่อปรับปรุง

๓.๑๓ รายงานการประเมินผลต่อหัวหน้าฝ่ายกิจกรรมและหัวหน้าสถานศึกษา

๔. ครู อาจารย์ ได้แก่บรรดาอาจารย์ ซึ่งไม่มีส่วนรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมนักเรียนโดยตรง แต่ผู้บริหารจะต้องจัดการปฐมนิเทศให้อาจารย์เหล่านี้ได้เข้าใจในวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมนักเรียนและบทบาทของอาจารย์เหล่านี้ ซึ่งจะมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดกิจกรรมเช่นกัน ถ้าบุคคลเหล่านี้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และคุณประโยชน์แล้ว จะมีส่วนช่วยนักเรียนในการจัดกิจกรรมโดยทางอ้อม กล่าวคือ สามารถให้แนวคิดที่ถูกต้องแก่ผู้เรียนในการเลือกประเภทของกิจกรรมที่ควรเข้าร่วม

ครู อาจารย์ ควรช่วยเหลือนักเรียนในการเลือกประเภทกิจกรรมนักเรียนเหมือนกับการที่ครูจะต้องเตรียมบทเรียน เช่น ครูจะต้องกระตุ้นให้นักเรียนประเภทช้อย่อยเข้าร่วมกิจกรรมอย่างน้อย ๑ ชนิด ในเวลาเดียวกันก็ต้องช่วยพยุงนักเรียน ซึ่งเรียนไม่เก่งไม่ให้เข้าร่วมกับการจัดกิจกรรมมากเกินไปจนเกินไปและมีเวลาไว้สำหรับ เนื้อหาวิชาซึ่งต้องเรียนบ้าง

การให้คำแนะนำของครูอาจารย์ ควรเป็นไปในแนวทางให้นักเรียนได้รู้จักมีอิสระในการตัดสินใจ เพื่อให้เด็กนักเรียนมีโอกาสทดลองความคิดริเริ่ม แม้ว่าบางครั้งอาจจะมีการผิดพลาด ซึ่งต้องช่วยแก้ไขในเวลาต่อมาก็ตาม

๕. ผู้ปกครอง ผู้ปกครองนับว่าเป็นบุคคลสำคัญต่อการจัดกิจกรรมนักเรียนทั้งทางอ้อมและทางตรง กล่าวได้ว่า บทบาทในทางอ้อมคือ ผู้ปกครองนับว่าเป็นบุคคลสำคัญต่อการจัดกิจกรรมนักเรียนแก่นักเรียนในปกครองให้เข้าร่วมทำกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ส่วนบทบาทในทางตรงคือ ผู้ปกครองที่มีความสามารถอาจจะเชิญมา เป็นวิทยากรในการให้ความรู้ในด้าน

ต่าง ๆ หรือเป็นที่ปรึกษาพิเศษในการจัดดำเนินงาน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือในเรื่องอุปกรณ์ หรือแนะนำวิธีการที่ดี

ฉะนั้น ผู้บริหารควรตระหนักในเรื่องนี้ และหาโอกาสพบปะเพื่อชี้แจงโครงการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนโครงการจัดกิจกรรมให้ผู้ปกครองได้ทราบ โอกาสซึ่งอาจจะทำได้ คือ การประชุมเพื่อชี้แจงนโยบายของสถานศึกษา การปฐมนิเทศนักเรียนใหม่ เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้าใจอันถูกต้อง และป้องกันความขัดแย้งอันอาจจะเกิดขึ้น เนื่องจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนในวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมด้วย

๖. นักเรียนและนักศึกษา นักเรียนและนักศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ หรือเข้าร่วมการจัดกิจกรรม ฉะนั้นนักเรียนและนักศึกษาจะต้องเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรับผิดชอบในฐานะผู้ดำเนินงานหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรม และบทบาทในฐานะเป็นผู้มาศึกษาหาความรู้ จึงควรรู้จักแบ่งเวลา สำหรับทางด้านวิชาการและเวลาสำหรับการจัดกิจกรรม

งานในหน้าที่ของนักเรียนและนักศึกษามีดังนี้

๑. ดำเนินการ เลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้คำแนะนำของครูที่ปรึกษา  
กิจกรรม
๒. ประชุมวางแผนและกำหนดโครงการที่จะทำในแต่ละภาค เรียน
๓. จัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน
๔. ดำเนินงานและร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม
๕. ประสานงานกับครูที่ปรึกษา กิจกรรม หัวหน้าหมวดกิจกรรม ครูที่ปรึกษา กิจกรรมอื่น ๆ
๖. จัดให้มีการแสดงผลงานของกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่
๗. ประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมให้ครูที่ปรึกษา กิจกรรมทราบ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป

หัวหน้าสถานศึกษาควรตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรมนักเรียนขึ้น เพื่อทำหน้าที่ดำเนินงานจัดกิจกรรมนักเรียน คณะกรรมการนี้อาจประกอบด้วย

๑. ผู้ช่วยผู้อำนวยการ (ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้วแต่หัวหน้าสถานศึกษาจะมอบหมาย) เป็นประธานกรรมการ
๒. หัวหน้าหมวดกิจกรรม เป็นรองประธานกรรมการ
๓. รองหัวหน้าหมวดกิจกรรม เป็นรองประธานกรรมการ



๔. หัวหน้าอาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรม ขุ่มขุ่มต่าง ๆ เป็นกรรมการ
๕. ครูกิจกรรมนักเรียน เป็นเลขานุการ

หน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินการมีดังนี้

๑. จัดกิจกรรมนักเรียนให้เป็นไปตามนโยบายและ เป้าหมายของโรงเรียน
๒. กำหนดหลัก เกณฑ์ และวิธีการจัดกิจกรรมนักเรียน
๓. พิจารณา โครงการและระเบียบข้อบังคับของกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสนอหัวหน้า

สถานศึกษาพิจารณาอนุมัติ

๔. จัดให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ  
ทุกภาคเรียน

๕. จัดให้ครู อาจารย์ ในโรงเรียนทำหน้าที่อาจารย์ที่ปรึกษารับผิดชอบดำเนินงาน  
กิจกรรมทุก กิจกรรม

๖. ตรวจสอบการจัดทำบัญชีรับ-จ่าย เงินหรือพัสดุสิ่งของให้เป็นไปตามระเบียบ  
ของทางราชการ

๗. วิเคราะห์วิจัยให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานกิจกรรม เพื่อประเมินผลงาน  
การบริหารงานทุกประเภทของสถานศึกษา ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ควบคุมนโยบาย

ต่าง ๆ และแบ่งความรับผิดชอบไปตามสายงานที่กำหนดไว้ การจัดกิจกรรมนักเรียนเป็น  
วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการจัดการศึกษา ซึ่งผู้บริหารจะต้องรับนโยบายนั้นมาปฏิบัติ  
ฉะนั้นผู้บริหาร จึงควรวางแผนงานให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมนักเรียนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. การเตรียมบุคลากร ซึ่งได้แก่ การให้การศึกษ ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบาย  
และขบวนการจัดกิจกรรมนักเรียน เป็นการ เพิ่มพูนความรู้แก่ตนเองและบุคลากรในสถานศึกษาให้  
มีความพร้อมในการดำเนินงาน วิธีที่นำมาปฏิบัติคือ

๑.๑ ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองและถ่ายทอดให้บุคลากรในหน่วยงาน

๑.๒ เชิญวิทยากร หรือศึกษานิเทศก์ผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการจัด

กิจกรรมนักเรียนมาบรรยาย

๑.๓ ส่งอาจารย์ผู้รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมนักเรียนไปเยี่ยมสถานศึกษา  
ซึ่งจัดกิจกรรม เพื่อหาข้อมูลและนำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาของตนเอง

๑.๔ ติดต่อขออนุมัติสถาบันอุดมศึกษา ซึ่ง เปิดสอนวิชา เกี่ยวกับการจัดกิจกรรม  
นักเรียน เพื่อให้ครู อาจารย์ ซึ่งวิทยาลัยคัดเลือกขอเข้าฟังคำบรรยาย เพื่อนำข้อมูลที่เป็น

ประโยชน์มาใช้ในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

๑.๕ เชิญครูอาจารย์จากสถานศึกษาอื่น ๆ ซึ่งมีการจัดกิจกรรมนักเรียนมา ร่วมสัมมนา เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรวบรวมข้อมูลและวางแผนแก้ปัญหา

๒. ผู้บริหารควรเป็นผู้มีความสามารถที่จะช่วยแนะนำให้นักเรียนและอาจารย์ที่ปรึกษาได้รู้จักการเลือกวิทยากรและแหล่งวิชาการเพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรม

๓. ให้ความร่วมมือในการจัดอาจารย์ที่ปรึกษาหรือบุคลากรในหน่วยงานซึ่งจำเป็น ต้องใช้ในการจัดกิจกรรมนักเรียน

๔. ให้ความช่วยเหลือในการจัดสถานที่ อุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวกให้ เหมาะสมกับกิจกรรมแต่ละประเภททั้งในและนอกสถานศึกษา

๕. การกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรม ซึ่งจะขึ้นอยู่กับประเภทของกิจกรรม กิจกรรมบางประเภทอาจจะต้องมีระยะเวลาจัดที่กำหนดแน่นอน เช่น อาทิตย์ละครั้ง หรือ เดือนละครั้ง ในขณะที่กิจกรรมบางประเภทอาจจัดเพียงภาคเรียนละครั้งหรือปีการศึกษาละครั้ง ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้นด้วย แต่อย่างไรก็ตามการกำหนดเวลาในการจัด กิจกรรมควรจัดในระหว่างเวลาเปิดเรียน เพื่อให้ผู้เรียนจะได้สะดวกในการดำเนินงานหรือเข้าร่วม กิจกรรม ยกเว้นการจัดกิจกรรมบางประเภทที่จัดในระหว่างวันหยุด เนื่องจากจำเป็นต้องกำหนด ในเวลานั้นเพราะเป็นเทศกาลหรือมีความหมายพิเศษ เช่น วันครบรอบ ๕๐ ปีของสถานศึกษา เป็นต้น

ฉะนั้น การกำหนดเวลาการจัดกิจกรรมนักเรียนจะต้องอยู่ในดุลยพินิจของผู้บริหาร โดยอาศัยหลักการพิจารณาดังกล่าวข้างต้น

๖. การให้ความร่วมมือในการจัดหาเงิน เพื่อจัดทำกิจกรรมนักเรียน เนื่องจาก สถานศึกษาจะไม่ได้รับงบประมาณจัดสรรโดยตรงเพื่องานด้านนี้ ฉะนั้น ผู้บริหารจะต้องช่วยให้ คำแนะนำในการจัดหาเงิน เพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรม ซึ่งอาจจะทำได้หลายวิธี เช่น

- ๖.๑ เก็บค่าสมัครเข้าเป็นสมาชิก
- ๖.๒ เก็บรายได้จากการจัดการแสดง
- ๖.๓ เก็บรายได้จากการขายของ
- ๖.๔ เก็บรายได้จากการขายบัตร เช่น บัตรทัศนจร
- ๖.๕ เงินที่เรียไ้จากครูอาจารย์และนักเรียน
- ๖.๖ เงินพิเศษซึ่งมีผู้มอบให้ เช่น ศิษย์เก่ามอบให้



### การประเมินผลกิจกรรมนักเรียน

การประเมินผล คือ การรวบรวมข้อเท็จจริง การสรุปลงความเห็นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การปรับปรุงหรือการทำให้ดีขึ้นจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการลงความเห็นและให้ข้อเสนอแนะโดยอาศัยข้อมูลที่รวบรวมมาได้ ถ้าประเมินผลไม่ดี ก็ย่อมเป็นอุปสรรคแก่การดำเนินงานให้จุดหน้าไปได้ การประเมินผลที่ดีย่อมทำให้เกิดผลดีแก่การดำเนินงาน

การประเมินผลกิจกรรมนักเรียน สุรินทร์ สรศิริ (๒๕๐๘:๑๑๘) ได้กล่าวว่า มีวัตถุประสงค์อยู่ ๓ ประการคือ

๑. เพื่อจะรู้ว่ากิจกรรมที่ทำไปนี้ได้รับความสำเร็จเพียงไร
๒. เพื่อค้นพบข้อดีเด่นและข้อเสียหาย
๓. เพื่อปรับปรุงโปรแกรมกิจกรรมของชุมนุม

การประเมินผลกิจกรรมนักเรียน พันธ์ หันนาสินทร์ (๒๕๑๓:๑๗๔-๑๗๕) ได้เสนอหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ควรยึดถือ ดังนี้

๑. กิจกรรมนักเรียนมีส่วนช่วยให้เกิดความเจริญแก่นักเรียนและสัมพันธ์กับการสอนวิชาต่าง ๆ ในโรงเรียนเพียงไร
๒. กิจกรรมนักเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนความเป็นผู้นำ ความคิดริเริ่ม ความรู้จักรับผิดชอบ การรู้จักร่วมมือทำงาน และส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกรักโรงเรียนขึ้นเพียงไร
๓. โรงเรียนได้พยายามจัดการส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนได้เข้าร่วมในกิจกรรมเพียงไร
๔. กิจกรรมของโรงเรียนก่อให้เกิดความแตกแยกเพียงไร
๕. คณะครูมีส่วนร่วมในการดำเนินการและให้ความสนับสนุนเพียงไร
๖. โรงเรียนพยายามจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ หลากชนิด เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเป็นสมาชิกตามความสนใจเพียงไร
๗. โรงเรียนเอาใจใส่ปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ให้ทันต่อความสนใจของนักเรียนหรือไม่เพียงไร

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และ วันนอร์ มะทา (๒๕๒๘:๒๗) กล่าวว่า การประเมินผลที่ดีนั้นควรจะทำหลาย ๆ วิธี เพื่อจะได้ข้อมูลใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด วิธีการประเมินผลควรประเมินจากบุคคลทุกกลุ่ม ซึ่งมีส่วนรับรู้หรือส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมนั้น ๆ เช่น

๑. ประชุมคณะกรรมการ เพื่อสรุปผลโครงการศึกษา ความสำเร็จ และข้อบกพร่อง  
ในการจัดดำเนินงาน

๒. สุ่มสมาชิกตอบแบบสอบถาม เพื่อศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรม

๓. รับฟังข้อคิดเห็นจากครู อาจารย์ ซึ่งมีความสนใจในการจัดกิจกรรม

๔. รับฟังการวิเคราะห์ผลงานจากผู้บริหาร หลังจากทีสรุปเสนอผลโครงการแล้ว

การประเมินผลการจัดกิจกรรมนักเรียนควรวาง เกณฑ์และแบบฟอร์ม ให้ใช้เหมือนกันทุก  
ชุมนุม หรือชมรม การประเมินผลควรจัดทำดังนี้คือ

๑. ประเมินผลการจัดกิจกรรมทุกครั้ง

๒. สรุปประเมินผลการจัดกิจกรรมก่อนสิ้นปีการศึกษา เพื่อเสนอให้โรงเรียนได้  
ทราบผลการดำเนินงานพร้อมกับบัญชีรับ-จ่าย

ในการประเมินผลข้อมูลที่ได้มาจะต้องมีการรวบรวมข้อมูล สุรินทร์ สรศิริ (๒๕๐๙ :  
๑๒๑-๑๒๔) ได้แนะนำเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑. แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือของการรวบรวมข้อมูลที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่  
เป็นการยากที่จะตั้งคำถามให้ชัดเจน แน่นนอน แต่ถ้าเป็นแบบสอบถามที่ดีแล้วจะทำให้รวบรวม  
ความจริงและความคิดเห็นของผู้อื่นได้ดี

๒. การไปเยี่ยมเป็นหมู่คณะ การไปเยี่ยมสถานศึกษาเพื่อสังเกตการจัดกิจกรรม  
ของโรงเรียนนั้น จะทำให้เห็น เหตุการณ์ด้วยตนเอง ประโยชน์ที่ได้รับ คือ การสรุปลงความเห็น  
ของคณะที่ไปสังเกต ตลอดจนได้ข้อ เสนอแนะในการปรับปรุงกิจกรรมด้วย

๓. การวิจัย เป็นการกระทำที่ต้องหาข้อเท็จจริงที่แน่นอน จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้  
จากการจัดทำกิจกรรมรวมทั้งมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย ผู้ที่ทำการวิจัยควรเป็น  
คณะครูอาจารย์หรือผู้บริหารการศึกษา

๔. การอภิปรายในโฮมรูม เพื่อรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน ครูจะต้องประมวล  
ความคิดเห็นไว้เก็บ เป็นข้อมูลและบันทึกส่งคณะกรรมการ ประเมินผล

๕. การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน อาจจะเป็นการอภิปรายในสภาโรงเรียน  
คณะอาจารย์ หรือนักเรียน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะได้ประโยชน์มาก

๖. สังเกตปฏิกิริยาทั่วไปของนักเรียน

๗. การจัดทำระเบียบพฤติกรรม

การประเมินผลทุกครั้งจะต้องมีการทำรายงานสรุปผล การประเมินผลต้องเก็บไว้เป็นหลักฐาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลให้คณะกรรมการรุ่นต่อไปได้ศึกษาวิธีการจัดการดำเนินงานทั้งด้านความสำเร็จและความล้มเหลว และเพื่อเป็นข้อมูลสรุปการประเมินผลก่อนสิ้นปีการศึกษา และเป็นเกณฑ์ซึ่งอาจจะใช้พิจารณาในการจัดตั้งขบวนการใหม่

การที่จะเริ่มดำเนินการจัดทำกิจกรรมนักเรียนชั้นใหม่ ควรจะมีเกณฑ์ในการพิจารณา เพื่อเป็นการประเมินผลอย่างคร่าว ๆ ว่า การจัดกิจกรรมนั้นจะได้รับความสนใจ และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่นักเรียนในด้านใดบ้าง เกณฑ์ซึ่งอาจจะนำมาใช้ได้คือ การตั้งคำถามดังต่อไปนี้

๑. กิจกรรมเป็นที่สนใจของนักเรียนในระดับนั้นหรือไม่
๒. กลุ่มคนในสถานศึกษามีความเข้าใจเรื่องกิจกรรมนั้นเพียงใด
๓. กิจกรรมนั้นจะสร้างเสริมการเรียนการสอนหรือไม่
๔. กิจกรรมนั้นจะสามารถช่วยทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความเข้าใจ

ในสิ่งซึ่งเป็นหลักฐานเพียงใด

๕. กิจกรรมนั้นจะช่วยทำให้นักเรียนมีประสบการณ์กว้างขวางขึ้นหรือไม่
๖. กิจกรรมนั้นจะช่วยพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบของนักเรียนเพียงใด
๗. กิจกรรมนั้นจะเป็นเครื่องกระตุ้นทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในสิ่งใหม่เพิ่มขึ้น

หรือไม่

#### ประโยชน์และข้อควรคำนึงในการจัดกิจกรรมนักเรียน

กิจกรรมนักเรียนเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ ซึ่ง มิลเลอร์ มาเยอร์ และ แพทริก (Miller, Mayer and Patrick ๑๙๕๙:๑๓-๑๕) ได้ชี้ให้เห็นประโยชน์ที่สำคัญของกิจกรรมนักเรียนไว้ ๔ ประการคือ

๑. ประโยชน์ต่อตัวนักเรียน
๒. มีส่วนเสริมสร้างหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้น
๓. มีส่วนช่วยในการบริหารโรงเรียน
๔. มีส่วนช่วยสังคม

ประโยชน์ของกิจกรรมนักเรียนอาจแยกออกได้โดยละเอียดดังนี้คือ

๑. ให้นักเรียนได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน การคลายความเครียดในงานประจำ
๒. สนับสนุนการศึกษาที่นอกเหนือไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ซึ่งเป็นการส่งเสริม

ความมุ่งหมายของการศึกษาแผนใหม่ให้บรรลุผล

๓. ช่วยเหลือชุมชนให้มีโอกาสได้รับความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลินกับกิจกรรมบางอย่างของนักเรียนไปด้วย เพราะนักเรียนจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมาชมกิจกรรมของตนเสมอ

๔. ให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยการกระทำ (learning by doing)

๕. ให้นักเรียนเกิดควมสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยได้มีโอกาสทำงานร่วมกันและได้แสดงความสามารถของตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม

๖. สร้างบุคลิกภาพให้นักเรียนให้มีลักษณะของความเป็นผู้นำ (leadership) เพราะมีโอกาสได้ฝึกฝนการบริหารงาน

๗. ฝึกความเป็นพลเมืองดี รู้จักรับผิดชอบและมีจรรยาบรรณที่ดี

๘. สร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียน

๙. ส่งเสริมค่านิยมทางสังคม (Social Value) โดยอาศัยกิจกรรมบางอย่างที่เหมาะสม เช่น ฝึกมารยาท และการวางตนในสังคม โดยจัดเลี้ยงอาหาร จัดงานร่วาง รื่นเรึงต่าง ๆ

กิจกรรมนักเรียน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์แล้วอาจนำมาซึ่งผลเสียหายหลายประการ ดังที่ ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และ วันนอร์ มะทา (๒๕๒๘:๒๔) ได้กล่าวไว้ดังนี้

๑. ในการจัดกิจกรรมนักเรียน ถ้าขาดการวางแผนงานและขาดระบบการควบคุมที่ดี อาจทำให้เกิดผลเสียหายได้ เช่น ทำให้เกิดการทุจริต เงินค่ากิจกรรม และเงินช่วยเหลืออื่นจากสถานศึกษาและบุคคลภายนอก ทำให้เกิดนิสัยที่ไม่ดีได้

๒. ถ้าไม่รู้จักแบ่งเวลาให้เหมาะสมอาจทำให้เกิดผลเสียหายต่อการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้ เช่น นักเรียนอาจขออนุญาตหยุดการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมมากเกินไป หรือขอสิทธิพิเศษไม่เข้าเรียนตามปกติ ทำให้เวลาเรียนไม่พอหรือเรียนไม่ครบตามหลักสูตร ทำให้ผลการเรียนของนักเรียนตกต่ำไป

๓. ถ้าขาดการจัดการหรือการแนะแนวที่ดีอาจทำให้เกิดการแบ่งแยกการทะเลาะวิวาท หรือแตกความสามัคคีระหว่างหมู่คณะได้ เช่น การแข่งขันกีฬาหรือกีฬาระหว่างโรงเรียน เป็นต้น

๔. กิจกรรมนักเรียนบางประเภท ถ้าไม่จัดให้เหมาะสมกันอาจทำให้เกิดความฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็น หรือเสียค่าใช้จ่ายสูงทำให้เกิดภาระแก่ผู้ปกครองนักเรียนหรือนักศึกษาเองได้ เช่น กิจกรรมการแสดงละคร การกีฬา หรือการพบปะสังสรรค์ เป็นต้น

๕. กิจกรรมนักเรียนประเภทที่จัดนอกสถานศึกษา เช่น การออกค่ายอาสาพัฒนา การทัศนศึกษา ถ้ำเขาดการปฐมนิเทศหรือการให้คำแนะนำ และขาดการควบคุมที่ดีจากอาจารย์ที่ปรึกษาอาจทำให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาสู่สถาบันการศึกษาได้ เช่น นักเรียนที่ไปทำกิจกรรมอาจประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสมหรือมีเรื่องชู้สาว เป็นต้น ทำให้เกิดภาพพจน์เสียหาย หรือนำความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาสู่สถาบันการศึกษาได้

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า กิจกรรมนักเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยฝึกฝนทักษะ และประสบการณ์แก่ผู้เรียน อีกทั้งยังมีส่วนช่วยให้หลักสูตรการเรียนการสอนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น โรงเรียนจึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมนักเรียนนั้นในสถานศึกษาของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย เพื่อการถ่ายทอด สืบทอด และอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ให้คงอยู่ตลอดไป

#### การจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนประถมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ ได้เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตรในด้านของการถ่ายทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๕:๒) จึงได้กำหนดกิจกรรมนักเรียนที่โรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในสถานศึกษาจำนวน ๓ ประเภทคือ

๑. กิจกรรมลูกเสือหรือยุวกาชาดหรือ เนตรนารี
๒. กิจกรรมศาสนา
๓. กิจกรรมวัฒนธรรมไทย

นอกจากนี้ยังได้กำหนดกิจกรรมนักเรียนที่ควร เลือกจัดขึ้นในสถานศึกษาอีกจำนวน ๑๐ ประเภทคือ

๑. กิจกรรมลูก เสือหรือยุวกาชาดหรือ เนตรนารีหรือกิจกรรมผู้นำ เพื่อประโยชน์
๒. กิจกรรมศาสนา
๓. กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย
๔. กิจกรรมส่งเสริมการ เกษตรและสหกรณ์
๕. กิจกรรมการใช้ห้องสมุด
๖. กิจกรรมการใช้สินค้าไทย
๗. กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม

๘. กิจกรรมทัศนศึกษา
๘. กิจกรรมนันทนาการ
๑๐. กิจกรรมส่งเสริมวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร

เมื่อได้กำหนดกิจกรรมนักเรียนที่ควรเลือกจัดขึ้นในสถานศึกษาแล้ว กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำคู่มือการจัดกิจกรรมนักเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๐ (๒๕๒๔:๒) ขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมาย " เพื่อปลูกฝังเยาวชนของชาติให้มีคุณธรรม ระเบียบวินัย ความจงรักภักดี ต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนการดำรงส่งเสริมเอกลักษณ์วัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อความเป็นเอกราชมั่นคงของชาติต่อไป"

กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแนะกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยที่ควรปฏิบัติในโรงเรียนไว้ในโครงการที่ ๔ ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ คำนำ จุดประสงค์ กิจกรรมที่ควรปฏิบัติ วิธีดำเนินการ วิธีสอน การวัดผลกิจกรรม และข้อเสนอแนะ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.)

การศึกษาในระดับศึกษานับว่ามีความสำคัญต่อการถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมของชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเด็กในวันนี้ คือ ผู้ใหญ่ในวันหน้าที่จะต้องทำหน้าที่สืบต่อวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติสืบไป ประภาพรพร สุวรรณสุข (๒๕๒๔:๒๐๔-๒๐๕) ได้เห็นความสำคัญของเด็กในการที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาติ จึงได้เสนอกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมไทยที่ควรจัดให้กับนักเรียนระดับประถมศึกษาไว้จำนวนทั้งสิ้น ๔ ประเภทคือ

๑. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรม
๒. วัฒนธรรมทางมารยาท
๓. วัฒนธรรมอันเป็นพิธีกรรมทางศาสนา
๔. วัฒนธรรมการแสดงหรือการเล่นพื้นเมือง
๕. วัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทย

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข.)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยโดยโรงเรียนนั้นถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญของโรงเรียนที่จะต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึง เนื้อหาสาระที่ถูกต้องของวัฒนธรรมประจำชาติ การจัดกิจกรรมในหลาย ๆ รูปแบบย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมนั้น อันจะเป็นการปลูกฝังนิสัยของผู้เรียนไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติต่อไป

## งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ เสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจัด เรียงตามลำดับเรื่องการศึกษา คือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย

ปี ๒๕๐๗ สายสุณี มานะกุล ได้ทำการวิจัย เรื่อง "ความเข้าใจและความซาบซึ้งในวัฒนธรรมไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ปีการศึกษา ๒๕๐๗" โดยส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนจังหวัดพระนคร ทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความสนใจในศิลปการพ้อนรำของไทยพอประมาณ ด้านพุทธศาสนา นักเรียนเห็นว่า การไปวัด เพื่อปฏิบัติศาสนกิจและประเพณีการบวชพระ เป็นประเพณีที่ดั่งามควรปฏิบัติต่อไป ด้านการแต่งกาย นักเรียนเห็นว่า ทั้งชายและหญิงควรแต่งกายแบบไทยให้มากที่สุด เท่าที่โอกาสจะอำนวย ควรปรับปรุงส่งเสริมด้านการช่างอันเป็นงานประณีตศิลป์ นักเรียนส่วนใหญ่ซาบซึ้งและเข้าใจคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ เสนอแนะให้มีการป้องกัน ซ่อมแซม และรักษาให้คงอยู่ ควรฟื้นฟูการเล่นแบบพื้นเมืองให้แพร่หลาย เกี่ยวกับเรื่องลวดลายไทยนั้น นักเรียนเห็นคุณค่าในความสวยงาม และ เสนอแนะให้แทรกศิลปไทยในการก่อสร้างอาคารสำคัญ ด้านวรรณกรรม นักเรียน เสนอแนะให้เผยแพร่วรรณคดีทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ เพื่อให้มีผู้รู้จักมากขึ้น นอกจากนี้ นักเรียนยังให้ความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับจรรยา มารยาท และประเพณีต่าง ๆ ทั้งยัง เสนอแนะให้จัดตั้งศูนย์ฝึกหัดอบรมมารยาทขึ้น เพื่อสอนหรือแนะนำให้ผู้คนรู้จักมารยาทต่าง ๆ ตลอดจน เสนอแนะให้มีการฟื้นฟูประเพณีเก่า ๆ ของไทย เช่น พิธีโกนจุก เป็นต้น

ปี ๒๕๑๖ นพคุณ คุณาชีวะ ได้ทำวิจัยเรื่อง "บทบาททางการศึกษาของปรีศนาไทย" มีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมปรีศนาพื้นบ้านของไทยจากทุกภาค บทบาทของปรีศนาพื้นบ้านในหมู่เด็กไทย และแนวทางในการใช้ปรีศนาพื้นบ้านของไทย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ภาคละ ๒๐๐ คน เป็นชาย ๑๐๐ คน หญิง ๑๐๐ คน รวม ๔๐๐ คน ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะปรีศนาของไทยกับอังกฤษมี ส่วนคล้ายคลึงกันมาก นักเรียนแต่ละภาคมีความสามารถในการตอบปรีศนาไม่แตกต่างกัน ปรีศนาพื้นบ้านของไทยมีส่วนทำนายนาคความคิด ปฏิภาณของเด็ก ช่วยส่งเสริมความเข้าใจในการเรียนภาษา และจินตนาการ ฉะนั้นปรีศนาพื้นบ้านของไทย จึงควรเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสอนภาษาและวรรณคดีไทย

ในปี ๒๕๒๐ กอบแก้ว สิงห์ดี ได้ทำวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของนิสิตครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีต่อวัฒนธรรมไทย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนิสิตที่มีต่อวัฒนธรรมไทยด้านภาษา ศิลปกรรม วรรณคดี ศาสนา จรรยา มารยาท การแต่งกาย และขนบธรรมเนียมประเพณี ผลการวิจัยพบว่านิสิตมีความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างดี ด้านความรู้สึกซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมไทย นิสิตส่วนใหญ่มีความคิดเห็นและซาบซึ้งต่อลักษณะของวัฒนธรรมไทย ในด้านศิลปกรรม ภาษา ศาสนา จรรยา มารยาท การแต่งกายและขนบธรรมเนียมประเพณีไปในทางที่ดี ส่วนความรู้สึกต่อการเปลี่ยนแปลงไปในทางเลวลง คือ การใช้ภาษา ความศรัทธาต่อศาสนา ความรู้สึกที่มีต่อวรรณคดีไทย การแต่งกาย การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี และการเคารพยกย่องผู้ใหญ่

ในปีเดียวกันนี้ ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๒๐) ได้ทำวิจัยเรื่อง "วรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดเขานอน จังหวัดราชบุรี" ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมท้องถิ่นนั้นได้แสดงอัจฉริยภาพในทางวรรณศิลป์และสะท้อนเอกลักษณ์ไทย ซึ่งอาจแตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น วรรณกรรมเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นการดำเนินชีวิต ค่านิยมและจริยธรรมของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างพร้อมมูล ในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นจะได้ความรู้กว้างขวาง และรู้จักคนในถิ่นต่าง ๆ ดีขึ้น อันจะเป็นทางให้คนไทยได้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความเป็นหนึ่งใจเดียวกันมากขึ้น บทพากย์ประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดเขานอนนี้ นับเป็นบทพากย์รามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นหรือฉบับชาวบ้าน ซึ่งควรแก่การศึกษาและเผยแพร่ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

ในปี ๒๕๒๑ ประดิษฐ์ ภูมิพนิน ได้ทำวิจัยเรื่อง "ทัศนคติต่อดนตรีไทยของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยส่วนกลาง" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติต่อดนตรีไทยของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยส่วนกลาง และเพื่อเปรียบเทียบทัศนคติต่อดนตรีไทยของนิสิตนักศึกษาจำแนกตามเพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ประสบการณ์ดนตรีในมหาวิทยาลัยและสิ่งแวดล้อมทางดนตรี การศึกษาครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างนิสิตนักศึกษาภาคปกติชั้นปีที่ ๔ ปีการศึกษา ๒๕๒๐ ของมหาวิทยาลัยส่วนกลาง จำนวน ๔๕๕ คน ผลการวิจัยพบว่า โดยส่วนรวมนิสิตนักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อดนตรีไทย และนิสิตนักศึกษาหญิงมีทัศนคติที่ดีต่อดนตรีไทยมากกว่านิสิตนักศึกษาชาย นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ประสบการณ์ทางดนตรีในมหาวิทยาลัยและสิ่งแวดล้อมทางดนตรีส่งผลต่อทัศนคติทางด้านดนตรีของนิสิตนักศึกษาด้วย

ในปี ๒๕๒๒ ผะอบ โปษะกฤษณะ ฐะปะนีย์ นาคกรทรพ และ ศิวะพร สุคนธพงษ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง "การละเล่นของเด็กภาคกลาง" ผลการวิจัยพบว่า

๑. ลักษณะการเล่นของเด็กไทย จะเล่นกันอย่างง่าย ๆ เป็นระเบียบ การละเล่น



บางอย่างมีบทร้อง เป็นการส่งเสริมพัฒนาทางด้านอารมณ์และภาษาไทยพร้อม ๆ กัน เด็กไทยในปัจจุบันไม่ค่อยรู้จักการเล่นของเด็กไทยสมัยก่อน

๒. คุณค่าการเล่นของเด็กไทย เป็นการเสริมสร้างพละนามัยให้สมบูรณ์และทักษะต่าง ๆ ให้เจริญ ส่งเสริมความเจริญทางจิตใจและปัญญา สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมไทยด้านต่าง ๆ สร้างบุคลิกภาพของเด็กทั้งร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้บทร้องประกอบการเล่นของเด็กไทยยังมีคุณค่าด้านภาษาทั้งในแง่วรรณศิลป์และสื่อสาร

ในปีเดียวกันนี้ ผศ.อบ โปษะกฤษณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง "เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็กภาคกลาง ๑๖ จังหวัด" ผลการวิจัยเพลงกล่อมเด็กพบว่า

๑. ด้านภาษา เพลงกล่อมเด็กส่วนใหญ่ใช้ภาษาง่าย ๆ ฟังแล้วเข้าใจทันที นอกจากนี้ภาษาถิ่นกับภาษาชนกลุ่มน้อยปะปนอยู่บ้างในบางเพลง เพลงกล่อมเด็กยังเป็นหลักฐานสำคัญในการบันทึกข้อมูลด้านภาษาพูด

๒. ด้านวรรณคดี เพลงกล่อมเด็กบางบทเป็นหลักฐานอ้างอิงถึงวรรณคดีเก่า ๆ เพลงกล่อมเด็กส่วนใหญ่ให้อารมณ์สะเทือนใจ นอกจากนี้เพลงกล่อมเด็กยังสอนให้เด็กทำความดีตั้งแต่เด็ก

๓. ด้านสังคมวิทยา เพลงกล่อมเด็กบางเพลงได้สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมในแง่ต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว อาชีพการนำมาหากินของคนในสังคม

๔. ด้านธรรมชาติวิทยา เพลงกล่อมเด็กบางเพลงช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวตั้งแต่เด็ก

๕. ด้านประวัติศาสตร์ เพลงกล่อมเด็กบางบทนำมาพูดเป็นเนื้อเรื่อง ทำให้ได้ประโยชน์ในแง่การศึกษาทางประวัติศาสตร์

๖. ด้านศาสนา เพลงกล่อมเด็กบางบทช่วยสร้างศรัทธาในศาสนาให้แก่ผู้ฟังตั้งแต่เด็ก

ในปี ๒๕๒๓ ฐิติมา ช่างไม้ วรรณณี ดีวกุล จุไร รังสิกรรพม ชนิตา วิทยุฉวีเกียรติ และ อุบลวรรณ ภวกานันท์ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ "การทดลองถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นขึ้น ในจังหวัดราชบุรี นครปฐม พระนครศรีอยุธยา เชียงใหม่และนครราชสีมา ตามลำดับชื่อของผู้ศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลของการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างกลุ่มทดลองที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีการอยู่ค่ายพักแรม วิธีสอนในห้องเรียน และวิธีควบคุมที่มีต่อความรู้และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของเด็กวัยรุ่นในจังหวัด กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ปีการศึกษา ๒๕๒๓ ของโรงเรียนรัฐบาล

แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง ๒ กลุ่ม และกลุ่มควบคุม ๑ กลุ่ม กลุ่มละ ๒๐ คน โดยใช้วิธีการที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และแบบสอบถามวัดทัศนคติต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัด ผลการวิจัยทั้ง ๔ จังหวัดพบว่า กลุ่มที่สอนแบบอยู่ค่ายพักแรมและสอนในห้องเรียน มีความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงกว่ากลุ่มควบคุม กลุ่มที่สอนแบบอยู่ค่ายพักแรม มีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงกว่ากลุ่มที่สอนในห้องเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ในปี ๒๕๒๕ กมล รอดคล้าย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทยในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย ตัวอย่างประชากรเป็นครูภาษาไทยจำนวน ๒๓๓ คน ที่สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตการศึกษา ๓ จำนวน ๒๐ โรงเรียน ปรากฏผลการวิจัยดังนี้

๑. ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่า ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านส่งเสริมให้นักเรียนให้มีการฝึกมารยาทและปฏิบัติตนที่ดีในสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนจัดตั้งชุมนุม เกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทย จัดอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่เด็กเรียน ส่งเสริมการเรียนและการทำงานรวมหมู่และนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอน

๒. ครูภาษาไทยมีความเห็นในระดับมากกว่า ควรรวบรวมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นจากแหล่งความรู้ในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมท้องถิ่นและงานประเพณีต่าง ๆ ศึกษาและทำความเข้าใจนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ

๓. ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่า ควรให้คำแนะนำและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน แสดงความกตัญญูต่เวทีต่อบุพการี มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และแต่งกายเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย

ในปี ๒๕๒๗ ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยไว้ดังนี้คือ

พยนต์ เอี่ยมสำอางค์ (๒๕๒๗) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของนักศึกษาวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะวัฒนธรรมไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การจัดหลักสูตรและการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในระดับจังหวัด และวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาประกาศนียบัตร

วิชาการศึกษาระดับสูง ปีที่ ๒ และปริญญาตรีปีที่ ๔ ที่มีต่อวัฒนธรรมไทยภาคตะวันตก การจัดหลักสูตร และกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยศึกษาจากเอกสารและแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า บริเวณภาคตะวันตกนี้เคยเป็นที่อยู่ของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีความเชื่อเกี่ยวกับพระเครื่อง ผีเทวดาอยู่บ้าง ในด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยภาคตะวันตก นักศึกษาทั้งสองระดับ มีความคิดเห็นอยู่ในเกณฑ์เห็นด้วย คือ ควรนำเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสอนในสถาบัน การศึกษาให้มากขึ้น การเรียนการสอนควรจัดในรูปของกิจกรรม ศูนย์วัฒนธรรมในวิทยาลัยครู ต้องเป็นผู้นำในการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ยังต้องศึกษาและวิจัยอยู่เสมอ

นวลละอ อสุภผล (๒๕๒๗) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การทดลองสอนการถ่ายทอดมรดก ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในภาคตะวันออก" เพื่อเปรียบเทียบผลของการถ่ายทอดทาง วัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาปีที่ ๑ วิทยาลัย ครูจันทบุรี จำนวน ๖๐ คน ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลจากการทดลองสอนทำให้กลุ่มทดลองมีความรู้ และเจตคติเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และได้เสนอแนะว่าควรปลูกฝัง ค่านิยมด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยจัดเป็นวิชาพื้นฐานไว้ในหลักสูตร

สุน อมรวิวัฒน์ และคณะ (๒๕๒๗) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "รูปแบบหลักสูตรระยะสั้น และการจัดกิจกรรมบูรณาการ เพื่อการสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยแก่นักเรียนไทยในลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา" เนื้อหาในหลักสูตรคือภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย ได้แก่ บทเพลงสำหรับเด็ก การ ละเล่นพื้นเมืองและนิทานไทย รวมทั้งความชื่นชมในประเพณีและวรรณคดีด้วย โดยทดลองสอนเด็ก ไทยในวัดไทยลอสแอนเจลิส จำนวน ๔๔ คน ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มสูง กลุ่มกลางและกลุ่มต่ำ ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนทุกกลุ่มมีเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยในทางบวกมากขึ้นทุกกลุ่ม นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะการสอนการใช้เพลงไทยและ เกมการละเล่นกลอน ตลอดจนวัฒนธรรม ไทยสำหรับเด็กไทยอีกด้วย

พรรณี สุวัทธิ (๒๕๒๗) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สามที่เรียนด้วยกิจกรรมการละเล่นพื้นเมืองของเด็กภาคเหนือกับ กิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบมโนทัศน์ ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สามที่เรียนด้วยกิจกรรมการละเล่นพื้นเมืองของเด็ก ภาคเหนือกับกิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการและเพื่อศึกษาความคิดเห็นของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สาม ที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านการละเล่นพื้นเมืองของ เด็กภาคเหนือโดยใช้ตัวอย่างประชากร ๕๔ คนแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ผลการทดลองปรากฏว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สามที่เรียนด้วยกิจกรรมการละเล่นพื้นเมืองของเด็กภาคเหนือกับกิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นพบว่า การละเล่นที่ชอบเล่นมากที่สุดคือ "ปิ่นผะลาน" (ปิ่นกลัก้านกล้วย) การละเล่นพื้นเมืองที่ควรนำมาเล่นในสมัยนี้ได้แก่ ก๋องถบ จ้ำจี้จ้ำจวด และ โอ-วา-แป๊ะ ส่วนที่คิดว่าไม่สมควรให้นำมาเล่นในสมัยนี้ได้แก่ ขนกว่าง ยิงก่ง เล่นไม้จ้าว และงัวกระทิง นอกจากนี้ นักเรียนยังต้องการที่จะช่วยกันทำของเล่นจากวัสดุในท้องถิ่น ตลอดจนจะช่วยสอนการละเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ ให้แก่เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ต่อไป

หลังจากนั้นในปีต่อมา สมจิตร เอื้ออรุณ (๒๕๒๔) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การทดลองสอนนิลยทางสังคมโดยใช้สื่อ เน้นศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อสร้างเสริมเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยแก่เด็กก่อนวัยเรียน" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดลองสอนนิลยทางสังคมโดยใช้สื่อที่เน้นศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อสร้างเสริมเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยแก่เด็กก่อนวัยเรียน และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยของเด็กก่อนวัยเรียนที่ครูสอนโดยใช้สื่อที่เน้นศิลปวัฒนธรรมไทยและที่ครูสอนโดยใช้สื่อที่ไม่เน้นศิลปวัฒนธรรมไทย โดยทดลองสอนนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ ๒ และนักเรียนชั้นเด็กเล็ก จำนวน ๔๐ คน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ห้องเรียน โดยสอนห้องเรียนละ ๔ คาบต่อสัปดาห์ เป็นระยะเวลา ๔ สัปดาห์ แล้วนำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนิลยทางสังคม และแบบวัดเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยไปทดสอบนักเรียนทั้งสองกลุ่ม โดยทำการทดสอบก่อนทำการสอนและหลังทำการสอน แล้วจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ผลการทดลองปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนโดยใช้สื่อที่เน้นศิลปวัฒนธรรมไทยมีเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยสูงกว่านักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนโดยใช้สื่อที่ไม่เน้นศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนโดยใช้สื่อที่เน้นศิลปวัฒนธรรมไทย มีเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยในทางบวกมากขึ้นโดยมีขั้วเฉลี่ยค่อนหลังสอนสูงกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

#### งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม เสริมหลักสูตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย

ในปี ๒๕๒๒ สมลักษณ์ สุธอม ได้ทำการวิจัยเรื่อง "โปรแกรมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร" ขึ้นเพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา และนำข้อมูลที่ได้มาสร้างเป็นโปรแกรมกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาภาษาไทย โดยใช้แบบสอบถาม ๒ ชุด สำหรับตัวอย่างประชากรที่เป็นอาจารย์

ภาษาไทย ๙๖ คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ๔๐๐ คน จากโรงเรียนรัฐบาล ๑๖ โรงเรียน ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยปรากฏว่าความมุ่งหมายที่สำคัญในการจัดกิจกรรมคือ เพื่อเพิ่มความรู้และทักษะทางภาษาไทยและเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความสามารถ ผู้ริเริ่มและดำเนินการจัดกิจกรรมคือ อาจารย์หมวดวิชาภาษาไทยร่วมกันนักเรียน เงินที่นำมาจัดกิจกรรมส่วนใหญ่ได้มาจากงบประมาณของโรงเรียนและการจัดขายของหารายได้ เวลาที่ใช้ควรเป็นวันที่มีการเรียนการสอน ประเภทกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมการใช้ภาษาและมีการประเมินผลการจัดกิจกรรมทุกครั้ง ปัญหาที่พบคือ บางครั้งนักเรียนและอาจารย์บางส่วนไม่สนใจ ขาดงบประมาณ เวลาและอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม

สวัสดิ์ นิเทศกรวิทย์ (๒๕๒๗) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครู เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีจากการจัดกิจกรรมนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา ๖" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา ๖ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารและครูในเขตการศึกษา ๖ ผลการวิจัยปรากฏว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีในแต่ละกิจกรรมพบว่า กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี ผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีในระดับมากที่สุด ๓๖ ด้าน ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ ก่อให้เกิดความเป็นพลเมืองดีในระดับมากที่สุดบางลักษณะ ส่วนกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมทัศนศึกษาที่ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีระดับมากที่สุดมีน้อย นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะพลเมืองดีทั้ง ๓๖ ด้าน ลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และด้านความภูมิใจในความเป็นไทย เป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่สามารถเกิดขึ้นในระดับมากในทุก ๆ กิจกรรมที่จัด ส่วนลักษณะด้านอื่น ๆ เกิดในระดับมากบางกิจกรรม

สมกุล ถาวรกิจ (๒๕๒๔) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร" กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารโรงเรียนและครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีหลายลักษณะในแต่ละกิจกรรมมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด กิจกรรมกีฬาและนันทนาการ กิจกรรมศาสนาและสังคมสงเคราะห์ กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมการปกครอง และการประชุมอบรม กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและการใช้สินค้าไทย ตามลำดับ

และลักษณะความเป็นพลเมืองดี เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ๔-๑๐ ประเภทได้แก่ มีความ  
รับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ มีความสามัคคี ความเป็นผู้มีเหตุผล การยอมรับการเปลี่ยนแปลงและ  
รู้จักปรับตัว มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักต่อต้านและไม่หลงสิ่ง เสพติด มีความภูมิใจในความเป็นไทย

จากผลงานการวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมด ล้วนเป็นการ เน้นให้เห็นความสำคัญของ วัฒนธรรม  
ไทย ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดและปลูกฝังได้หลายวิธีที่จะส่งผลต่อการ เกิด เจตคติที่ดีต่อวัฒนธรรมไทย  
ของนักเรียน รวมทั้งการเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทยว่าควรรักษาและสืบทอดไว้ต่อไป ดังนั้น  
ในการวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจึง เชื่อว่าจะก่อประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริม วัฒนธรรมไทยใน  
โรงเรียนประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง



ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย